

Μία μέθοδος προσέγγισης του χώρου της Νεκρής Ζώνης
στο κέντρο της Λευκωσίας σήμερα

Μία μέθοδος προσέγγισης του χώρου της Νεκρής Ζωνής
στο κέντρο της Λευκωσίας σήμερα

παρουσίαση διηλωματικής:
Ιούλιος 2021

σπουδάστριες:

Ίρις Μιητιάδους
Στέλλα Αμποτζή

επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Πένυ Κουτρούικου

σύμβουλοι καθηγητές:

Ντάφνης Κωνσταντίνος
Σταυρίδης Σταύρος

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ Ε.Μ.Π.

ΤΟΜΕΑΣ ΙΙ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

παρουσίαση διπλωματικής:
Ιούλιος 2021

σπουδάστριες:

Ίρις Μιλιτιάδου
Στέλιθα Αμπατζή

επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Πένυ Κουτρολήκου

σύμβουλοι καθηγητές:

Ντάφλιος Κωνσταντίνος
Σταυρίδης Σταύρος

Η παρούσα διπλωματική εργασία δε θα ήταν εφικτή χωρίς τη βοήθεια πολύ σημαντικών ανθρώπων για εμάς. Αρχικά, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε από καρδιάς την επιβλέπουσα καθηγήτριά μας, Πέννυ Κουτρολίκου, για την καθοδήγησή της καθόλη την πορεία για την εκπόνηση της εργασίας αυτής και για τις απεριόριστες ώρες συζητήσεων και προβληματισμών. Η στήριξή της ήταν πολύτιμη. Θα θέλαμε επίσης συνέχεια να εκφράσουμε τις θερμές μας ευχαριστίες στους σύμβουλους καθηγητές μας, με τους οποίους είχαμε τη δυνατότητα να κάνουμε πολύ κρίσιμες συζητήσεις για την εξέλιξη της μελέτης μας, Κώστα Ντάφλο και Σταυρίδη Σταύρο. Ακόμα ένας καθηγητής που είχαμε την τύχη να έρθουμε σε επαφή είναι ο Γιώργος Αρτόπουλος, από το Κυπριακό Ινστιτούτο Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας (STARC), τον οποίο θέλουμε να ευχαριστήσουμε για τις επωφελείς συναντήσεις που κάναμε, συζητώντας και αναζητώντας τα ζητήματα που πραγματεύεται η εργασία αυτή. Χωρίς τους καθηγητές μας και τις πολύτιμες συζητήσεις και σχολιασμούς επί του θέματος δε θα μπορούσαμε να έχουμε φτάσει στο αποτέλεσμα αυτό.

Λέμε ακόμα ένα τεράστιο ευχαριστώ στους φίλους και συνεργάτες μας που με την έμπρακτη βοήθειά τους ολοκλήρωσαμε όλες τις διαδικασίες μέχρι και την παρουσίασή μας. Ήταν ανεκτίμητη η βοήθειά τους: Γιώργα, Γλυκερία, Ελένη, Ελένη, Ίριδα, Κωνσταντίνο, Λητώ, Μικαέλα, Μίμη, Μιχάλη, Νίκο και Στέλιο.

Δε θα μπορούσαμε να παραλείψουμε επίσης, όλους εκείνους τους ανθρώπους που άνοιξαν τις καρδιές τους και μας μίλησαν για τα βιώματά τους, μοιράστηκαν τις ιστορίες τους μαζί μας. Τους ευχαριστούμε θερμά.

Τέλος, θα θέλαμε να ζητήσουμε ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στις οικογένειές μας για όλη τη στήριξη που έδωσαν μέχρι και την ολοκλήρωση αυτής της διπλωματικής.

Σας είμαστε ευγνώμονες

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη διπλωματικής εργασίας

7

Σημειώσεις όρων

9

ΚΥΠΡΟΣ

11

ΠΕΡΙΟΧΕΣ | ΙΣΤΟΡΙΑ | ΑΝΑΛΥΣΗ

ΧΑΡΤΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	12
ΧΑΡΤΕΣ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1974	17
ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΣΗΜΕΙΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ	28

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

33

ΟΙ ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ ΜΙΑΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΕΝΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ | ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΜΙΑΣ ΕΝΙΑΙΑΣ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	37
Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1974	40
Αναφορά στο έργο της Bakshi	44
Τεκμήρια Χαρτών	45
ΕΝΙΑΙΑ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	48

BUFFER ZONE

55

ΜΙΑ ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

ΧΑΡΤΕΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΒΖ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ	56
ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	

..... 67

ΣΧΕΔΙΑΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΑΡΚΟ | ΣΥΝΘΕΤΟΝΤΑΣ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ | ΕΚΘΕΤΟΝΤΑΣ ΤΕΚΜΗΡΙΑ . . . 67

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ 68

MASTER PLANS 70

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΧΕΔΙΑΣΗΣ 70

ΧΑΡΤΕΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΠΑΡΚΟΥ 74

ΧΑΡΤΕΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΒΖ ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ 74

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ 97

Σ η μ ε ι ώ σ ε ι ς ό ρ ω ν 99

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α 101

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α 111

Περίληψη διπλωματικής εργασίας

Προσεγγίζουμε το χώρο που ονομάζεται Β.Ζ.. Κάθε νεκρή ζώνη ορίζεται ως ζώνη κατάπαυσης του πυρός ή ουδέτερη ζώνη ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Η νεκρή ζώνη της Λευκωσίας είναι κλειστή για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού από το 1974, ενώ έχει δωθεί πρόσβαση μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Ταυτόχρονα είναι νόμιμα προσβάσιμη από στρατιώτες του ΟΗΕ, ενώ τα όριά της είναι πιο προσεγγίσιμα σε στρατιώτες φυλακίων αλλιά και σε μάστορες που τοποθετήθηκαν πάνω στο όριο και συγκροτούν τις τελευταίες σε λειτουργία δομές πριν την Β.Ζ.. Έτσι, γίνεται τόπος με ταυτότητα από κατόνομασία εφήμερους χρήστες της που τελικά καταλήγουν να την κατοικούν για το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης ιστορίας. Η νεκρή ζώνη είναι μια κατάσταση. Μπορεί να αλλάξει ταυτότητα ανά πάσα στιγμή με την προσθήκη, αφαίρεση ή μετατροπή μιας συνθήκης. Εμείς επιλέγουμε να τοποθετηθούμε και να σχεδιάσουμε στο τώρα. Με το συγκεκριμένο χωρικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. Προσεγγίζουμε ένα χώρο σήμερα, χωρίς να μπορούμε να τον πησιιάσουμε. Μελετούμε ένα χώρο που δεν μπορούμε να τον δούμε. Ψάχνουμε να βρούμε τρόπους για “να τον δούμε”. Ανακαλύπτουμε μεθόδους και εργαλεία ανάγνωσης και διαβάζουμε τη νεκρή ζώνη από δευτερεύουσες πηγές. Προτείνουμε ένα χώρο πολυπληθών αφηγήσεων, που αύριο μπορεί να μην υπάρχει. Προτείνουμε μια κατάσταση τοποθετημένη στο σήμερα. Η διπλωματική αυτή συνδιαλέγεται με το ίδιο το αντικείμενο μελέτης της και ορίζεται από αυτό. Ευελπιστεί να επηρεάσει το διάλογο πάνω σ’ αυτό το προβληματικό - ειδικό αντικείμενο.

Ψάχνοντας ίχνη της κοινής ζωής των κοινοτήτων στην Κύπρο, επιχειρήσαμε μια επιτόπια έρευνα, ακολουθώντας μια διαδρομή ανάμεσα σε χωριά που υπήρξαν ή συνεχίζουν να υπάρχουν μικτοί πληθυσμοί. Οι αφηγήσεις των ανθρώπων και του ίδιου του

χώρου αποτέλεσαν για εμάς εργαλεία τεκμηρίωσης του παρελθόντος και μια σκέψη για την αρχή ενός διαλόγου μεταξύ αποξενωμένων ανθρώπων και τόπων. Η παρέμβαση που προτείνουμε, αφορά την τειχισμένη πόλη της Λευκωσίας, καθώς αυτή αποτέλεσε το μεγαλύτερο πυκνωτή κοινής ζωής, υπήρξε η περιοχή όπου εμφανίστηκαν οι πρώτες διαχωριστικές γραμμές, ήταν η περιοχή στην οποία δημιουργήθηκε το πρώτο διάνοιγμα οδοφραγμάτων και αποτελεί έδρα φορέων επανασύνδεσης και ειρήνης ανάμεσα στις διαχωρισμένες περιοχές και κοινότητες του νησιού. Ταυτόχρονα, η κυριαρχία του πρασίνου στο χώρο και η δυνατότητα πρόσβασης ανεξαρτήτως πολιτικού καθεστώτος, ήταν βασικοί παράγοντες πρότασης για ένα υπαίθριο πάρκο μήνιης εντός της Buffer Zone. Ο σχεδιασμός βασίζεται σε δύο άξονες : αυτόν της μεταφοράς σε έναν άλλο χρόνο, σκηνοθετώντας (σ)το χώρο, και αυτόν που πραγματεύεται τρόπους οικειοποίησης μιας ζώνης διαχωρισμού και τρόπους επανασύνδεσης του διακοπτόμενου αστικού ιστού, καταρχάς στο επίπεδο κοινωνικής συνείδησης του τόπου. Η παρέμβαση παίρνει τη μορφή εφήμερων, προσαρμοσίμων κατασκευών, χάραξη διαδρομών και διάνοιξη οδών, και τοποθετείται στο σημερινό πλαίσιο συνθηκών, αναφερόμενη σε μια μεταβατική κατάσταση.

Σημειώσεις όρων

Buffer Zone (B.Z.): Καθόλη την έκταση του τεύχους χρησιμοποιείται ο αγγλικός όρος Buffer Zone αντί του αντίστοιχου ελληνικού Νεκρή ζώνη. Αυτό γίνεται εξαιτίας της διαφορετικής κατά την άποψή μας ερμηνείας ανάμεσα στους προσδιορισμούς "νεκρή" και "buffer". Στην αγγλική γλώσσα η λέξη buffer ως ουσιαστικό ορίζεται ως εκείνο το οποίο λειτουργεί προστατευτικά για κάτι, έναντι μιας απειλή ή εκείνο το οποίο αποτρέπει την εμπλοκή δύο πλευρών. Ο όρος buffer zone θα μπορούσε να μεταφραστεί στα ελληνικά και ως "ουδέτερη ζώνη" αλλά θεωρούμε πάλι ελληνική εννοιολογική τον όρο. Κατό σημεία αναφέρεται και ως ζώνη του Ο.Η.Ε., αφού η περιοχή αυτή είναι υπό τον πλήρη έλεγχο των δυνάμεων του Ο.Η.Ε.. Σημαντική επισήμανση είναι πως προσπαθούμε να μην το χαρακτηρίσουμε ως ένα όριο παγιωμένο, αλλά ως μια ενδιάμεση ζώνη, μια κατάσταση, παρά σαν όριο που διακόπτει και ορίζει τις εκατέρωθεν πλευρές ως ξεχωριστές μονάδες.

Κυπριακή Δημοκρατία: Η Κ.Δ. ιδρύθηκε το 1960 ως μια διακοινοτική, κατά βάση, δημοκρατία, με την ε/κ και την τ/κ κοινότητα να ονομάζονται ως οι κύριες κοινότητες. Οι επίσημες γλώσσες του κράτους είναι τα ελληνικά, τα τουρκικά και τα αγγλικά. Βάσει συντάγματος, η κυβέρνηση απαρτίζεται από μέλη και των δύο κοινοτήτων κατά αναλογία. Η Κυπριακή Δημοκρατία ακολουθεί το σύστημα της προεδρικής δημοκρατίας, με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να είναι Ε/κ και ο Αντιπρόεδρος Τ/κ με δικαίωμα άσκησης VETO. Αντίστοιχα, το σύνταγμα ορίζει πως η βουλή των αντιπροσώπων απαρτίζεται από 56 Ε/κ Βουλευτές και 24 Τ/κ. Παρ' όλ' αυτά, μετά την πρόταση τροποποίησης του συντάγματος που είχε προτείνει το 1963 ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχ. Μακάριος ΙΙΙ, γνωστή και ως τα "13 σημεία", και μέσα στο γενικότερο κλίμα ασυνεννοησίας που επικρατούσε μεταξύ των κοινοτήτων, με την πρόθεση της ε/κ κοινότητας να αποδυναμώσει την ισχύ και την αντιπροσώπευση της τ/κ κοινότητας, οι Τ/κ παραιτήθηκαν από κάθε κυβερνητική θέση δείχνοντας τη αντίθεσή τους με τις συνθήκες. Από το 1963 και έπειτα, οι 24 θέσεις που αναλογούν στην τ/κ κοινότητα παραμένουν κενές, η τ/κ κοινότητα δεν αντιπροσωπεύεται όπως ορίζει το σύνταγμα. Στο εξής, αναφέρεται στο κείμενο με τον όρο de jure, καθώς παρά το ότι δεν τηρεί τις συνθήκες που υπεγράφησαν για την ίδρυση του κράτους, διατηρεί την αναγνωρισιμότητα της σε διεθνές επίπεδο.

Τ.Δ.Β.Κ.: Το 1983, εννέα χρόνια μετά την κατοχή των εδαφών στο βόρειο τμήμα του νησιού από τουρκικές δυνάμεις, ιδρύθηκε η Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου, μη αναγνωρισμένη σε διεθνές επίπεδο, σε καθεστώς de facto λειτουργίας. Στο εξής, στο κείμενο αναφέρεται ως Τ.Δ.Β.Κ. de facto, γνωρίζοντας πως αυτή η συνθήκη είναι ενάντια στο σύνταγμα και υπό συνθήκες κατοχής, χωρίς να δηλώνει κάποια νομική αναγνώριση. Εντούτοις, αναγνωρίζεται πως τα άτομα που κατοικούν στο βόρειο τμήμα του νησιού, βρίσκονται αντιμέτωποι με μια πολύ δύσκολη πολιτική κατάσταση, ειδικά με νεότερες γενιές, εφόσον είναι εντός ενός συστήματος που διεθνώς δεν έχει κάποιο αντίκρουσμα, με την πολιτική τους ιδιότητα να είναι μετέωρη, και να βρίσκονται περιορισμένοι εξαιτίας της.

ΕΠΟΙΚΟΙ: ο όρος "έποικος" αναφέρεται για κατοίκους του νησιού, οι οποίοι έφτασαν στην Κύπρο μετά την εισβολή και κατοχή του 1974 μέσω του de facto κράτους στο βορρά, και επομένως η πολιτική τους ιδιότητα δεν είναι αναγνωρισμένη από την Κ.Δ., ούτε μπορούν να αναγνωριστούν ως Κύπριοι πολίτες.

περιοχές εκατέρωθεν της Νεκρής Ζώνης: οποιαδήποτε αναφορά σε πλευρές ή τμήματα, δεν αναγνωρίζει καμία αυτοτέλεια τους. Ξεκαθαρίζουμε πως και οι δύο πλευρές λειτουργούν υπό συνθήκες πολύ συγκεκριμένες εξαιτίας της στρατιωτικής, πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης.

33° 4' 4,28" E, 35° 19' 48,42" N

ΚΥΠΡΟΣ

περιοχές | ιστορία | ανάπτυξη

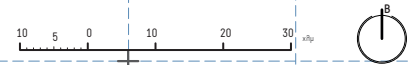
Χάρτης νήσου Κύπρου

γενική γεωγραφία

Υπόμνημα

- Σημείο Ενδιαφέροντος
- Υπό τον έλεγχο των Η.Ε. (Ναυτί-ξών)
- Έδρα Μ.Β. (British Sovereign Base)
- Υψομετρικές Καμπύλες (200 μέτρων)
- Αυτοκινητόδρομος
- Κύριος δρόμος
- Δευτεύων δρόμος
- Οδόφραγμα

υπό τη de jure λειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, η οποία από το 1963 λειτουργεί εν τω απουσία της τουρκοκυπριακής αντιπροσώπευσης στην κυβέρνηση².

Όπως προαναφέρθηκε, ο γεωγραφικός, πολιτικός, πολιτισμικός και κοινωνικός τόπος της Κύπρου διαχωρίστηκε με το ενδιάμεσο διπλό όριο της Β.Ζ. καθ' όλο το μήκος του νησιού το 1974. Από το 1974 μέχρι και το 2003 η Β.Ζ. παρέμενε απροσπέλαστη³ μέχρι τον Απρίλιο του 2003, όταν η de facto κυβέρνηση ανακοίνωσε μερική άρση των περιορισμών διακίνησης και για πρώτη φορά μετά από 29 χρόνια διανοίχθηκε οδόφραγμα και επιτράπηκε η μετακίνηση (με επίδειξη επίσημων εγγράφων ταυτοποίησης σε αρχές του de facto κράτους και σε ταυτότητες για επιβεβαίωση εθνικότητας στις αρχές της Κ. Δ.) πολιτών ανάμεσα στις δύο διαχωρισμένες και μη προσβάσιμες περιοχές του νησιού. Πρώτο διάνοιγμα υπήρξε του οδοφράγματος Λήδρα Πάλης, ακριβώς έξω από τα τείχη της παλιάς Λευκωσίας, ενώ σύντομα διανοίχθηκαν κι άλλα οδοφράγματα με το τελευταίο να ανοίγει το 2018 και να αποτελεί το 8ο διάνοιγμα.

Η Κύπρος έχει αποτελέσει τόπο πολλών διαφορετικών διοικήσεων. Το 1571 οι Οθωμανοί κατέλαβαν την εξουσία και έδωξαν από το νησί τους μέχρι τότε Λατίνους κατακτητές. Ο πληθυσμός κατά την περίοδο αυτή διακρινόταν σε Μουσουλμάνους και Ορθόδοξους και όχι σε Έλληνες και Τούρκους. Τα κριτήρια της κοινωνικής ταυτότητας ενός ατόμου ήταν θρησκευτικά και όχι εθνοτικά.

Να σημειώσουμε εδώ ότι η λέξη «Έλληνες» άρχισε να εμφανίζεται μετά την Ελληνική Επανάσταση εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1821. Τότε, μετά από μια σειρά γεγονότων μεταξύ του ορθόδοξου πληθυσμού της Κύπρου και της οθωμανικής διοίκησης, ένας μικρός αριθμός μορφωμένων Ορθόδοξων Χριστιανών άρχισαν να αποκαλούν τους εαυτούς τους Έλληνες και να εκφράζουν την επιθυμία για ένωση με την Ελλάδα. Ταυτόχρονα η λέξη «Τούρκος» χρησιμοποιήθηκε από τους μουσουλμάνους κάτοικους του νησιού μετά τις

αρχές το 20ου αιώνα, με σκοπό να διαχωρίσουν τους εαυτούς τους από τους αραβόφωνους πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η Βρετανική Αυτοκρατορία κατέλαβε το 1878 τον έλεγχο του νησιού παρόλο που τυπικά ήταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο οι Βρετανοί κατέφεραν να προσαρτήσουν επίσημα το νησί στην Αυτοκρατορία τους και το 1925 ανακηρύχτηκε ως αποικία τους. Κατά το τέλος της περιόδου της αποικιοκρατίας ο ελληνοκυπριακός πληθυσμός υπηρέχη αριθμητικά σε σχέση με τον τουρκοκυπριακό, καθώς μέχρι το 1946 οι ε/κ αποτελούσαν το 80% του συνολικού πληθυσμού ενώ οι τ/κ μόλις το 18%.

Για πολλά χρόνια οι θρησκευτικές συλλογικές ταυτότητες δεν ήταν ανταγωνιστικές μεταξύ τους, μουσουλμάνοι και Χριστιανοί ζούσαν μαζί στα χωριά και στις πόλεις. Με το πέρασμα των χρόνων όμως η κυπριακή κοινωνία πολιτικοποιήθηκε και εθνοικοποιήθηκε με αποτέλεσμα οι κοινωνικές ταυτότητες να έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα. Σημαντικό είναι να παρατηρήσει κανείς την αλληλαγή στην κατηγοριοποίηση που γίνεται στις απογραφές των Βρετανών για τον πληθυσμό του νησιού, αρχικά σε μουσουλμάνους και μη και στην συνέχεια σε « Έλληνες-Ορθόδοξους» και «Μουσουλμάνους-Τούρκους». Η ιαχυροποίηση των θρησκευτικών ταυτοτήτων προκάλεσε διαμάχες μεταξύ των διαφορετικών κοινοτήτων του νησιού με αποτέλεσμα την μείωση χωριών και των πόλεων που ζούσαν μαζί.

Ταυτόχρονα με την δικαιοτική ένταση αυξανόταν και ο εθνικισμός απέναντι στην αποικιοκρατία. Το 1950 η δεξιά ανέλαβε την οργάνωση του αντί-αποικιακού κινήματος στην ε/κ κοινότητα με το ξέσπασμα του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ. Στόχος της ΕΟΚΑ δεν ήταν μόνο η ανεξαρτησία της Κύπρου από τους Βρετανούς αλλά και η επιβολή της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να επιδεινωθούν οι σχέσεις με τους τ/κ του νησιού αλλά και την αντίδραση της Βρετανίας με απαγορεύσεις και περιορισμούς προς το σύνολο του πληθυσμού. Συνέπεια της ίδρυσης της

ΕΟΚΑ ήταν και η δημιουργία της ΤΜΤ, της αντίστοιχης ένοπλης οργάνωσης της τ/κ ελίτ με στόχο την απειθωσία αλλά και την επιβολή του ταξίμ δηλαδή της διχοτόμησης. Η ΤΜΤ υπήρξε τόσο εθνικιστική και αντι-κομμουνιστική όσο και η ΕΟΚΑ με τη διαφορά ότι δεν είχε αντί-αποικιακό χαρακτήρα.

Από τη μια υπήρχε δηλαδή η ΕΟΚΑ, η οποία είχε στόχο της την ένωση με την Ελλάδα, και από την άλλη υπήρχε η ΤΜΤ, η οποία ήθελε τον διαχωρισμό της Κύπρου, σε ελληνικό και τουρκόκοινοτομείο. Τόσο η δράση αυτών των οργανώσεων όσο και άλλα κρίσιμα γεγονότα οδήγησαν στην επιδείνωση της βίας μεταξύ των κοινοτήτων τις περιόδους 1956-1958. Τα χρόνια αυτά υπήρξαν πολλή αλληλοσκοτωμιοί καθώς και εκτοπισμοί, κυρίως τ/κ, από μικτά χωριά και πόλεις. Οι ελίτ αυτές των δυο κοινοτήτων δρούσαν πολύ αυταρχικά απέναντι στον πληθυσμό με απαγορεύσεις, περιστατικά βίας και ποινών. Όμως με την συνθήκη Ζυρίχης- Λονδίνου του 1959, η ελληνοκυπριακή και η τουρκοκυπριακή κοινότητα αναγνωρίστηκαν ως οι δύο κοινότητες του νεοσυσταθέντος κράτους, και συνταγματικά, αναγκάζονταν να αποδεχθούν η μια την άλλη, χωρίς παρ' όλη αυτά να έχουν επιθυήσει τα προηγούμενα προβλήματα μεταξύ τους. Η Συνθήκη εγγυήσεων που υπογράφηκε, παραχωρούσε στην Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία το δικαίωμα επέμβασης ενώ παράλληλα η Βρετανία θα διατηρούσε τον έλεγχο σε δύο στρατιωτικές βάσεις.

Δυστυχώς δεν άλλαξε κάτι δραστικά με τις συνθήκες, καθώς λίγα χρόνια αργότερα το κλίμα είχε ήδη ενταθεί. Ε/κ και τ/κ ένοπλης παραστρατιωτικές ομάδες (με μέλη της ΕΟΚΑ και της ΤΜΤ), με ενισχύσεις από Ελλάδα και Τουρκία, δρούσαν ενάντια στην άλλη κοινότητα. Διάφορες στρατηγικές, προπαγάνδες και πολιτικοί ελιγμοί καθιερωνόσαν την διχόνοια ανάμεσα στις κοινότητες. Η βία, οι ίληθασίες και οι εκτελέσεις μεταξύ των κοινοτήτων, με αποκορύφωμα μια ενσέρια βομβιστική επίθεση που διέρραξαν τουρκικές δυνάμεις στην περιοχή της Τυλλήρρας, οδήγησαν τον Ο.Η.Ε το 1964 να επέμβει και να επιβάλει εκχειρία.

Ταυτόχρονα τα μικτά χωριά είχαν μειωθεί δραματικά ενώ είχαν δημιουργηθεί σε όλη την έκταση του νησιού οι τ/κ θύλακες, χωριά, πόλεις και κωμοπόλεις από αμιγή τ/κ πληθυσμό. Σε αυτές τις περιοχές η διοίκηση ήταν εξολοκλήρου τ/κ και απαγορευόταν η είσοδος σε δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας ή σε ε/κ πολίτες αφού βρισκόταν στην ουσία υπό τον έλεγχο της ΤΜΤ.

Οι χωρικοί των δυο κοινοτήτων είχα βρεθεί στην μέση της προπαγάνδας και του διαπληκτικισμού που είχαν δημιουργήσει οι εξτρεμιστικές ομάδες. Μεταξύ του λαού είχε δημιουργηθεί ένα αίσθημα εχθρότητας, φόβου και ανασφάλειας. Ενώ ζούσαν για χρόνια μαζί σιγά σιγά οι κοινότητες απομακρύνθηκαν και άρχισαν να υιοθετούν συμπεριφορές εξτρεμιστικές, μιμούμενες εκείνες των ΕΟΚΑ και ΤΜΤ. Υπολογίζεται ότι περίπου 20,000-25,000 τ/κ εκποίστηκαν μεταξύ 1963-1964. Ο αριθμός των μικτών χωριών είχε μειωθεί από 135 σε 45. Το 1963, μαζί με τα επεισόδια βίας ανάμεσα στις κοινότητες, ο τ/κ πληθυσμός εκδιώχθηκε αλλήλ και εγκατέλειψε ταυτόχρονα όλες τις κυβερνητικές θέσεις του και σχημάτισε μια ανεξάρτητη αυτοδιοίκηση.

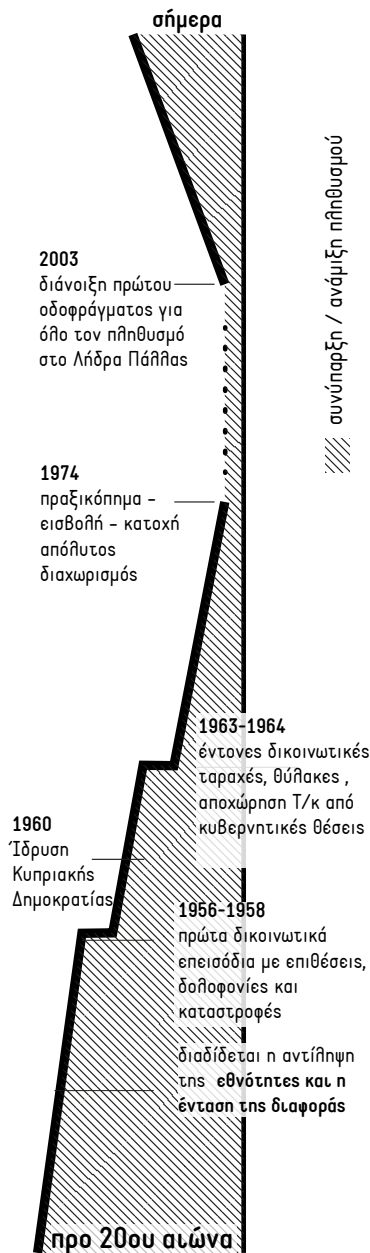
Μεταξύ 1967-1974 η κυβέρνηση της Κύπρου επιδίωξε διαπραγματεύσεις με την τ/κ πλειυρά- ηγεσία η οποία έδειξε θετική στάση. Σίγουρα υπήρχαν εκείνοι που συνέχιζαν να αγωνίζονται για την ένωση και τη διχοτόμηση αντίστοιχα εντείνοντας σημαντικά τις επιθέσεις βίας. Τα μικτά χωριά συνέχιζαν να μειώνονται και όσα είχαν παραμείνει με αυτό τον χαρακτήρα είχαν διαχωριστεί εσωτερικά σε δυο συνοικίες. Παρόλο που έγινε μια προσπάθεια επιστροφής των τ/κ στα χωριά τους, ως ένδειξη καλής συμπεριφοράς από την κυβέρνηση, η εχθρότητα μεταξύ των κατοίκων είχε καλλιεργηθεί βαθιά μέσω της προπαγάνδας και των απειλών.

Το 1974, μετά το ε/κ πραξικόπημα που έγινε από την ελληνική χούντα κατά του τότε προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, με σκοπό την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο. Με την εισβολή αυτή περίπου 180.000 ε/κ αναγκάστηκαν να εκποιστούν από τα χωριά τους και να μετακινηθούν στον νότο. Ο τουρκικός στρατός, αφού εισέβαλε στο βόρειο τμήμα του νησιού, επέβαλε τον διαχωρισμό και την επέκταση της πράσινης γραμμής της Λευκωσίας κατά μήκος όλου του νησιού. Μέχρι

το 1975 έγινε η ανταλλαγή μεταξύ των πληθυσμών και όλοι οι τ/κ μεταφέρθηκαν στον βορρά ενώ όλοι οι ε/κ στον νότο περιμένοντας την επιστροφή. Όλες οι μετακινήσεις μεταξύ των δύο πλευρών απαγορεύτηκαν και οι κοινότητες διαχωρίστηκαν απόλυτα. Μέχρι και σήμερα παραμένουν διαχωρισμένες και τα μοναδικά χωριά που παρέμειναν μικτά, μετά από μια μακρά ιστορία συνύπαρξης και κοινής καθημερινής πρακτικής στα μικτά χωριά μεταξύ του πληθυσμού, είναι η Πύλα και η Ποταμιά.

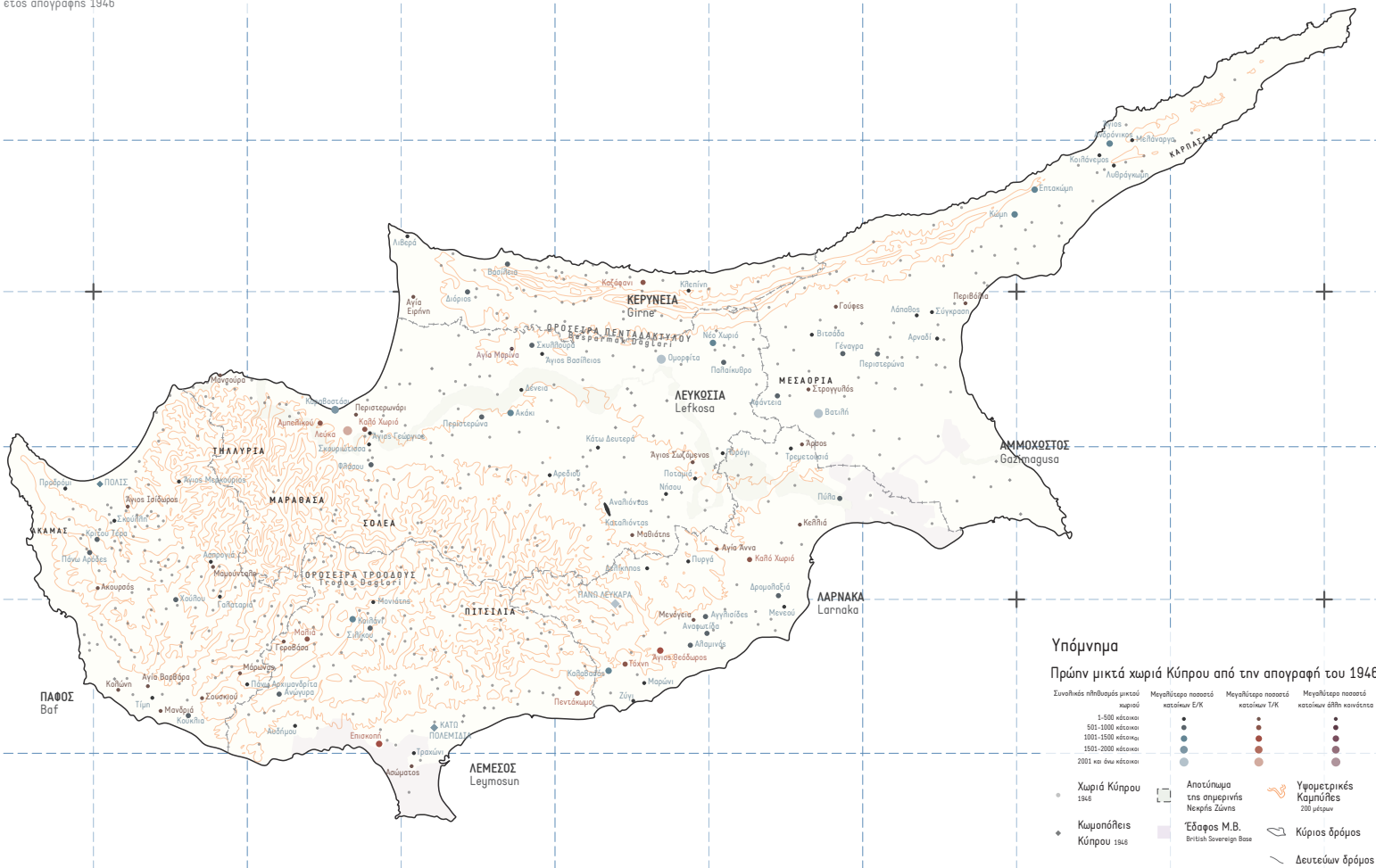
Σε συνέχεια της αυτοδιοίκησης που σχημάτισε η τ/κ κοινότητα, το 1983 ιδρύθηκε, de facto, στο βόρειο τμήμα της Κύπρου το παράνομο κράτος της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου το οποίο διεθνώς αναγνωρίζεται από την Τουρκία.

Το 2003, η τ/κ κυβέρνηση ανακοίνωσε μερική άρση των περιορισμών διακίνησης και για πρώτη φορά έγινε δάνοιγμα οδοφράγματος και επιτράπηκε η μετακίνηση προς τη μια ή την άλλη πλευρά για τους ε/κ και τους τ/κ του νησιού.

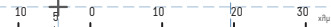
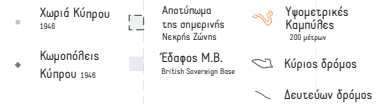
Χάρτης μικτών χωριών Κύπρου

έτος απογραφής 1946

Υπόμνημα

Πρώην μικτά χωριά Κύπρου από την απογραφή του 1946

Χάρτες μετακινήσεων πληθυσμών μέχρι το 1974

Οι χάρτες των μετακινήσεων δημιουργήθηκαν με βάση στοιχεία επίσημων κυβερνητικών εγγράφων, όπως είναι οι απογραφές πληθυσμών κατά τη διάρκεια της βρετανικής αποικιοκρατίας, ιστορικά κείμενα αλλά παράλληλα και σε "ανεπίσημες" εξιστορήσεις ανθρώπων που έζησαν κατά τις περιόδους που ακόμα ο πληθυσμός δεν είχε διαχωριστεί, δημοσιευμένες σε έρευνες του PRIO (Peace Research Institute of Oslo) αλλά και σε μαρτυρίες από δική μας πρωτογενή, καταγραφή. Ο πρώτος χάρτης αναφέρεται στην περίοδο του 1946 και παρουσιάζει τα μικτά χωριά την περίοδο εκείνη. Με μπλε χρώμα φαίνονται τα μικτά χωριά με μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού ε/κ ενώ με κόκκινο τα χωριά αυτά που έχουν μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού τ/κ. Τέλος με μωβ χρώμα είναι τα χωριά με μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού άλλη κοινότητα.

Όταν ιδρύθηκε η κυπριακή δημοκρατία οι τ/κ έφταναν τους 106.000 διάσπαρτοι στο νησί. Υπήρχαν τότε 114 μικτές πόλεις και χωριά και 17 τούρκικα χωριά. Ήδη από το 1891 στην Κύπρο τα μικτά χωριά έφταναν τα 346 και ο τότε διαχωρισμός ήταν σε μουσουλμάνους και ορθόδοξους. Με το πέρασμα των χρόνων τα μικτά χωριά άρχισαν να μειώνονται και κάποιοι από τους λόγους ήταν η αστικοποίηση και η μετεγκατάσταση στο εξωτερικό καθώς και η ομογενοποίηση των ιδίων των χωριών λόγω των εθνοτικών διαιρέσεων και των τοπικών διαμαχών. Στις αρχές του 20ου αιώνα οι τ/κ που ήταν μειονότητες στα χωριά τους προσπαθούσαν

να μετακομίζουν σε χωριά με μεγαλύτερες τ/κ συγκεντρώσεις. Το ίδιο γινόταν αντίστοιχα από τους ε/κ αλλά σε μικρότερο βαθμό.

Το 1950 περίπου ένα ποσοστό Κυπρίων εκποίστηκε από τα χωριά τους ως αποτέλεσμα διακοινοτικών συγκρούσεων και αντιληπτών πιέσεων ή απειλών. Το '55 με την έναρξη του ένοπλου αγώνα οι εντάσεις εξαπλώθηκαν σε πολλά χωριά μεταξύ ε/κ και τ/κ. Σημαντική αιτία ήταν ο αποκλεισμός της τ/κ κοινότητας από τον ένοπλο αγώνα ενάντια στην αποικιοκρατική κυριαρχία της Βρετανίας. Είναι η στιγμή στην ιστορία που μειώνονται οι διακοινοτικές σχέσεις σε μέγιστο βαθμό και οι επιχειρηματικές σχέσεις κλονίζονται.

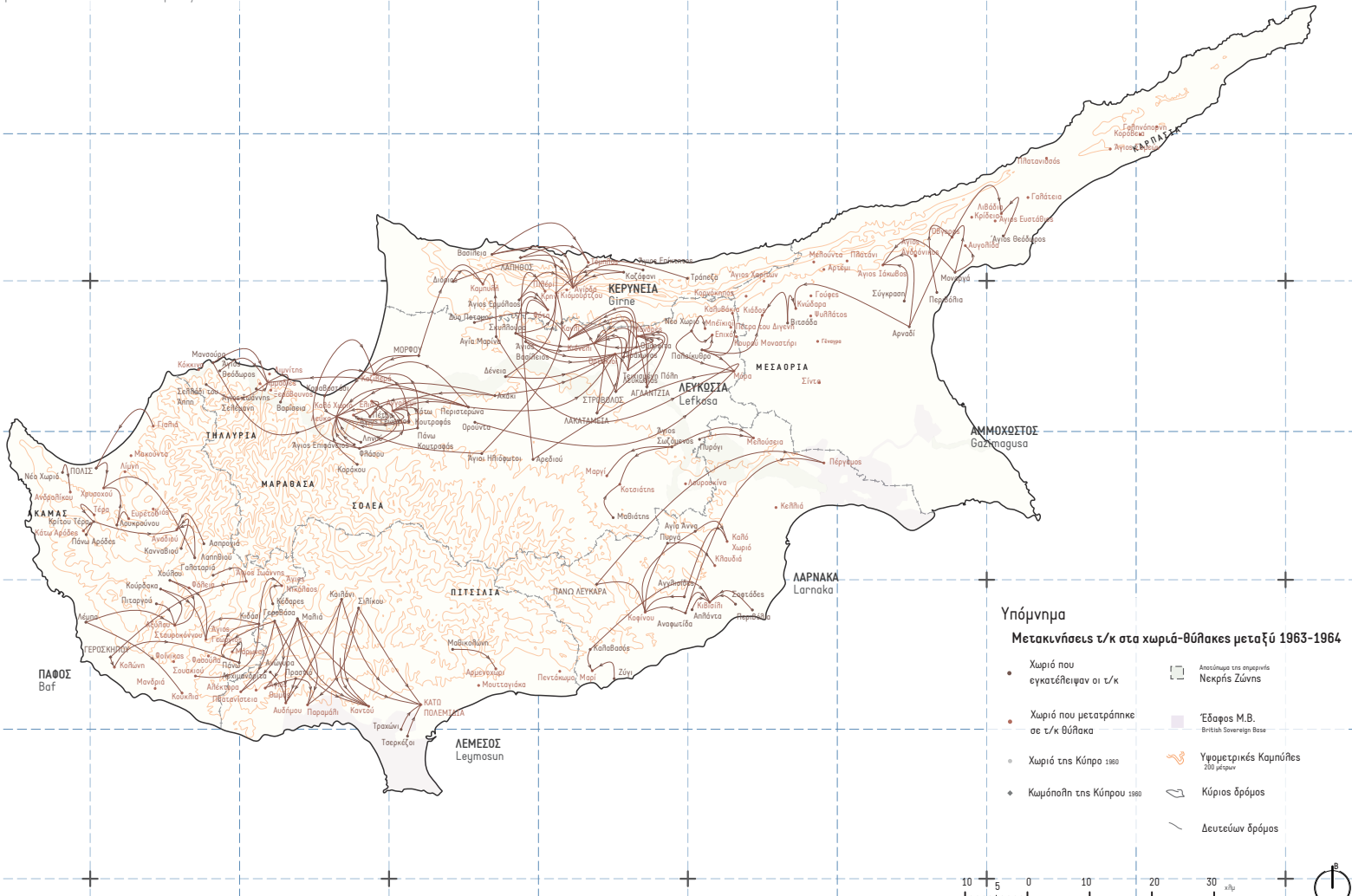
Οι πιέσεις της ΕΟΚΑ στους ε/κ για ένωση καθώς και η συμμετοχή των τ/κ στην βρετανική αστυνομία για εξουδετέρωση της εξέγερσης εντείνουν τις εντάσεις μεταξύ των κοινοτήτων. Έτσι οι τ/κ άρχισαν να κινητοποιούνται σε μικρές ένοπλες δυνάμεις, λεγόμενες ΤΜΤ στα τέλη του '57. Οι ομάδες αυτές διαμοιράζονται σε διοικητικές επαρχίες και οδηγούν την ένταση στην κορυφή. Το 1958 2700 τ/κ εκποίστηκαν από 36 τοποθεσίες και 1900 ε/κ κυρίως από συνοικίες πόλεων. Το 1960 με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας οι μισοί από τους εκποισμένους επέστρεψαν στα χωριά τους.

Αργότερα το 1963 σχεδόν όσοι τ/κ είχαν εκποιστεί το '58 εκποίστηκαν εκ νέου. Μαζί και άλλοι τ/κ που δεν είχαν εκποιστεί πιο πριν αναγκάστηκαν και αυτοί να εγκαταλείψουν τα χωριά τους και να συσσωρευτούν όλοι μαζί σε μεγάλα χωριά τους επονομαζόμενους και ως θύλακες. Την χρονιά του '63 500 ε/κ, 1200 Αρμένιοι και 25.000 τ/κ εγκατέλειψαν τα χωριά και τις γειτονιές τους. Ο αριθμός των εκποισμένων τ/κ ήταν σχεδόν το ¼ του συνολικού τους πληθυσμού. Στα κέντρα συσώρευσης τους οι δίοδοι μπλοκαρίστηκαν λόγω της απειλής. Οι περισσότεροι μετακινήθηκαν μαζί στο κοντινότερο χωριό σε συγγενείς και φίλους ή σε περιοχές που φυλλάσσονταν από μαχητές.

Αργότερα έγινε μια προσπάθεια επιστροφής τ/κ στα

χωριά τους αλλά αυτή περιορίστηκε λόγω ανησυχίας, ανασφάλειας και καταστροφής των περιουσιών τους. Να σημειώσουμε εδώ ότι πολλά σπίτια τ/κ λεηλατήθηκαν με την μετεγκατάσταση τους στους θύλακες, άλλα κήκαν και άλλα καταστράφηκαν. Το 1969 δημιουργήθηκε λίστα με 23 χωριά τ/κ που ήθελαν να επιστρέψουν και παράλλη που κάποια η κυβέρνηση τα απέρριψε για στρατηγικούς λόγους τα υπόλοιπα δέχτηκε να τα επανακατοικήσουν. Έτσι μέχρι το 1970 2.000 τ/κ επέστρεψαν στα σπίτια τους.

Χάρτης μετακινήσεων πληθυσμών
μετακίνηση Τ/Κ στους θύλακες μεταξύ 1963-1964

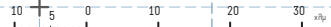

Υπόμνημα

Μετακινήσεις τ/κ στα χωριά-θύλακες μεταξύ 1963-1964

- Χωριό που εγκατέλειψαν οι τ/κ
- Χωριό που μετατράπηκε σε τ/κ θύλακα
- Χωριό της Κύπρου 1960
- ◊ Κωμόπολη της Κύπρου 1960

- Αποκόμηση της σημερινής Νεκρής Ζώνης
- Έδαφος Μ.Β. British Sovereign Base
- ⬆ Υψομετρικές Καμπύλες 200 μέτρα
- Κύριος δρόμος
- Δευτεύνος δρόμος

Φωτογραφία που απεικονίζει τ/κ του 63 σε πρόχειρους καταυλισμούς, σε ξενοδοχείο Τ/Κ εκτοπισμένου

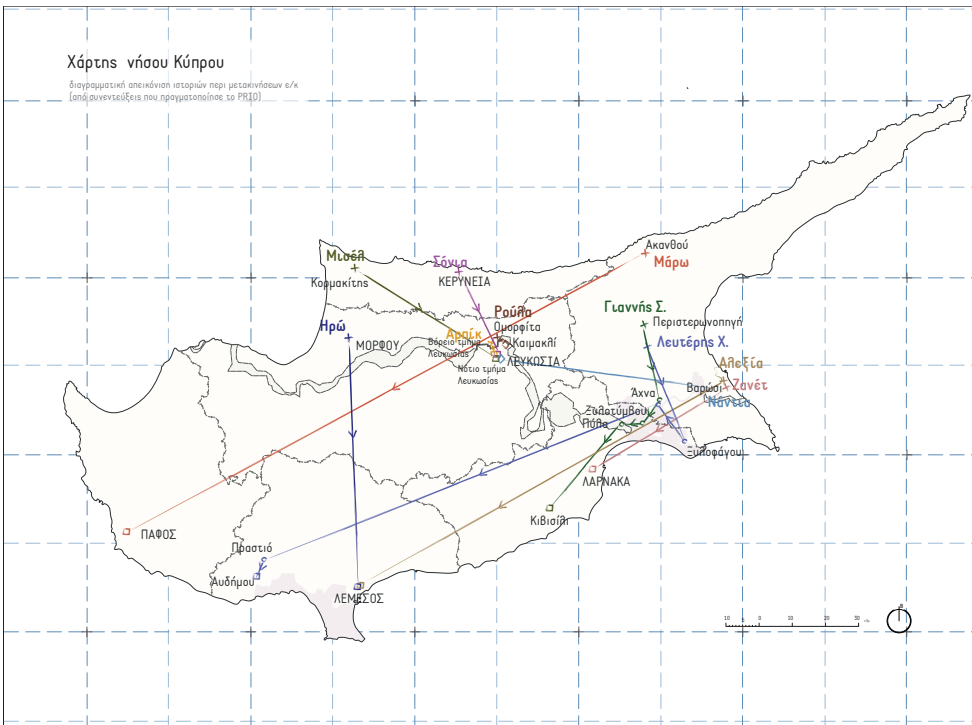
Εκκλησία Αγ. Αντρέα στα Ριζοκάρπασο, αναμμένα κεριά στον ναό. Χαρακτηριστική εικόνα σε εκκλησίες και παρεκκλήσια στην Κύπρο.

Λεύκωμα με παλιές φωτογραφίες, κατεχόμενης Περιστεριμανοπηγής

Φωτογραφία που απεικονίζει το τοπίο της Μανσούρας | Mansoura, σε ξενοδοχείο Τ/Κ εκτοπισμένου

Συμπερασματικά, από τους προηγούμενους χάρτες μετακινήσεων, το νησί της Κύπρου έχει βιώσει τα τελευταία 70 σχεδόν χρόνια διάφορα κύματα εκτοπισμού τα οποία οδήγησαν την αποκοπή των ανθρώπων από τον τόπο τους και την διακοπή των μεταξύ τους σχέσεων. Οι περισσότεροι ξεριζώθηκαν τουλάχιστον μια φορά από το χωριό τους, άλλοι και δυο και τρεις φορές, αποκόπηκαν από τη γη τους, έχασαν τα υπάρχοντά τους και επανεγκαταστάθηκαν σε ξένους τόπους. Αυτός ο ξεριζωμός είναι ένα προσωπικό τραύμα για όσους τον έζησαν, ανεξαρτήτως της κοινότητας στην οποία ανήκουν, και η διαχείριση του γίνεται με διαφορετικό τρόπο από τον καθένα, υπάρχουν κάποιοι που δε θέλουν να εκτοπισθούν ξανά και έχουν αναγνωρίσει τον τόπο που μετακινήθηκαν, όμως υπάρχουν και εκείνοι που επιμένουν στο να επιστρέψουν πίσω εκεί που μεγάλωσαν. Αυτή η διαφορετική διαχείριση του τραύματος σχετίζεται και με τις διαφορετικές εμπειρίες και απώλειες (γης, ανθρώπων, αντικειμένων) και έχει διαμορφώσει τις πολλαπλές πολιτικές πεποιθήσεις και πρακτικές. Παράλληλα, ο διαχωρισμός και η απόσταση (βιωματική) των κοινοτήτων έχει προκαλέσει ένα μεγάλο χάσμα και έναν «ξεχασμό». Έναν «ξεχασμό» για το τι έζησε όλες αυτές τις δεκαετίες η «άλλη» πλευρά και για τον πόνο και τις απώλειες που δέχτηκαν όλοι. Η κάθε πλευρά μονολογεί και δίνει έμφαση στη δική της εμπειρία εκτοπισμού προσπερνώντας την σημαντικότητα του γεγονότος ότι όλοι ανεξαρτέτως έγιναν μια και δυο και τρεις φορές πρόσφυγες.

Το PRIO, το οποίο ασχολείται με προγράμματα που

Πρόγραμμα του PRIO με θέμα: Βιωματικές ιστορίες- ε/κ κοινότητα και τ/κ κοινότητα

«Είμασταν από τους τελευταίους που έφυγαν και κρατάμε την ερημιά εκείνης της μέρας. Έχω μόνο το κλειδί που μου έδωσε η μάνα μου. Πριν είχα την ανάμνηση της Αμμοχώστου όπως ήταν πριν. Τώρα που πήγα όταν το σκέφτομαι, σκέφτομαι τα συρματοπλέγματα τα βαρέλια-όλα αυτά.»

**Αλεξία, 55,
Βαρώσι-Λεμεσός**

«Είναι μια περίπλοκη ιστορία, λες δεν θα πάρω τα έπιπλα «τους» που δεν είναι έπιπλα «τους», αλλά από αξιοπρέπεια δεν θέλεις να τους αναστατώσεις το σπίτι «τους» το οποίο είναι στην πραγματικότητα σπίτι «σου», είναι μια πολύ μπερδεμένη ψυχολογική κατάσταση»

**Ηρώ, 47,
Μόρφου-Λεμεσός**

This man who had never been afraid, they managed to take him prisoner and frighten him so much he became ill. Still has several hundred donuts of land in the around of Dali village she says that they have no plans to return and have settled permanently in Argaki / Akcay.

**Sultan, 71,
Dali-Argaki / Akcay
via Luricina**

«Το 63 μας έλεγαν ήρθατε από τη γενοκτονία και πήγατε να ζήσετε πάλι με τους Τούρκους; Δεν μας καταλάβαιναν. Δεν είχαμ τίποτε άλλο να χάσουμε και αυτό δεν είναι ωραίο να το λες αλλά το 74 οι Ελληνοκύπριοι πήραν μια γεύση του τι είχαμε περάσει εμείς. Επειδή οι Έλληνες το 63 δεν μας έδειξαν καμιά συμπάθεια.»

**Αρπικ, 60,
Λευκωσία- Λευκωσία**

«My personal opinion is that people can't live together. After so much has happened, I don't see how people can live together. It's left a bad mark, and we can't go back from here.»

**Saziye, 50,
Paphos- Morphou / Guzelyurt**

«Κάποιες φορές ψάχνω για φωτογραφίες, ή μικρά αντικείμενα για να πάρω την «αίσθηση» του σπιτιού, να νιώσω όπως ήταν τότε, και δεν βρίσκω κάτι. Αυτή η «αίσθηση» χάθηκε για πάνταόταν είδε το σπίτι της λεηλατημένο στην πρώτη επίσκεψη της. Αναπολώντας..υποδεικνύει το κενό ανάμεσα στα πράγματα που περιέσωσε και την αίσθηση του σπιτιού που χάθηκε για πάντα.»

**Ζανέτ, 78,
Βαρώση-Λάρνακα**

They never saw us as enemies or behaved differently towards us. The opening of the checkpoints was a disappointing and indeed shocking experience, since they had not anticipated that their home would be in ruin. The desire to return depends on what people have experienced.

**Once, 51,
Magounda -Nikitas / Gulesko**

It's like when you tear a sapling out of where it's rooted and try to plant it somewhere else, and until it grows new root it experiences an adaptation problem. The real issue is people. Constantly being torn up and force to go somewhere else.

**Sami, 59,
Flasou - Morphou/
Guzelyurt via Lefke**

«Δεν ενέδωσα στην κατάθλιψη ή την απελπισία και ακόμα το θυμάμαι Μπορεί να χάσαμε πολλά αλλά με την εμπειρία που αποκτήσαμε γίναμε άλλοι άνθρωποιγίνεσαι πιο απλός πιο προσιός, βλέπεις τη ζωή πιο πλατιά, και αρχίζεις να απολαμβάνεις κάθε απλό πράγμα....Πολλές περιπέτειες, αλλά όχι άσχημα συναισθήματα, καταλαβαίνεις; Αυτό με γλύτωσε.»

**Σόνια , 77,
Κερύνεια Λευκωσία**

I think that if this prisoner business hadn't happened on both sides the division wasn't going to happen in Cyprus. Although he supports a negotiated solution, he emphasizes that it should be one that would not displace people again.

**Orhan, 51,
Mari / Tatlisu - Kyrenia/ Gyrne**

Both sides suffered, we lost our property, we lost loved ones and now we're smarter. But later I saw that both the Greek Cypriots I had known before 1974 and the ones I met after the opening always look at you as a Turk, and say things that are unacceptable....let's live apart and get along well.

**Ayhan, 63,
Yeroskipou-Kyrenia / Girne
via Avdimou / Duzkaya**

When the checkpoints opened in 2003 and we went there I understood that it wasn't just a matter of land, what made it was, were the people. It was like it wasn't Limassol, at least not my Limassol..

**Kiymet , 69,
Limassol-Kyrenia/ Girne**

The entire village was Greek speaking....remember when they began to speak Turkish. Our mother understood Turkish, but she didn't speak it. Our people slowly started preparing ...and slowly slowly the war started. They told us we were going to surrender, that the Greek Cypriots were coming. "In that case give us a gun so we can shoot ourselves. All of us knew to shoot, how to use a gun" ..

**Vedia, 71, and Nafiye , 59,
Alevga/ Alevkaya - Yaloussa/ Yenierekoy
via Kokkina/ Erenköy**

«Ο πόλεμος κάνει κακό σε όλους ανεξαιρέτως. Ο πόλεμος είναι φοβερό πράγμα γιατί είδα Έλληνοκύπριους να κάνουν πράγματα που δεν πίστευα να κάνει άνθρωπος. Πέρασε πολύς καιρός για να ξαναβρεί κάποιος τα πόδια του και αν ξαναγελάσει όπως γελούσαμε παλιά καιπάλι δεν γελάς με όλο σου το είναι ένα μέρος θρηνεί αυτή σου την απώλεια.»

«Ίσως η Αμμόχωστος να ήταν το καλύτερο μέρος της γης να είναι στις φωτογραφίες όμως. Ακούω όλη αυτήν την άδεια ρητορική, η οποία δεν είναι άδεια καθόλου, έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο: διαχωρισμός. Είτε μόνοι μας εδώ είτε μόνοι μας παντού.»

**Δημήτρης , 35,
Λευκωσία-Λευκωσία**

«Θυμάμαι πως εντυπωνόταν η αίσθηση του μίσους για τους Τούρκους. Επειδή στην παρούσα φάση τίποτα δεν είναι βέβαιο, δεν μπορεί να υπάρξει εξέλιξη- να επιστρέψεις αλλά πως;Κάτω από ποιο καθεστώς; Είναι δύσκολο.»

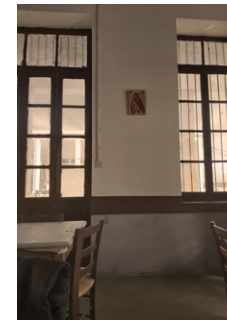
**Μισέλ , 41,
Κορμακίτης-Λευκωσία**

Για εμάς, η πορεία της έρευνας ξεκίνησε με αφετηρία την πληροφορία ύπαρξης χωριών μικτών πληθυσμών μέχρι και πριν τον πλήρη διαχωρισμό που επήλθε το 1974. Η συνύπαρξη και συμβίωση διαφόρων κοινοτήτων στον ίδιο γεωγραφικό τόπο είναι ένα γεγονός που σήμερα τείνει να θεωρηθεί. Έχοντας ως σκοπό να βρούμε και να αναγνώσουμε τα ίχνη που καταδεικνύουν την πάσαι ποτέ ύπαρξη μικτών χωριών, εντοπίσαμε χωριά που στην ιστορία τους αποτέλεσαν τόπους συμβίωσης. Κρίναμε σκόπιμο να επισκεφθούμε κάποια απ'αυτά τα χωριά σε μια σειρά εκδρομών επίσκεψης. Κρίθηκε αναγκαία η επιτόπια παρατήρηση και αποτύπωση του χωρικού ίχνους και της προφορικής αφήγησης κατά πρώτο λόγο, για την αδιαμφισβήτητη τεκμηρίωση της συνύπαρξης μέσω των χωρικών στοιχείων που υπάρχουν μέχρι και σήμερα και κατά δεύτερον, εξαιτίας της προσωπικής περιέργειας για την ανάγνωση και αναζήτηση των χαρακτηριστικών του χώρου που ταυτοποιείται ένας οικισμός μικτού πληθυσμού σε σύγκριση με διαφορετικές συνθήκες. Παράλληλα, η εσωτερική ανάγκη να βρούμε και να αναγνωρίσουμε ποια είναι η κατάσταση των οικισμών αυτών 47-48 χρόνια μετά τις έντονες διακοινωνικές ταραχές με αποκορύφωμα την τουρκική εισβολή, και διαταράξεις των κοινωνικών, χωρικών και πολιτικών ισορροπιών ήταν κύρια αφορμή για τις επιτόπιες παρατηρήσεις, επισκέψεις και προσωπικές καταγραφές.

Επισκεφθήκαμε πρώην μικτά χωριά στην περιοχή Καρπασία της Μόρφου, βορειοδυτικά από το κέντρο της Λευκωσίας, μέσω του διανοίγματος Αγίου Δαμετίου, και μετά ακολουθήσαμε τον παραλιακό δρόμο περνώντας από την Κερύνεια για να συνεχίσουμε με κατεύθυνση το Ριζοκάρπασο και το ακρωτήρι του Αποστόλου Αντρέα. Τα χωριά στα Καρπασία αποτελούσαν παραδείγματα χωριών που είτε απέκτησαν αμγή πληθυσμό με την εγκατάσταση άλλων κατοίκων μετά τις εχθροπραξίες και την εισβολή, είτε περικλείστηκαν σε στρατιωτικές περιοχές επομένως χωρίς καμιά πρόσβαση από πολίτες. Ιδιάζουσα περίπτωση αποτελεί το Ριζοκάρπασο στο οποίο υπάρχει ε/κ πληθυσμός

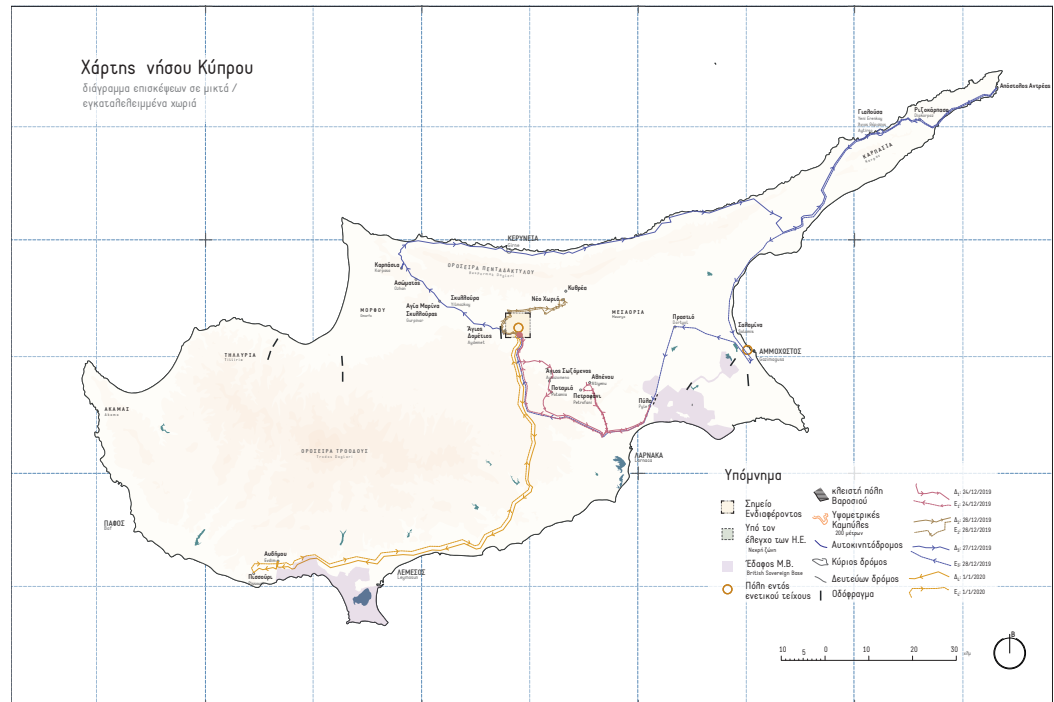
Το χωριό Ριζοκάρπασο. Η εκκλησία δεξιά και στα βάθος φαίνεται ο μινωτός του Τζαμιού.

Καφενείο στην πλατεία του χωριού

Η αποκατεστημένη Μαρωνίτικη εκκλησία στα Καρπασία και το τζαμί του χωριού

Εκκλησία που έχει μετατραπεί σε τζαμί στο χωριό Καρπάθια

ο οποίος δεν εγκατέλειψε ποτέ το χωριό ακόμα και μετά την εισβολή. Από την περίοδο του διαχωρισμού λόγω κατοχής, η ε/κ κοινότητα που παρέμεινε στην περιοχή ονομάζονταν "εγκλιωβισμένοι". Σήμερα, η κοινότητα του χωριού αποτελείται από έποικους Τούρκους, και Κούρδους, Τουρκακύπριους και Ελληνοκύπριους. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα της κεντρικής πλατείας του χωριού με τη μεγάλη εκκλησία, το τζαμί να εμφανίζεται στο ύψωμα πίσω απ' αυτή, και τα καφενεία του χωριού, το ε/κ και τα τούρκικα ή τ/κ. Ο δρόμος της επιστροφής περνούσε από την πόλη της Αμμοχώστου, εντός της ενετικής πόλης και περιμετρικά της μέχρι τότε κλειστής περιοχής της Αμμοχώστου (με απαγορευμένη είσοδο για όλους από την εισβολή του 1974). Η παλιά πόλη της Αμμοχώστου είναι η άλλη κυπριακή πόλη που έχει τις μεσαιωνικές οχυρώσεις της ακόμα και σήμερα. Εντός της παλιάς πόλης είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς την παράλληλη ύπαρξη σπιτιών γειτονιών με κτίρια που χρονολογούνται από πριν την εισβολή, μονώροφες κατοικίες σε μέτρια κατάσταση, και ταυτόχρονα πολυά ερείπια από μεγαλοσηρή κτίσματα, κυρίως ναούς, από την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Η Αμμοχώστος αποτελούσε μικτή περιοχή και επίσης μέρος της ήταν τ/κ θύλακας κατά την περίοδο των αναταράξεων. Το συνταρακτικότερο, ίσως, στοιχείο της πόλης είναι η κλειστή πόλη, ονομαζόμενη και "πόλη φάντασμα", η οποία από το 1974 παρέμεινε κλειστή, χωρίς καμία πρόσβαση ούτε από τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις, ούτε ε/κ ούτε από δυνάμεις του Ο.Η.Ε.⁴ . Κινούμενες περιφερειακά της περικλειστής περιοχής, βλήπεμα εντός βομβαρδισμένα κτίρια, σκηνές παγωμένες στο χρόνο, φες και η τουρκική εισβολή είχε συμβεί μόλις την προηγούμενη ημέρα. Επιστρέψαμε περνώντας από χωριά της Μεσσαορίας και διασχίζοντας τις Βρετανικές Βάσεις Δεκέλειας, ώστε να φτάσουμε στο διάνοιγμα της Πύλης και να φτάσουμε ξανά στη Λευκωσία.

Η Πύλη αποτελεί ίσως το γνωστότερο παράδειγμα συμβίωσης της ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τα γεγονότα της εισβολής, ενώ παράλληλα είναι τοποθετημένη εντός της Νεκρής Ζώνης. Το γεγονός ότι βρίσκεται σε περιοχή ελεγχόμενη από τον Ο.Η.Ε. ενδεχομένως να συνέβαλε στη διατήρηση της συνύπαρξης των κοινοτήτων. Όταν επισκέπτεται κάποιος την κεντρική πλατεία του χωριού καταλαβαίνει ότι υπάρχει κάτι διαφορετικό στο συγκεκριμένο χωριό. Αρχικά, υπάρχει το αστυνομικό τμήμα του Ο.Η.Ε., το τ/κ καφενείο προσαρτημένο στο κτίσμα του κεντρικού τζαμιού του χωριού, το ε/κ καφενείο, ένας μεσαιωνικός πύργος, και λίγο πιο πίσω ένα μικρό εκκλησάκι. Ίσως αυτή η εικόνα να μπορεί να περιγράψει μόνη της τη συνθήκη του χωριού. Ψάχνοντας στο χωριό παρατηρήθηκε πως κανένας δρόμος δε φέρει ονομασία με ιστορική και εθνική βαρύτητα,

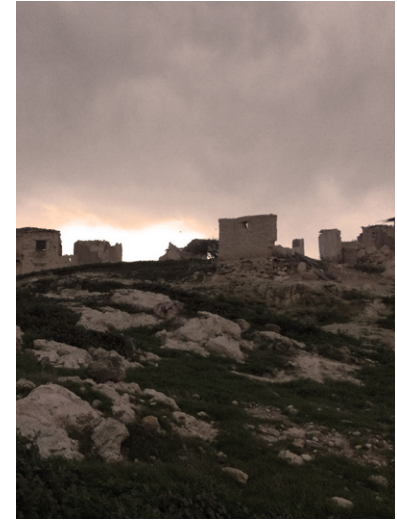
αφού είναι όλοι αριθμημένοι (λ.χ. 38η οδός). Ακριβώς έξω από το χωριό, υπάρχει ένας λόφος στην άκρη του οποίου φαίνεται ένα τουρκικό φυλάκιο - παρατηρητήριο που εποπτεύει το χωριό. Αυτό είναι το μόνο έκδηλο στοιχείο που δείχνει πως υπάρχει ακόμα η στρατιωτική ισχύς των εκατέρωθεν πλευρών στο χώρο. Στην Πύλα, στην περιοχή εντός της Β.Ζ. μόνο δυνάμεις του Ο.Η.Ε. δικαιούνται να εισέρχονται στο χωριό με την αντίστοιχη ενδυμασία. Υπάρχει απαγόρευση εισόδου με στολές και εξοπλισμό τόσο στρατιωτικό όσο και αστυνομικό και από τις δύο πολιτικές διοικήσεις εκατέρωθεν της Β.Ζ., ενώ η προβολή και έπαρση σημαίων δεν επιτρέπεται. Παρ' όλο που η Πύλα αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα εξαιτίας της ιδιαίτερης τοποθέτησής της, παρ' όλη' αυτά αποτελεί ένα πολύ σημαντικό παράδειγμα συνύπαρξης σε συνθήκες ειρήνης των δύο μεγαλύτερων κοινοτήτων.

Εκτός από τις προαναφερθείσες πολύ χαρακτηριστικές συνθήκες που επικρατούν σε πρώην ή και νυν μικτά χωριά της Κύπρου, είναι σκόπιμο να γίνει και μια γενική αναφορά στις περιπτώσεις οικισμών και πώς αυτοί εμφανίζονται σήμερα, με μια γενική κατηγοριοποίηση. Η πιο συχνή περίπτωση σήμερα, είναι η μετατροπή σε αμιγής κατοίκηση των πρώην μικτών χωριών (και πόλεων). Σ' αυτές τις περιπτώσεις, είναι χαρακτηριστική η ύπαρξη θρησκευτικών κτιρίων τα οποία δηλώνουν την πάλη ποτέ συνύπαρξη των διαφόρων κοινοτήτων. Σε πολλές περιοχές, τόσο και υπό τουρκική κατοχή αλλιώς και υπό τη διοίκηση της de jure Κ.Δ., βλέπαμε την ύπαρξη ερειπωμένων, πολλές φορές, θρησκευτικών κτιρίων στον ιστό μιας αμιγούς, πλέον, πληθυσμιακής κοινότητας ή ακόμα και την ύπαρξη κοιμητηρίων μιας κοινότητας που πλέον δεν κατοικεί το χωριό

Μια ακόμα συνθήκη είναι αυτή της πλήρους ερείπωσης των πρώην μικτών χωριών. Αρκετά χωριά εγκαταλείφθηκαν πλήρως όχι μόνο με το συμβάν της εισβολής αλλά και προγενέστερα, με το ξέσπασμα των σφοδρών διακοινωνικών επεισοδίων. Τέτοια χωριά είναι και ο Άγιος Σωζόμενος και το Πετροφάνι. Ερείπια κτιρίων στέκουν σ' ένα τοπίο, και

Το χωριό Πύλα, παρουσία δύο διαφορετικών θρησκευτικών κτιρίων

Το χωριό Πετροφάνι

Το χωριό Άγιος Σωζόμενος

Το μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα

Η κλειστή πόλη της Αμμοχώστου

Ταμπέλα που αναγράφει την οδό δρόμου στην Πύλη

μοιάζουν σχεδόν σαν να είναι και τα ίδια μέρος της φύσης, να έχουν ξεφυτρώσει από το χώμα και κανέναν άνθρωπο να μην τα έχει αγγίξει αφήμένα στην τύχη τους. Και ξανά, επανέρχεται η θύμηση πως αυτά είναι ανθρώπινα κτίσματα και κάποτε αποτελούσαν δομές κοινοτήτων, κάποτε ακούγονταν ήχοι να αντιλαλούν στους τοίχους τους, να υπάρχουν άνθρωποι να ανοίγουν πόρτες και παράθυρα και να χαιρετιούνται. Και σήμερα τα χωριά αυτά ερημώθηκαν και λησμονήθηκαν. Σ' αυτή τη συνθήκη θα θέλαμε να προσθέσουμε και δύο παραδείγματα μοναστηριών που επισκεφθήκαμε και ακούσαμε περιγραφές από μνήμες κατά τις οποίες ο κόσμος ξεχείλιζε το χώρο, μαζεύονταν από όλες τις μεριές της Κύπρου σε κάθε γιορτή και αποτελούσαν ένα πολύ σημαντικό γεγονός για τις κοινότητες της Κύπρου. Το μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα στη Μύρτου, το μοναστήρι του Αποστόλου Αντρέα στο ομώνυμο ακρωτήρι του Ριζοκαρπάσου⁵.

Στη σειρά επισκέψεων που πραγματοποιήσαμε, για να εντοπίσουμε τα σημάδια συμβίωσης, ή γενικά ύπαρξης του "άλλου" στην Κύπρο ήρθαμε σε επαφή και με πρόσφυγες⁶, και είχαμε την τύχη να ακούσουμε πολλές ιστορίες και αφηγήσεις περασμένων χρόνων. Εντοπίσαμε ένα βασικό στοιχείο όσον αφορά την μετεγκατάσταση εκτοπισμένων πληθυσμών σε άλλους τόπους. Είναι πολύ συχνό φαινόμενο οι εκτοπισμένοι κάτοικοι ενός χωριού να έχουν κινηθεί ομαδικά και να έχουν μετεγκατασταθεί σε άλλα χωριά. Ανεξαρτήτως του αν το χωριό προηγουμένως ήταν μικτού ή αμιγούς πληθυσμού, συμβαίνει σήμερα να υπάρχουν στο χώρο τα ίχνη της ύπαρξης κάποιας άλλης κοινότητας στο παρελθόν. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το χωριό Αυδήμου, ένα τουρκοκυπριακό χωριό του οποίου οι κάτοικοι προσφυγοποιήθηκαν το 1974 εξαιτίας της κατοχής και του διαχωρισμού των κοινοτήτων, μετακινούμενοι στα βόρεια, και στα σπίτια τους εγκαταστάθηκαν, με μια προσωρινή συνθήκη⁷, Έλληνοκύπριοι πρόσφυγες σε πλειοψηφία από το χωριό Πραστεϊό Αμμοχώστου.

Συνοψίζουμε λέγοντας ότι αυτές οι επισκέψεις ήταν σε πολλές περιπτώσεις συγκλονιστικές. Οι ιστορίες, οι

άνθρωποι, η απουσία τους, τα κτιριακά κατάλοιπα που δήλωναν μάλλον μια διαφορετική συνθήκη σε μια άλλη εποχή, οι στρατιωτικές εκτάσεις, τα συρματοπλέγματα, τα όπλα, τα φυλλάκια που ξεπηδούσαν παντού, τα εθνικά σύμβολα, και τα σλόγκαν σε τοίχους που εναντιώνονταν σε διαχωρισμούς, τα χαμόγελα και οι συγκινήσεις, οι άγνωστες γλώσσες και διάλεκτοι, οι αναστοχασμοί, τα σημάδια του χρόνου. Όλα αυτά καθόρισαν την πορεία της διπλωματικής αυτής και της δικής μας ευαισθησίας και επιμονής για το θέμα αυτό.

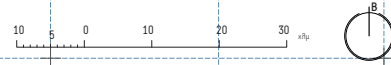
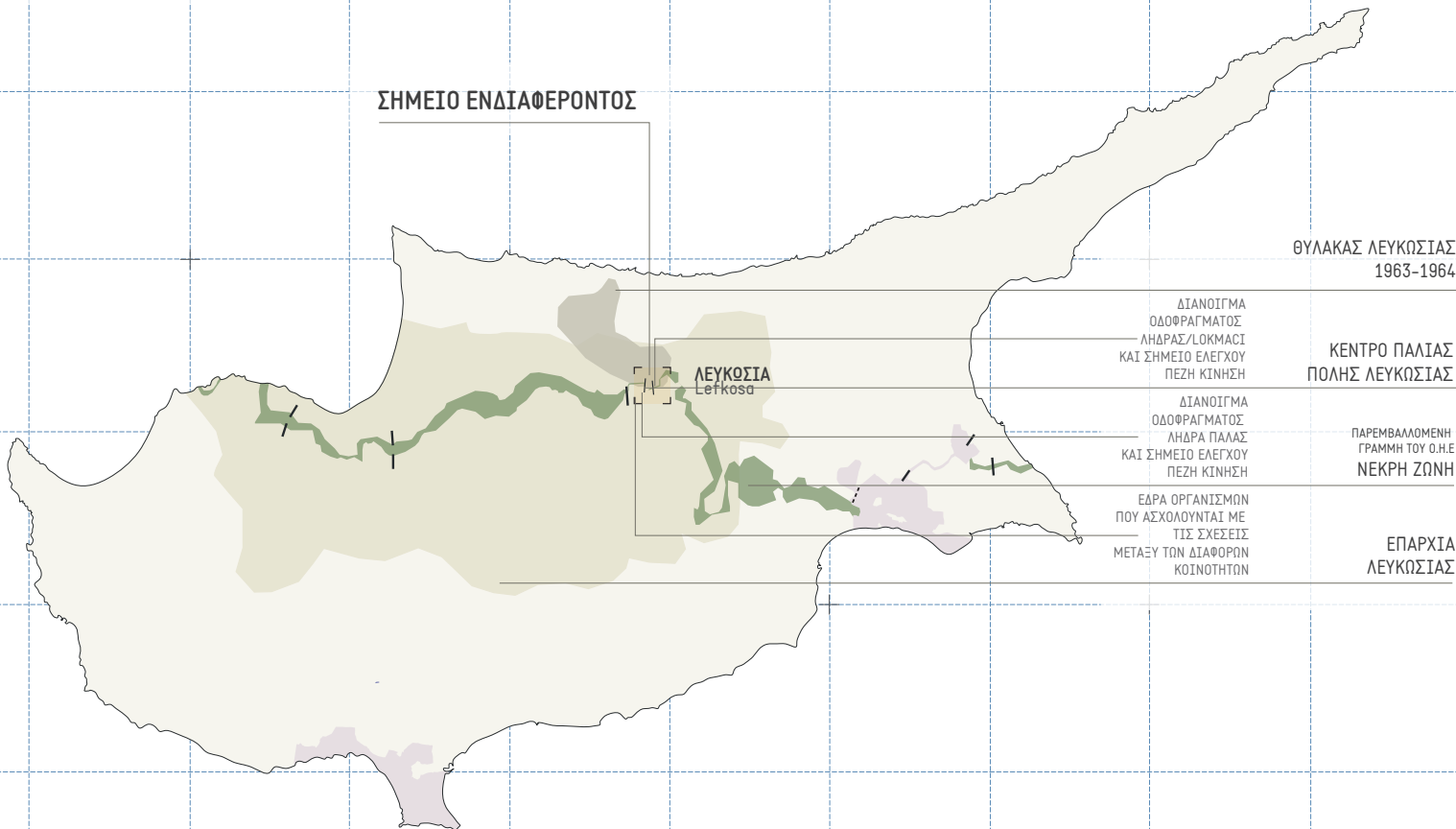
Εντοπισμός σημείου ενδιαφέροντος - Λευκωσία

Αποφασίσαμε, τελικά, να επικεντρωθούμε στη Λευκωσία. Τη διαχωρισμένη πρωτεύουσα της Κύπρου. Έναν αστικό ιστό που για μας, φέρει όλες τις γραφές της σύγχρονης τραγικής ιστορίας της Κύπρου, που φιλοξενούσε κάποτε το πολυπολιτισμικό κέντρο του νησιού αλλά υπήρξε στη συνέχεια και σφοδρό "πεδίο μάχης". Ήταν το πρώτο σημείο επαναπροσέγγισης των δύο αποκλεισμένων περιοχών και σήμερα αριθμεί δύο διανοίγματα οδοφραγμάτων εντός του αστικού ιστού, όπου η μετακίνηση γίνεται κατά αποκλειστικότητα με τα πόδια. Η μετάβαση από περιοχή σε περιοχή συμβαίνει και γίνεται αντιληπτή "καρέ καρέ". Ταυτόχρονα υπάρχει η ζωή και η κατοίκηση της πόλης και μια συνθήκη αποκλεισμού, και ερείπωσης. Ο στρατιωτικός παράγοντας είναι έκδηλος αλλά ταυτόχρονα οι δυνάμεις για επικοινωνία και επαναπροσέγγιση των διαφόρων κοινοτήτων έχει έντονη παρουσία. Η συνύπαρξη πολλών, ταυτόχρονων συνθηκών, με μια πολύ μεγάλη πυκνότητα, ήταν ο λόγος επιλογής του τόπου αυτού επικέντρωση της μελέτης μας.

Χάρτης νήσου Κύπρου

σημείο ενδιαφέροντος

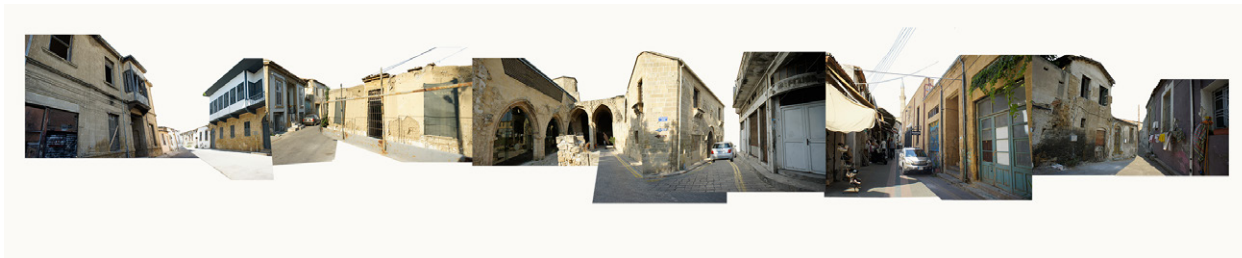
ΣΗΜΕΙΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

ΛΕΥΚΟΣΙΑ

οι ιδιομορφίες μιας διαχωρισμένης
πρωτεύουσας | προσπάθεια μιας ενιαίας
αποτύπωσης της πόλης

Εστιάζουμε στην πόλη της Λευκωσίας. Η ένταση που εμφανίζει η ύπαιρξη του ιστορικού κέντρου με το διατηρημένο ενετικό τείχος στην καρδιά της πόλης, οι ανεσκαμμένοι αρχαιολογικοί χώροι και τα διατηρητέα κτίρια που συναποτελούν τον ιστό της, με την ταυτόχρονη έντονη ζωή και την πολυσύνθετη ανάπτυξη που παρουσιάζει σήμερα, ταυτόχρονα σε ένα καθοριστικό ρήγμα που τη διακόπτει χωρικά, γεωγραφικά, κοινωνικά, εννοιολογικά και πολιτικά την καθιστούν, για εμάς, ως το καταλληλότερο σημείο τοποθέτησης και παρέμβασης. Εξαιτίας της θεματολογίας που επιλέγουμε αναφορικά με την ανάμιξη, συνύπαρξη και επαφή των διαφόρων κοινοτήτων που αποτελούν τον κοινωνικό ιστό της Κύπρου, αλλά και του βαρυσήμαντου και τραυματικού παρελθόντος της, διαβάζουμε τη Λευκωσία ως τον τόπο με τη μεγαλύτερη και πυκνότερη γραφή όλων αυτών των γεγονότων στον γεωγραφικό και κοινωνικό της χώρο. Η Λευκωσία αποτελείούσε ένα σημαντικό πολυπολιτισμικό κέντρο στο παρελθόν, κεντροβαρικό σημείο συνάντησης και συνδιαλλαγής ανθρώπων από διαφορετικές μεριές της Κύπρου αλλά και του κόσμου, αλλά ταυτόχρονα αποτέλεσε και τον τόπο όπου έλαβαν χώρα τα τραγικά συμβάντα των βιαιών επεισοδίων που είχαν ξεσπάσει στο νησί και οδήγησαν στο διαχωρισμό τόσο του ίδιου του γεωγραφικού χώρου αλλά και του λαού. Κατά την πρώτη περίοδο του διαχωρισμού, πριν το πραξικόπημα, την εισβολή και την κατοχή, η Λευκωσία ήταν η πρώτη περιοχή με εγκατάσταση οδοφραγμάτων, την οποία ακολούθησε και ο σχηματισμός ενός τ/κ θύλακα που οριοθετούνταν εντός της παλιάς πόλης, με διακοινοτικά επεισόδια βίας να σημειώνονται στο χώρο της πόλης και να εδραιώνουν τη διχόνοια. Η κατοχή και εγκαθίδρυση του τουρκικού στρατού, η μετατροπή μέρους του ιστού της πόλης σε στρατιωτική ζώνη, η ανέγερση τειχών και εγκατάσταση τεχνητών ορίων ήταν τα στοιχεία που σχημάτισαν τη μετέπειτα εικόνα της πόλης. Η κατάσταση αυτή χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα προβληματική και αδιαφυσβήτητα έχει παράξει πολύ ιδιόμορφες συνθήκες τις οποίες θα θέλαμε να εντοπίσουμε συγκεκριμένα και να μελετήσουμε τρόπους ανάδειξης του παράδοξου αυτού ζητήματος της πόλης, καθιστώντας το ταυτόχρονα το επίκεντρο της παρατήρησης, αλλά αμφισβητώντας το και ως τη

μόνη δυνατή εξέλιξη των πραγμάτων.

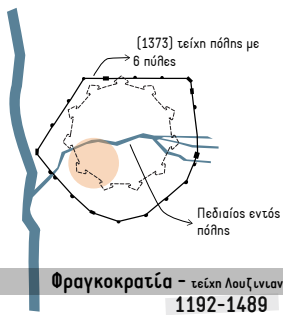
Πρώτοι, λοιπόν, σημειώθηκαν όλα αυτά τα γεγονότα στην πόλη, χρόνια μετά, η Λευκωσία ήταν ο τόπος όπου διανοίχθηκε το πρώτο οδόφραγμα και επιτράπηκε η ελεγχόμενη μετακίνηση του γενικού πληθυσμού της Κύπρου, 29 χρόνια μετά τον αποκλεισμό του βόρειου τμήματος του νησιού για τους εκτοπισθέντες κατοίκους του κράτους⁸. Τα διανοίγματα στο κέντρο της πόλης σήμερα είναι δύο: εκτός των τειχών αυτό του Λήδρα Πάλης και εντός των τειχών το Λήδρας - Lokmaci. Και από τα δύο σημεία η κίνηση γίνεται πεζή, εντός του αστικού ιστού, με αποτέλεσμα τα διανοίγματα αυτά να βρίσκονται πολύ κοντά στους χώρους που συμβαίνουν καθημερινές πρακτικές στις δύο διαχωρισμένες πλευρές. Παράλληλα παρά την τραγική συνθήκη του διαχωρισμού, παρά τη διάσπαση της ζωής στις πόλεις στα δύο μέρη εκατέρωθεν της Β.Ζ. εξαιτίας της συνθήκης κατοχής, υπάρχει το γενικό γνώρισμα της συνύπαρξης ανθρώπων από διάφορες οικονομικές, πολιτισμικές και εθνικές κοινωνικές ομάδες, παρέχοντας ένα χώρο που αναφέρεται και προσφέρεται σε όλους, δέχεται επιρροές και γραφές από τους θαμώνες του, τους εφήμερους επισκέπτες και τους μόνιμους κατοίκους. Η αμεσότητα της προσέγγισης ανάμεσα στα δύο μέρη της πόλης, η συσχέτιση και σύγκριση των διάφορων περιοχών της, αλλά και η δυνατότητα επαφής ανθρώπων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, κρίνεται κομβικής σημασίας για την περαιτέρω ανάπτυξη μιας πρότασης παρέμβασης στον συγκεκριμένο τόπο της πόλης της Λευκωσίας.

Επιπρόσθετα, επιλέγουμε ως ευνοϊκότερο τόπο σχεδιασμού για μια πρόταση χωρικής παρέμβασης τη Λευκωσία, παρατηρώντας πως αποτελεί συγχρόνως την έδρα αρκετών φορέων με στόχο την προαγωγή ειρηνικών συνθηκών συνύπαρξης ανάμεσα στις διάφορες κοινότητες που απαρτίζουν την κυπριακή κοινωνία στο σύνολό της. Τέτοιοι φορείς είναι το PRIO (Peace Research Institute of Oslo), AHDR (Association of Historical Dialogue and Research) Home4Cooperation κ.ά. Για όλους τους παραπάνω λόγους αποφασίζουμε πως η Λευκωσία και συγκεκριμένα η πόλη εντός

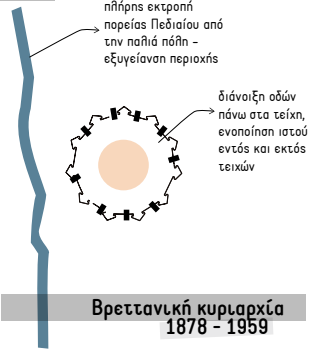
των τειχών χαρακτηρίζεται ως περιοχή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και χρήζει αναλυτικότερης μελέτης.

Τέλος, η μερική οικειότητα που έχουμε με το χώρο της Λευκωσίας ήταν σίγουρα ένας σημαντικός παράγοντας επιλογής του τόπου για το σχεδιασμό μιας πρότασης παρέμβασης.

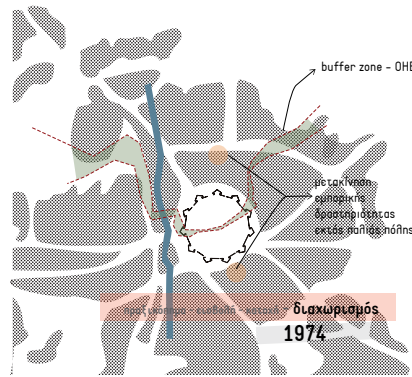
Εξελικτική πορεία του κέντρου της πόλης

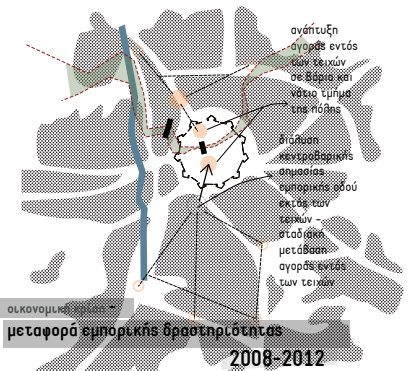
Φραγκοκρατία - τείχη Λουζινιανών
1192-1489

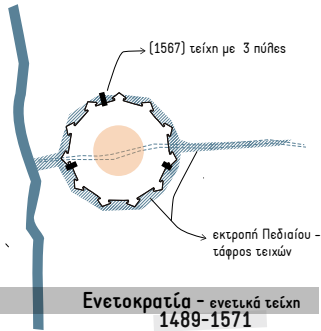
Βρετανική κυριαρχία
1878 - 1959

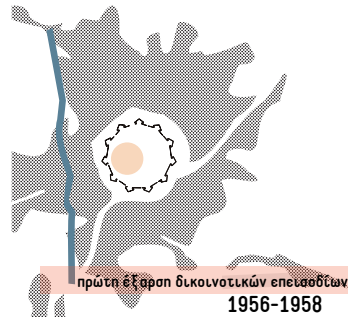
1974

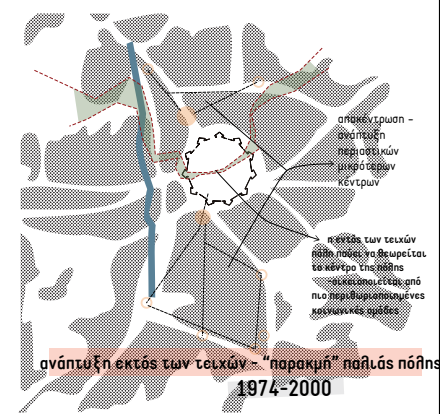
2008-2012

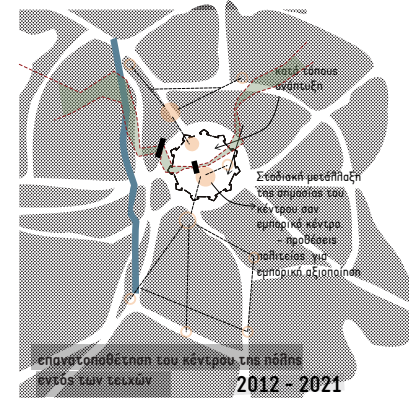
Ενετοκρατία - ενετικά τείχη
1489-1571

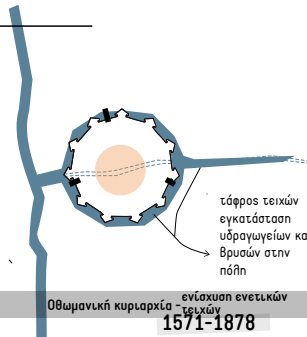
1956-1958

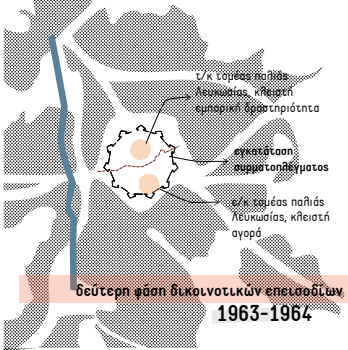
1974-2000

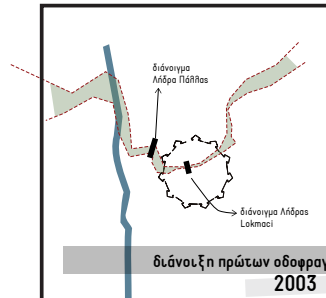
2012 - 2021

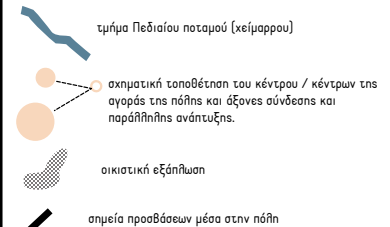
Οθωμανική κυριαρχία - τείχη ενίσχυση ενετικών τειχών
1571-1878

1963-1964

2003

*το διαγράμμα είναι βασιστεί:
- σε μελέτη του Τμήματος Πολεοδομίας και Οικόδοσης της Κ.Δ. για την αστική εξάπλωση της Λευκωσίας από το 1930-1975,
- σε κείμενο του Κ. Κεσιφών (1989) στο βιβλίο "Λευκωσία: η πρωτεύουσα της Κύπρου σήμερα και αύριο"
- στην ερευνητική εργασία του Constantinos Kiprits "Nicosia : Searching for the centre",
- και από προσωπικές επιτόπιες παρατηρήσεις.

Εξέλιξη του κέντρου της πόλης

Η Λευκωσία είναι γνωστή ως η τελευταία διαχωρισμένη πρωτεύουσα της Ευρώπης. Εκτός από ένα βαρύ τίτλο, το γεγονός αυτό αποτελεί μια πολύ ιδιαίτερη και καθαριστική παράμετρο για την ίδια την ανάπτυξη του αστικού ιστού και τη μορφή και δομή του. Όταν μέχρι πρόσφατα το ιστορικό κέντρο της πόλης οριζόνταν ως το περιθώριο, αφημένο σε μια κατάσταση υλικής παρακμής (δεν αναφερόμαστε στην κοινωνική ζωή της παλιάς Λευκωσίας, παράλο που όντας αφημένη από την πολιτεία είχε αποκτήσει έναν χαρακτήρα. Ο χαρακτήρας αυτός επέτρεπε σε πολλές περιθωριοποιημένες κοινωνικότητες να βρουν χώρο στην πόλη.

Γι' αυτόν το λόγο προέκυψε η ανάγκη της δημιουργίας διαγραμμμάτων για τον εντοπισμό του κέντρου της πόλης της Λευκωσίας στη σύγχρονη ιστορία της.

Πρώτος εντοπισμός του κέντρου γίνεται την περίοδο της Φραγκοκρατίας, με τα Λουζιμάνια οχυρωματικά τείχη του 14ου αιώνα, τα οποία προϋπήρχαν των ενετικών τειχών. Τα φράγκικα τείχη της Λευκωσίας κάλυπταν μεγαλύτερη γεωγραφική έκταση σε σχέση με τα μεταγενέστερα ενετικά και είχαν ως σκοπό να ενισχύσουν την νέα πρωτεύουσα του βασιλείου της Κύπρου. Η νέα πόλη τότε περιέκλειε το παλάτι των Λουζιμάνων βασιλέων, το μοναστήρι των Δομνηκανών, τον καθεδρικό ναό της Αγίας Σοφίας, την αγορά κατά μήκος του Πεδιαίου, που διέσχιζε τότε ακόμη την πόλη από δύση προς ανατολή, με 4 γέφυρες που συνέδεαν το βόρειο τμήμα με το νότιο και τις κατοικίες

των διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων⁹. Στα τείχη της πόλης είχαν διανοιχθεί 5 πύλεις. Παρ' όλο που στη διάρκεια της Φραγκοκρατίας υπήρξαν μεταβολές στις θέσεις του παλατιού καθώς και στην οχύρωση και πρόσβαση της πόλης, αποτυπώσαμε και εστίασαμε στην περίπτωση όπου τα τείχη είναι ορθογώνια και υπάρχει το μεγάλο συγκρότημα του παλατιού με το μοναστήρι, κοντά στο σημείο που σήμερα βρίσκεται την πύλη Πάφου. Η αγορά αναπτυσσόταν κατά μήκος του ποταμού.

Οι Ενετοί διαδέχονται τους Φράγκους στην ηγεμονία της Κύπρου και προς τα τέλη του 16ου αιώνα προχωρούν σε μεγάλα οχυρωματικά έργα, με την απειλή το οθωμανικού ζυγού, αναθέτοντας τον σχεδιασμό των τειχών στον στρατιωτικό μηχανικό Σαβορνιάνο το 1567. Ο σχεδιασμός προέβλεπε επίσης την εκτροπή του Πεδιαίου ώστε να εξυγιανθεί η πόλη, να αποτρέπονται πλημμύρες αλλά και για να λειτουργεί και η κοίτη του ποταμού ως τάφρος για τα τείχη της πόλης.

αυτός να διασχίζει τη Λευκωσία περνώντας από την τάφρο των τειχών και όχι εντός. Γίνεται αποστράγγιση της κοίτης και πλέον η πόλη αρχίζει να αποκτά μια πιο συνεκτική δομή, με συχνότερες εγκάρσιες κινήσεις πάνω στον άξονα της αγοράς ο οποίος συνέχιζε να ακολουθεί το ίχνος του Πεδιαίου. Το "κέντρο" της πόλης εντοπίζεται πιο συμμετρικά τοποθετημένο ως προς την τειχιωμένη πόλη. Η πρόσβαση στην πόλη γινόταν μέσω τριών Πυλών, η δυτική Πύλη του Αγίου Δομνίκου (σήμερα Πύλη Πάφου), η βόρεια Πύλη del Provveditore (πύλη Κερύνειας) και η ανατολική πύλη Giuliana (σήμερα Πύλη Αμμοχώστου).

Η οθωμανική κυριαρχία ξεκινά και με την ολοκλήρωση των τειχών των Ενετών το 1570-71. Βασική Σε γενικές γραμμές δε διαφοροποιείται η τοποθεσία του κέντρου της πόλης. Εκεί αναπτύσσονται αγορές, χάνια και θρησκευτικές δομές¹⁰.

Το 1878 η Κύπρος περνά στην κυριαρχία της Μεγάλης Βρετανίας. Αυτό που γνωρίζουμε όσον αφορά το τοπίο της πόλης της Λευκωσίας είναι πως γίνεται πλήρης

εκτροπή του Πεδιαίου ενώ παράλληλα διανοίγονται δρόμοι εγκάρσια των τειχών, σε μια γενικότερη εξάπλωση της πόλης προς τα έξω. Ο αστικός ιστός ενοποιείται σταδιακά, συνδέοντας την εντός των τειχών και εκτός των τειχών πόλη. Εκτός από τις αγορές που συνεχίζουν να αναπτύσσονται, οι Άγγλοι οργανώνουν και τοποθετούν παράλληλα κάποια κυβερνητικά κτίρια εντός της παλιάς πόλης.

Κατά τη δεκαετία του 1950 ξεκίνησαν εκτεταμένες διακοινωνικές ταραχές που προκάλεσαν και την πρώτη δραστική παρέμβαση στο χώρο από εξωτερικές δυνάμεις, όπου θεώρησαν απαραίτητη την προσθήκη συρματοπλεγμάτων στον αστικό ιστό. Τα πρώτα αιματηρά επεισόδια είχαν σημειωθεί στην οδό Λήδρας, αλλά επεκτάθηκαν σε πολλές συνοικίες εντός των τειχών. Τελικά, τμήμα της Ερμού κατέληξε περιφραγμένο, παύοντας τη λειτουργία του, με μερικές μετακινήσεις των καταστημάτων σε άλλα σημεία.

1963 - Οι διακοινωνικές ταραχές, η προπαγάνδα, η βία και οι εχθροπραξίες κλιμακώνονται. Αυτό, όπως προαναφέρθηκε, είχε ως αποτέλεσμα το διαχωρισμό των κοινοτήτων και την δημιουργία των τ/κ θυλάκων σε όλη την έκταση της Κύπρου. Το ίδιο συνέβη και στο χώρο της πόλης της Λευκωσίας, με το σχηματιζόμενο τ/κ θύλακα να τοποθετείται στο βόρειο τμήμα της Λευκωσίας, και να χωρίζεται το κέντρο της πόλης στα δύο. Οι διακοινωνικές ταραχές είχαν οδηγήσει στον πλήρη διαχωρισμό των κοινοτήτων, όχι μόνο σε επίπεδο περιοχών κατοίκησης αλλά και στη μίση του πληθυσμού στις διάφορες καθημερινές δραστηριότητες. Οι αγορές ήταν ίσως ένα από τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία της πόλης που μέσα σε ένα βράδυ άλλαξαν χαρακτήρα. Πλέον οι μικτές αγορές καταργούνται, και στο κέντρο τις πόλης λειτουργούν δύο ξεχωριστές αγορές, το Ban-dubuliyeh (Παντοπωλείο) για τους Τουρκοκύπριους και η κλειστή αγορά, νοτιότερα, για τους ε/κ. Παράλληλα, τα χάνια έπαψαν να λειτουργούν ως κέντρα συνάθροισης και ξεκίνησε η έντονη παρακμή τους, οι κυβερνητικές υπηρεσίες απασχολούσαν μόνο Ε/κ και η χώρα διχάστηκε σε πολλοπλή επίπεδα. Αποκορύφωμα του διαχωρισμού αυτού ήταν και ο σχηματισμός της πρώτης

“πράσινης γραμμής” η οποία διαχώριζε τους δύο τομείς της πόλης της Λευκωσίας.

Ο πόλεμος του 1974 με την εισβολή έχει ως αποτέλεσμα την χάραξη της γραμμής κατάπαυσης του πυρός από τον Ο.Η.Ε., ή τη γνωστότερη ως πράσινη γραμμή και εν συνεχεία Buffer Zone. Η Β.Ζ. επεκτείνεται και διακόπτει πλήρως τον ιστό της Λευκωσίας αλλά και της υπόλοιπης χώρας. Η Λευκωσία χάνει οποιοδήποτε ίχνος συνοχής στον αστικό ιστό και γίνεται δύο κομμάτια. Η κατάσταση που επικρατούσε στην παλιά πόλη συνέχιζε να μην είναι ομαλή με αποτέλεσμα όχι μόνο τη διάσπαση του κέντρου με τη δημιουργία δύο ξεχωριστών κέντρων για τις διαχωρισμένες κοινότητες, αλλά παράλληλα και την μετατόπιση των κέντρων αυτών εκτός των τειχών. Η παλιά πόλη έχασε σε μεγάλο βαθμό τον πληθυσμό της και μπήκε σε κατάσταση μείζονος παρακμής. Δύο λεωφόροι εκατέρωθεν του ορίου της Νεκρής Ζώνης παρέλαβαν τις εμπορικές δραστηριότητες που είχε η Λήδρας και η Ερμού προηγουμένως. Στα βόρεια η αγορά αναπτύσσονταν κατά μήκος της Λεωφόρου Ιθαρίων¹¹ ενώ στα νότια η αγορά αναπτυσσόταν επί της Λεωφόρου Αρχ. Μακαρίου ΙΙΙ.

Από το 1974 μέχρι και το 2003 η πόλη συνεχίζει να αναπτύσσεται στο ίδιο μοτίβο, με δύο, επεκτεινόμενα προς τα έξω, κέντρα, με εντονότερη αστική εξάπλωση στις δύο περιοχές και δημιουργία δευτερευόντων κέντρων. Η παλιά πόλη συνέχιζε να χαρακτηρίζεται από μια κατάσταση φθοράς τόσο στα βόρεια του τεχνητού ορίου όσο και στα νότια. Πολλοί ελληνοκύπριοι εκτοπισμένοι από περιοχές υπό τουρκική κατοχή είχαν “τοποθετηθεί” σε σπίτια εντός των τειχών στην περιοχή υπό τη διοίκηση της Κ.Δ. (de jure) ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός που κατοικούσε το νότιο τμήμα της πόλης αποτελούνταν από οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες. Τόσο η στρατιωτική περιοχή της νεκρής ζώνης αλλά και η διαδεδομένη εγκληματικότητα που υπήρχε στην περιοχή την είχαν καθορίσει ως δύσκολη στη διαβίωση¹². Όσον αφορά το βορειότερο τμήμα της πόλης, γνωρίζουμε ότι υπήρχε αντίστοιχη εγκατάλειψη της περιοχής από τους τουρκοκύπριους προηγούμενους κατοίκους της. Έπειτα, με μια συνθήκη

όπου επέτρεπε την εκμετάλλευση εγκαταλειμμένων κτιρίων σύμφωνα με τη de facto διοίκηση του βόρειου τμήματος του νησιού, πολλοί ένοικοι Τούρκοι εγκαταστάθηκαν στις γειτονίες της παλιάς Λευκωσίας.

Θα άξιζε να σημειωθεί εδώ πως η περιοχή νοτιότερα της Β.Ζ. εξαιτίας του ότι στέγαζε περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες ανέπτυξε τόσο έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, με αγορές και συνοικίες και παράλληλα υπήρχε και ένα εναλλακτικό σημείο συνάντησης με έναν πιο περιθωριακό χαρακτήρα¹³.

Καθοριστικό γεγονός για την μετέπειτα εξέλιξη του κέντρου της πόλης ήταν η διάνοιξη των οδοφραγμάτων που διέκοπταν την κυκλοφορία ανάμεσα στους διαχωρισμένους τομείς της πόλης. Το 2003 διανοίγεται το πρώτο οδόφραγμα, αυτό του Λήδρα Πάλης, στον περιφερειακό δρόμο των τειχών, στα δυτικά και το 2008 άνοιξε το οδόφραγμα Λήδρα-Λοκμασι, στο κέντρο της παλιάς πόλης. Πλέον εμφανίζεται μια κινητικότητα που είχε σταματήσει περισσότερο από τρεις δεκαετίες πριν. Με αργούς ρυθμούς, αλλά αδιαμφισβήτητη αρχίζει το ενδιαφέρον να στρέφεται ξανά προς το κέντρο της παλιάς πόλης. Σ’ αυτό συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό και η οικονομική κρίση που χτύπησε τον εμπορικό άξονα της Λεωφόρου Μακαρίου, ο οποίος με την πάροδο του χρόνου άρχισε να αναπτύσσεται πρώτα επί της οδού Λήδρας και μετά να διευρύνεται μέσα στον ιστό της παλιάς πόλης. Το κέντρο της πόλης της Λευκωσίας συνεχίζει να είναι χωρισμένο και σήμερα, παρ’ όλο που έχει τοποθετηθεί ξανά μέσα στον ιστορικό ιστό της πόλης¹⁴.

Το φυλάκιο.

Ο μιναρέ.

Η στοά.

Το καμπαριλό.

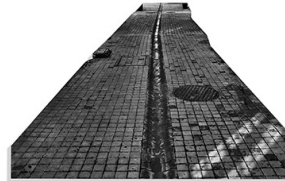
Το οδοφράγμα.

Η πλάτεια.

Το ερείπιο.

Ο δρόμος.

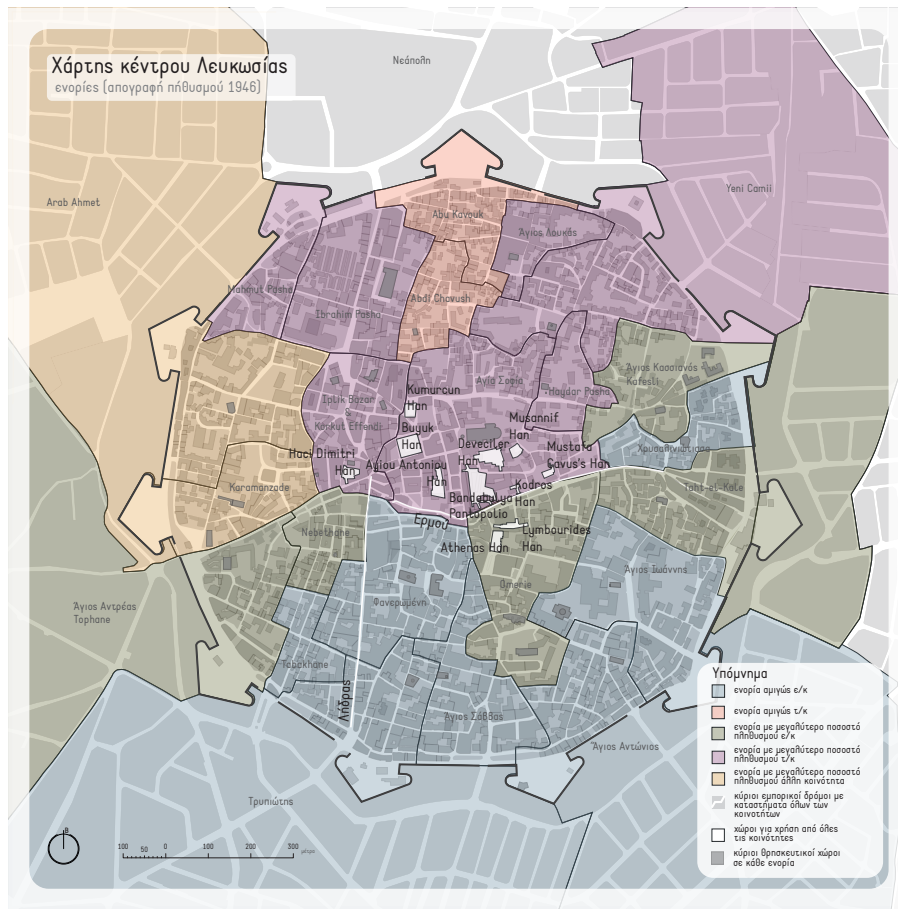
Το σημείο ελέγχου.

Η τάφος.

Το τείχος.

Ο κοινωνικός ιστός της πόλης μέχρι το 1974

Από την απογραφή του 1946 έγινε μια προσπάθεια καταγραφής της μίξης των γειτονιών της περιτειχισμένης πόλης της Λευκωσίας. Παρατηρούμε λοιπόν ότι τη δεκαετία του 1950 η πόλη δεν είναι απόλυτα μικτή ούτε απόλυτα διαχωρισμένη. Μικτές και αμιγείς γειτονιές συνθέτουν μια “μερικώς” μικτή πόλη όπου κεντρικές αγορές και χάνια αποτελούν σημεία απόλυτης μίξης, σημεία συνάθροισης όλων των κοινοτήτων. Βασική αγορά της πόλης ήταν η Ερμού, όπου οι διάφορες κοινότητες, ασχέτως τη γειτονία στην οποία διέμεναν, μοιράζονταν πτυχές της καθημερινής τους ζωής. Οι δρόμοι των αγορών και τα χάνια, δημιούργησαν μια κοινή γλώσσα, μια γλώσσα από τις επαναλαμβανόμενες πρακτικές της καθημερινότητας, την οποία αναγνώριζαν όλες οι κοινότητες στην παλιά πόλη. Για παράδειγμα, η σιέστα, υποχρεωτική ώρα ανάπαυσης που επιβλήθηκε από τους βρετανούς, υποχρέωνε τους καταστηματαρχες να κλείνουν τα εργαστήρια τους για τρεις ώρες το μεσημέρι και να κάθονται έξω στους δρόμους, σε υπαίθριες καφετέριες και να συναθροίζονται περιμένοντας να πηχίσει η κόρνα για την επιστροφή στη δουλειά.

Σημείο αναφοράς στην αγορά της Ερμού, ήταν το Pantorolio | Bandabulya η κύρια δημοτική αγορά μέχρι και το 1958, η οποία ξεχώριζε για τις διάφορες γλώσσες που μπορούσε να ακούσει κανείς από τους καταστηματαρχες της.

Επιπλέον σημαντικό τοπόσημα της αγοράς όσο και οδολόγηρης της πόλης ήταν τα χάνια τα οποία αποτέλεσαν ένα ακόμα πιο οικείο περιβάλλον από τους δρόμους της αγοράς, καθώς ήταν αναμεμιγμένα τόσο στη φιλοξενία όσο και στο εμπόριο. Στα χάνια φιλοξενήθηκαν άνθρωποι διαφόρων κοινοτήτων, οι οποίοι μοιράστηκαν τον ύπνο τους και αντάλλαξαν τα προϊόντα τους. Τόσο τα χάνια όσο και οι δρόμοι των αγορών επέτρεπαν την κοινωνική διαπραγμάτευση της διαφοράς που μέχρι και τότε ήταν περιήλοκη.

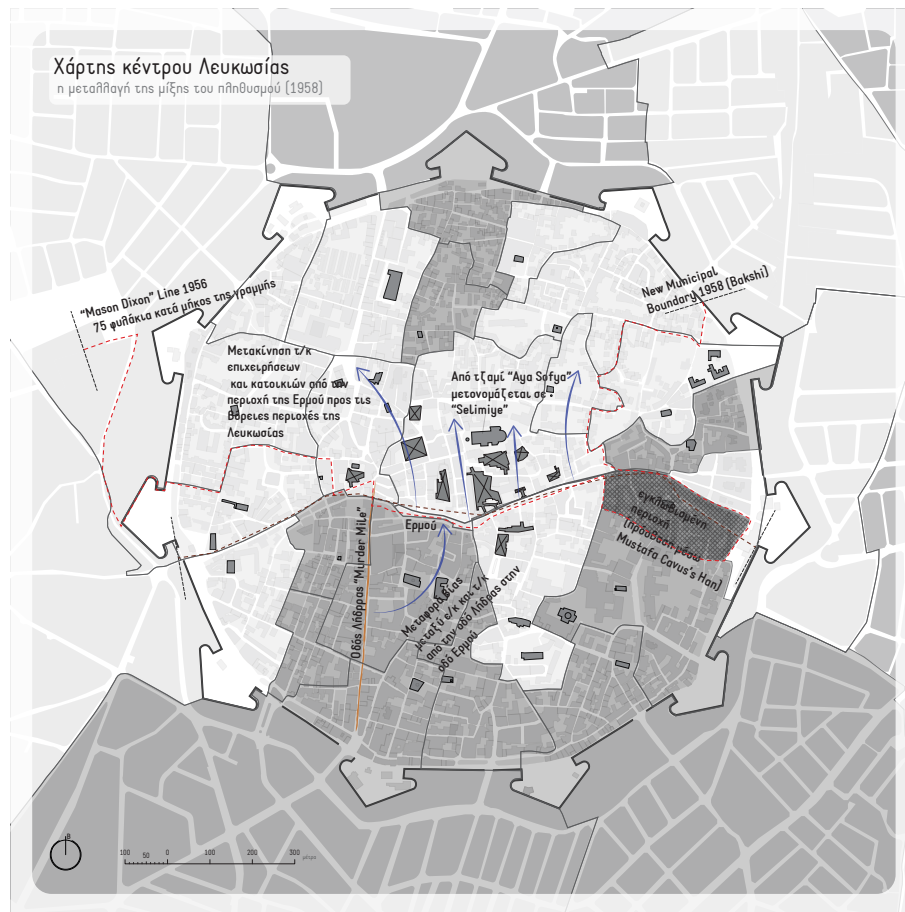
Έτσι η πόλη ξεχώριζε, διότι επέτρεπε στις κοινότητες τη συμμετοχή σε μια κοινή αστική ζωή. Ταυτόχρονα όμως σε ορισμένες περιοχές και λόγω της ίδιας της μορφολογίας της πόλης δημιουργήθηκαν χώροι και πρακτικές οι οποίες επέτρεψαν τον αποκλεισμό από μια κοινότητα προς άλλες. Για παράδειγμα διάφορες κοινότητες είχαν στις γειτονιές τους το δικό τους κλαμπ, το δικό τους σχολείο, κοινοτικούς χώρους διαφορετικούς στους οποίους οι υπόλοιπες δεν είχαν πρόσβαση και ούτε αναμενόταν να έχουν.

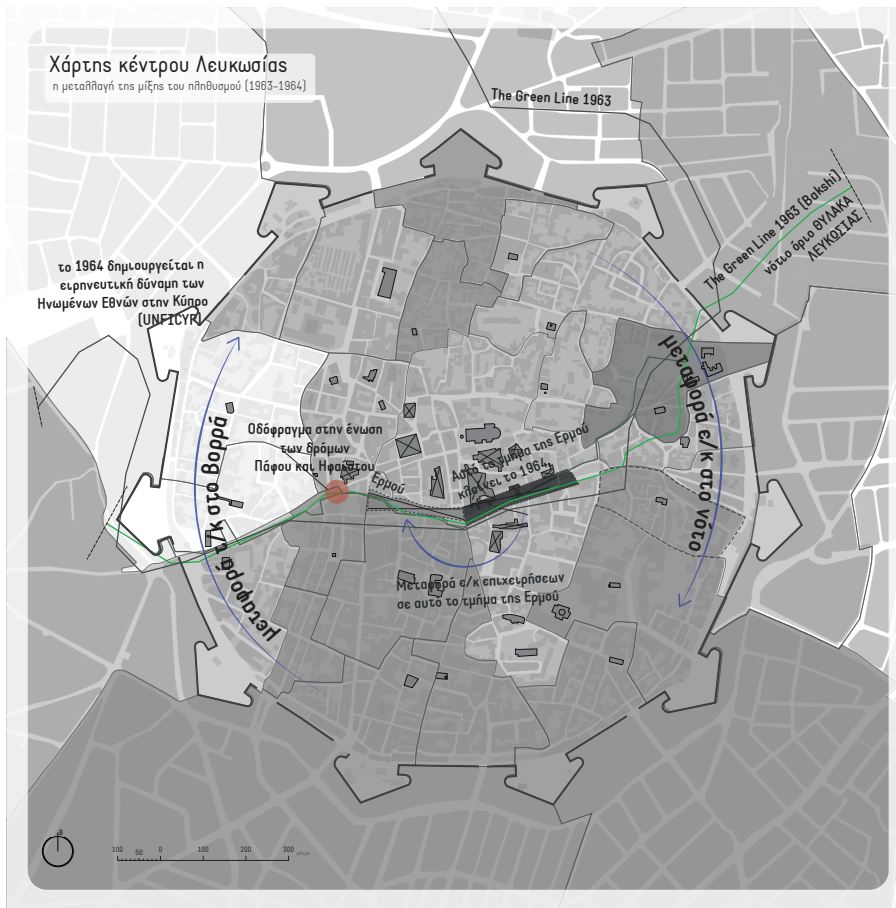
Μετά το 1958, η ανάμιξη της φύσης τόσο των αγορών όσο και των χανιών άλλαξε δραματικά. Τέτοιοι χώροι δε μπορούσαν να λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο.

Στη Λευκωσία σημειώθηκαν οι πρώτες πράξεις βίας με πολιτικά κίνητρα το 1955 στο δρόμο της Λήδρας, τον βασικό άξονα λιανικής πώλησης Βορρά -Νότου. Με την πολιτικοποίηση των δυο βασικών κοινοτήτων, ε/κ και τ/κ, και την δημιουργία ξεχωριστών δήμων οι ισορροπίες της κοινής καθημερινής πρακτικής ήταν δύσκολο να διατηρηθούν. Το ξέσπασμα της βίας μεταφέρθηκε το 1958 από την οδό Λήδρας στην Ερμού αλληλίζοντας έτσι σημαντικά την χωρική και κοινωνική δομή της ίδιας της αγοράς. Οι γεωπολιτικοί ελιγμοί τότε (η ενθάρρυνση από την Τουρκία και η αντίληψη μιας απειλής από τους ε/κ, η απροθυμία των Βρετανών να εγκαταλείψουν τη βάση τους, η δημιουργία του Κυπριακού Κόμματος Τουρκικής Εθνικής Ένωσης, οι αμυντικές αντιδράσεις στις απαιτήσεις των ε/κ για ένωση) οδήγησαν στην μετατόπιση της πολιτικής τοπογραφίας των τ/κ στην Λευκωσία και είχαν σοβαρό αντίκτυπο στις οικονομικές επιχειρήσεις των κοινοτήτων.

Οι εντάσεις μεταξύ τ/κ και ε/κ (ΕΟΚΑ, ΤΜΤ – Βρετανία) αυξάνονταν με αποτέλεσμα να επικρατήσουν αρκετοί μήνες βίας στους δρόμους της Ερμού. Η εμπορική ζωή της πόλης διαταράσσονταν με πράξεις βανδαλισμού και εμπρησμού. Οι βρετανοί, ύστερα από εισηγήσεις αναγκάστηκαν να επεμβούν και να διατηρήσουν τον έλεγχο της βίας. Το 1958 δημιουργήθηκαν στην πόλη της Λευκωσίας τα πρώτα οδοφράγματα (Mason Dixon Line) τα οποία μπλόκαραν αντίβα κίνησης και εμπόδιζαν καταστημάτων ή εργαζομένων να πάνε στα σπίτια τους ή στους χώρους εργασίας τους.

Η πολιτικοποίηση των κοινοτήτων και ο διαχωρισμός των δήμων μετέτρεψαν ξαφνικά τους ε/κ και τους τ/κ στη Λευκωσία σε «ξένους». Τα χάνια και οι αγορές δε μπορούσαν να λειτουργούν πλέον με τον ίδιο τρόπο. Οι δρόμοι της Ερμού διαχωρίστηκαν και οριοθετήθηκαν.

Οι τ/κ επιχειρήσεις και κατοικίες μετεγκαταστάθηκαν από την Ερμού στο βόρειο τμήμα της πόλης. Στο Pantopolio|Bandabulya οι ε/κ σταμάτησαν να πουλάνε τα προϊόντα τους ενώ τα χάνια έπαψαν να αποτελούν σύμβολα της μίξης του πληθυσμού και η λειτουργία τους άλλαξε ανεπανόρθωτα. Πολλά ονόματα δρόμων άλλαξαν επίσης καθώς και ο πρώην γοτθικός καθεδρικός ναός Ayia Sofya μετονομάστηκε σε τζαμί Selimiye.

Μετά το 1958 οι ισορροπίες της πόλης είχαν αλλάξει και οι δυο κοινότητες ήταν πολύ δύσκολο να διατηρήσουν τις εμπορικές συναλλαγές τους. (ΕΟΚΑ, ΤΜΤ, έλεγχος-εκφοβισμός απαγορεύσεις) Οι μικτές γειτονιές αλλήλα και οι κοινές καθημερινές πρακτικές άρχισαν να υποχωρούν και τη θέση τους πήραν οι αμιγείς γειτονιές και αγορές. Η φυσική διαίρεση είχε ξεκινήσει και ήταν η αρχή μιας μακράς περιόδου των τ/κ ως πρόσφυγες.

Με την ανεξαρτησία του 1960 δημιουργήθηκε ένα νέο σύνταγμα. Το σύνταγμα όριζε έναν ε/κ πρόεδρο και έναν τ/κ αντιπρόεδρο. Αυτό δημιούργησε ένα νομοθετικό σκέλος που αποτελείται από ένα σπίτι εκπροσώπων και δύο κοινοτικά επιμελητήρια, το καθένα με αποκλειστική νομική εξουσία σχετικά με θρησκευτικά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά θέματα στις κοινότητές τους. Με αυτό τον τρόπο το σύνταγμα επισημοποίησε την εθνική διαίρεση και δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερη ατμόσφαιρα εχθρότητας και φόβου.

Τ/κ και Ε/κ διαχωρίστηκαν ακόμη περισσότερο με αποτέλεσμα μια σειρά διαμαχών από το 1960 μέχρι και το 1963. Ζήτημα χωριστών δήμων

Σε μια προκλητική κίνηση, στις 30 Νοεμβρίου 1963 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας πρότεινε δεκατρείς τροποποιήσεις στο σύνταγμα. Με επικεφαλής τον Αντιπρόεδρο Fazil Kısık, Τουρκοκύπριοι που θεώρησαν ότι τα εγγυημένα δικαιώματά τους ως μειονοτικού πληθυσμού απειλούνται από αυτές τις προτάσεις, απάντησαν αποχωρώντας από την κυβέρνηση. Σε αυτό το πλαίσιο δημοτικές και συνταγματικές αστάθειας και αμοιβαίας υπομίσξης ξέσπασε και πάλι ανοιχτή βία στις 21 Δεκεμβρίου 1963. Η περίοδος της 21ης Δεκεμβρίου 30 - γνωστή ως Kanlı Noel, ή Bloody Christmas, από Τουρκοκύπριους - χαρακτηρίστηκε από μάχη στη Λευκωσία, στην οποία σκοτώθηκαν εβδομήντα εννέα άτομα, πενήντα οκτώ από τους Τουρκοκύπριους.

Οι διαμάχες αυτές έφτασαν στο αποκορύφωμα όταν οι

ε/κ δυνάμεις ήταν έτοιμες να κατακλύσουν τ/κ συνοικίες. Τότε επενέβησαν βρετανικά στρατεύματα για να τους σταματήσουν και τον Δεκέμβρη του 63 έγινε η επίσημη οριοθέτηση της πράσινης γραμμής. Παράλληλα στις αρχές του 1964 δημιουργήθηκε η ειρηνευτική δύναμη των Η.Ε για να περιπολεί την ενδιάμεση αυτή ζώνη που χώρισε το νησί. Αυτό τα γεγονότα σηματοδότησαν την αρχή της περιόδου των θυλάκων, περιοχές όπου συγκεντρώθηκαν τ/κ σε όλη την επικράτεια του νησιού.

Η εντός των τειχών πόλη της Λευκωσίας χωρίστηκε σε βόρειο και νότιο τμήμα. Όποιοι τ/κ είχαν απομείνει στο νότιο τμήμα μεταφέρθηκαν πάνω από την πράσινη γραμμή, στον θύλακα της Λευκωσίας, με αποτέλεσμα τον πλήρη αποκλεισμό τους από τους εμπορικούς δρόμους της Ερμού. Επίσης ε/κ του βόρειου τμήματος της τειχοσιμένης πόλης μεταφέρθηκαν νότια. Οι Ε/κ καταστηματαρχές συνέχισαν να χρησιμοποιούν την Ερμού, εκτός το ανατολικό άκρο της το οποίο έκλεισε το 1963 προκαλώντας την μετεγκατάστασή τους, αλλά η φύση της αγοράς είχε αλλάξει δραματικά. Και οι δυο πλευρές άρχισαν να απομακρύνονται από την συνοριακή πλέον αγορά και να αναζητούν εναλλακτικούς τόπους για την εμπορική και κοινωνική ζωή της πόλης.

Η διαίρεση της πόλης πραγματοποιήθηκε σε διάφορες φάσεις από το 1956 με ένα συρματοπλέγμα, το 1963 με την πράσινη γραμμή και τον έλεγχο της το '64 από τον ΟΗΕ μέχρι τον απόλυτο διαχωρισμό με την τούρκικη εισβολή του '74 και τη δημιουργία της Buffer Zone. Παρατηρούμε ότι η μεταλλαγή της μίξης του πληθυσμού συμβαίνει ταυτόχρονα με τη διαίρεση του χώρου. Από τις μικτές γειτονιές και αγορές μαζί με τα χάνια περνάμε στην εποχή των αμιγών γειτονιών και του διαχωρισμού. Οι γειτονιές της τειχοσιμένης πόλης άλλαξαν, οι δρόμοι και οι χώροι της συμβίωσης και της κοινής ζωής των κοινοτήτων μετατράπηκαν σε μια τεταμένη επικίνδυνη θωρίδα στην άκρη της ξεχωριστής τους καθημερινής ζωής. Στους παραπάνω χάρτες φαίνεται η αλλαγή των γειτονιών από άσπρες- χρώμα που συμβολίζει την μίξη των κοινοτήτων- σε σκούρο γκρι δηλαδή σε αμιγείς γειτονιές χωρίς κοινόχρηστους χώρους και αγορές.

Αναφορά στο έργο της Bakshi

Η Buffer Zone αποτελεί από το '74 ένα κενό στην πόλη και αντιπροσωπεύεται από διαφορετικές ερμηνείες και εθνικές αφηγήσεις. Οι αναμνήσεις που σχετίζονται με αυτούς τους τόπους, αναμνήσεις πρακτικής και κοινής ζωής στην πόλη, έχουν ξεχαστεί. Ο παραπάνω χάρτης δημιουργήθηκε με τη βοήθεια του χάρτη και του βιβλίου της Anita Bakshi, *Topographies of memories*, και αναπαριστά την Ερμού και τους γύρω εμπορικούς δρόμους της αγοράς της περιτειχισμένης πόλης της Λευκωσίας, την περίοδο που οι κοινότητες ζούσαν ακόμη μαζί και μοιράζονταν την καθημερινή τους εμπορική και κοινωνική ζωή.

Ο συγκεκριμένος χάρτης συγκεντρώνει αφηγήσεις του παρελθόντος της πόλης από άτομα διαφορετικών κοινοτήτων με στόχο την ανοικοδόμηση της χαμένης ιστορίας, την περίοδο της κοινής ζωής. Η ίδια χρησιμοποίησε οπτικά και μεθοδολογικά εργαλεία αρχιτεκτονικής για να περιγράψει τον "χαμένο" και ενδιάμεσο χώρο. Συγκέντρωσε ιστορικά έγγραφα, χαρτογραφίες και αφηγήσεις ώστε να αναδείξει την χαμένη τοπογραφία της Buffer Zone. Μέσα από συνεντεύξεις καταστηματαρχών και κατοίκων της παλιάς πόλης αλλά και με τη βοήθεια του οπτικού υλικού κατάφερε να φέρει στο φως ξεχασμένες αναμνήσεις και εικόνες. Σαν κομμάτια παζλ, οι αφηγήσεις των ανθρώπων που έζησαν στην τειχισμένη πόλη πριν το διαχωρισμό ανακατασκευάζουν το νεκρό χώρο.

Καταστηματαρχές και κάτοικοι των δρόμων της αγοράς της Ερμού αφηγούνται την κοινή τους καθημερινότητα και αναφέρονται στο κοινό ημερήσιο που είχαν αναπτύξει. Μέσα από το οπτικό υλικό οι αφηγητές κατάφεραν να ταξιδέψουν στους δρόμους που σήμερα δεν έχουν πρόσβαση και να επαναφέρουν στην μνήμη τους ιστορίες ξεχασμένες. Σιγά σιγά συμπληρώθηκε ο χάρτης του εμπορικού κέντρου και όλοι μαζί κατάφεραν να ξανασυνδέσουν τον χαμένο κόσμο της σημερινής Buffer Zone. Ενώ χώρου που σήμερα αποδίδεται με μια γραμμή ενώ στην πραγματικότητα έχει πάχος και ιστορία.

Η ανοικοδόμηση αυτού του χάρτη μας βοήθησε να αποδείξουμε την κοινή ζωή και τη λειτουργία της παλιάς πόλης της Λευκωσίας ως μικτή πόλη διαφορετικών πληθυσμών. Παρατηρούμε ότι μέσα στην αγορά δεν υπάρχουν δρόμοι με καταστήματα συγκεκριμένων κοινοτήτων αντίθετως οι καταστηματαρχές ανεξαρτήτως κοινότητας τοποθετούν τα καταστήματα τους κυρίως ανά είδος. Όλοι μαζί μοιράζονται τους δρόμους της αγοράς και μαζί την κοινή τους καθημερινή πρακτική.

Σημαντικό αυτής της έρευνας ήταν ότι συγκεντρώθηκαν πληροφορίες και γνώσεις πέρα από τις κατασκευασμένες εικόνες του σήμερα, οι οποίες δεν ήταν διαθέσιμες στους περισσότερους. Όπως επίσης και η απεικόνιση της παλιάς εικόνας της πόλης, των δρόμων της αγοράς, πριν τη σύγκρουση αλλά και κατά τη διάρκεια. Αυτό το βιβλίο έδειξε και σε μας πόσο σημαντικό είναι οι άνθρωποι να μην είναι θεατές στην κατασκευή της ιστορίας αλλά μέσα από τις αφηγήσεις τους να συμμετέχουν στην δημιουργία των αναμνηστικών τόπων με μερίδιο, ειδικά σε περιβάλλοντα διχασμένα όπως αυτό.

Οι χάρτες και οι φωτογραφίες τις οποίες μπορούσαν να αγγίξουν και να χρησιμοποιήσουν οι αφηγητές τους βοήθησαν να αντιδράσουν και να θυμηθούν. Αυτό ήταν κάτι ιδιαίτερα σοβαρό καθώς απέδειξε πως οι πόλεις δεν είναι πάντα απόλυτα διαχωρισμένες είτε απόλυτα μικτές. Μέσα από τις αφηγήσεις αναδείχτηκαν κομμάτια της ιστορίας πιο σκοτεινά τα οποία όμως έδειξαν πως η εξέλιξη των πολιτικών γεγονότων κατάφερε να αλλιάξει τη δομική σύσταση της πόλης και να δημιουργηθεί ο διαχωρισμός της μέσα από τη μικτή της φύση.

Layers of Absence and Peresence, A. Bakshi

Τεκμήρια Χαρτών

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, στο οποίο έγινε μια ανάλυση της τειχισμένης πόλης της Λευκωσίας, θα θέλαμε να τονίσουμε για ακόμη μια φορά το πόσο σημαντικό ήταν για μας να χρησιμοποιήσουμε, ως τεκμήρια της δουλειάς μας, χάρτες που απεικονίζουν την πόλη ως μια ολότητα αλληλά και αφηγήσεις τόσο του ίδιου του χώρου όσο και των ανθρώπων που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο αποτελούν κομμάτι της ιστορίας.

Στόχος μας δεν ήταν να χρησιμοποιήσουμε απλά την ιστορική μελέτη και κριτική η οποία ήταν και πιο εύκολη προσβάσιμη, αλλά να μπορέσουμε μέσα από τις πολλαπλές αφηγήσεις να ανοικοδομήσουμε την χαμένη ιστορία για τη ζωή τόσο της Λευκωσίας όσο και ολόκληρης της Κύπρου. Σε αμφισβητούμενους τόπους, η μνήμη συγκρούεται με τις κατασκευασμένες αφηγήσεις και αυτό περιπλέκει την υποκειμενικότητα με την πραγματικότητα. Οι αναμνήσεις χάνονται και η απουσία από τον ίδιο το χώρο της εμπειρίας δυσκολεύει την επαναφορά από τη λήθη.

Έτσι παρόλο που οι αφηγήσεις της εμπειρίας είναι σημαντικές, πολλές φορές επισκιάζονται από διασπασμένες επίσημες ιστοριογραφίες. Σημαντικό είναι να αξιολογούνται όλες οι αφηγήσεις καθώς μπορεί να έχουν διαταραχθεί και από τα γεγονότα της σύγκρουσης και να έχουν μετατραπεί. Όπως και η Βακshi στην έρευνα της αξιοποιεί ταυτόχρονα με τις αφηγήσεις των υποκειμένων και την αφήγηση του ίδιου του τόπου έτσι και εμείς θελήσαμε να ταξιδέψουμε και να καταγράψουμε τις αφηγήσεις των ιδίων των τόπων της κοινής ζωής και των συγκρούσεων αλληλά και των ανθρώπων που έζησαν ή συνεχίζουν να ζουν σε αυτούς.

Γιατί ο τόπος παραμένει πάντα ο πιο σημαντικός πόρος για την απόδειξη των γεγονότων και της ζωής σε αυτόν. Τα ίχνη σε έναν τόπο είναι πολύ δύσκολο να διαγραφούν αντιθέτως μπορεί να βοηθήσουν σε πολύ

δύσκολα κενά της συρραφής της ιστορίας.

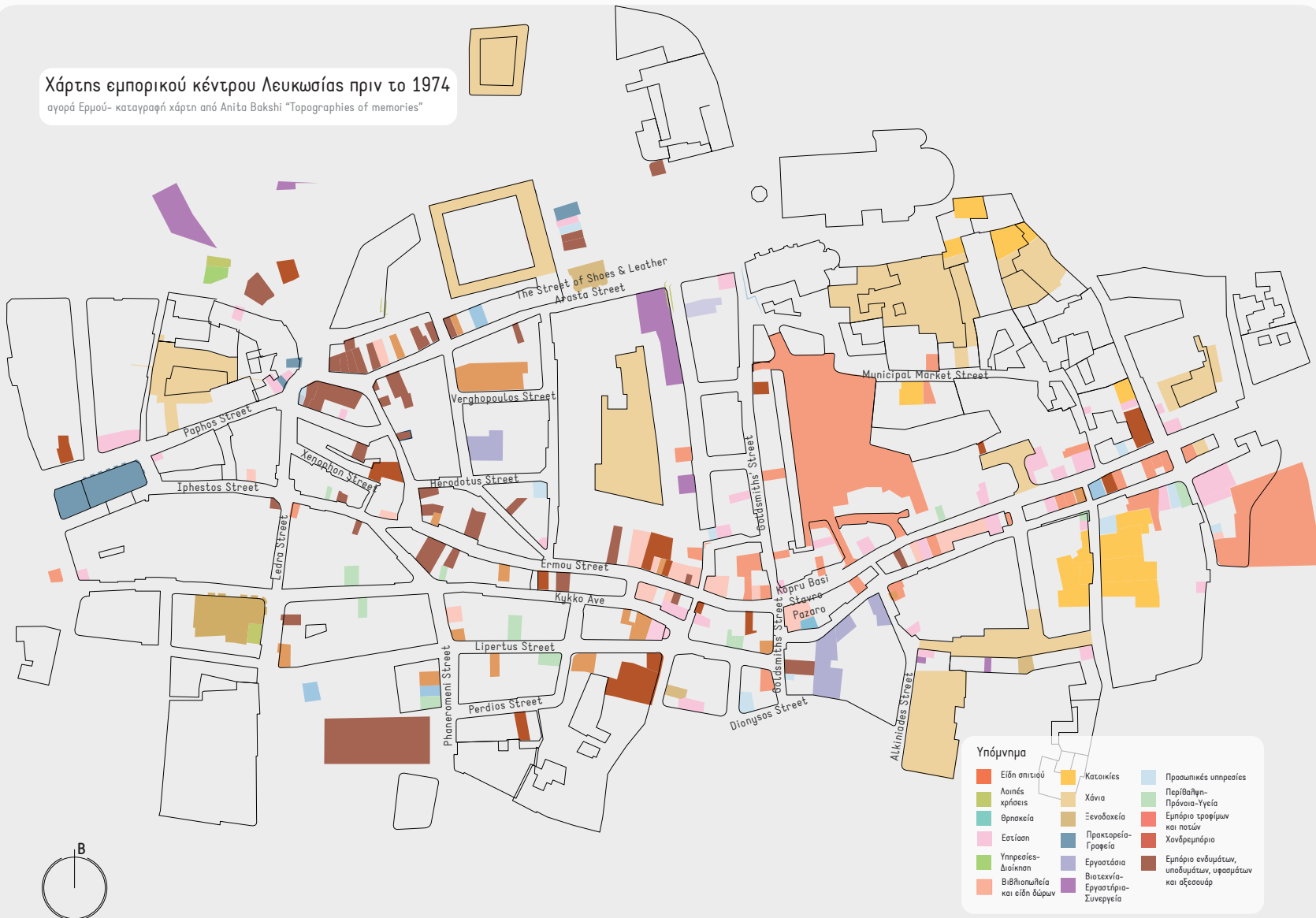
Ο τόπος έχει την ικανότητα να διατηρεί φυσικά τη μνήμη και να φυλάει νοήματα που έχουν σημασία για άτομα που έζησαν ή όχι σε αυτόν. Αυτό σημαίνει ότι ο τόπος μπορεί να αποτελέσει ένα πλαίσιο μνήμης, ένα φόντο των δραστηριοτήτων που έλαβαν μέρος σε αυτόν και να επαναφέρει μεμονωμένες αναμνήσεις από τον απόθεμα του «ξεχασμού». Για αυτό είναι σημαντικό να διακρίνονται οι αναμνήσεις του τόπου στον οποίο έχουν λάβει μέρος εμπειρίες της καθημερινής πρακτικής, από τις επίσημες κατασκευές της εικόνας και του χαρακτήρα του τόπου προκειμένου να δημιουργηθούν πλάστές εθνικές αναμνήσεις.

Όπως άλλωστε το ίδιο συμβαίνει και με την τειχισμένη πόλη της Λευκωσίας, και ειδικά τους δρόμους της Β.Ζ όπου μέχρι και σήμερα υπάρχουν τα δείγματα της συνύπαρξης καθώς και των συγκρούσεων μεταξύ των διαφορετικών κοινοτήτων. Είναι ένας τόπος που αποκαλύπτει πολλά για την καθημερινή ζωή των κοινοτήτων αλληλά και της εξέλιξης των γεγονότων. Ωστόσο αυτός ο τόπος είναι περιορισμένος σε πρόσβαση παρόλο που αποτελεί μια πλούσια πηγή αναμνήσεων και τεκμηρίων των γεγονότων. Επομένως ο τρόπος προσέγγισης αυτού του τόπου έπρεπε να γίνει με άλλες διαδικασίες και εργαλεία πέρα της φυσικής παρουσίας εκεί.

Ένα σημαντικό εργαλείο τόσο για τις αφηγήσεις των ατόμων όσο και του τόπου αποτέλεσαν οι χάρτες. Μπορέσαμε μέσα από τις χαρτογραφίες τόσο του παρόντος όσο και παλαιότερων εποχών να φανταστούμε το χώρο της Β.Ζ και να τον αφήσουμε να μας αφηγηθεί όλες τις ιστορίες του. Οι ίδιοι χάρτες βοηθάνε τα άτομα να θυμηθούν, να βρουν χαμένες πληροφορίες και να μπορέσουν να δουν την πόλη τους ξανά σαν ένα αδιάσπαστο σύνολο, μια ολότητα.

Χάρτης εμπορικού κέντρου Λευκωσίας πριν το 1974

αγορά Ερμού- καταγραφή χάρτη από Anita Bakshi "Topographies of memories"

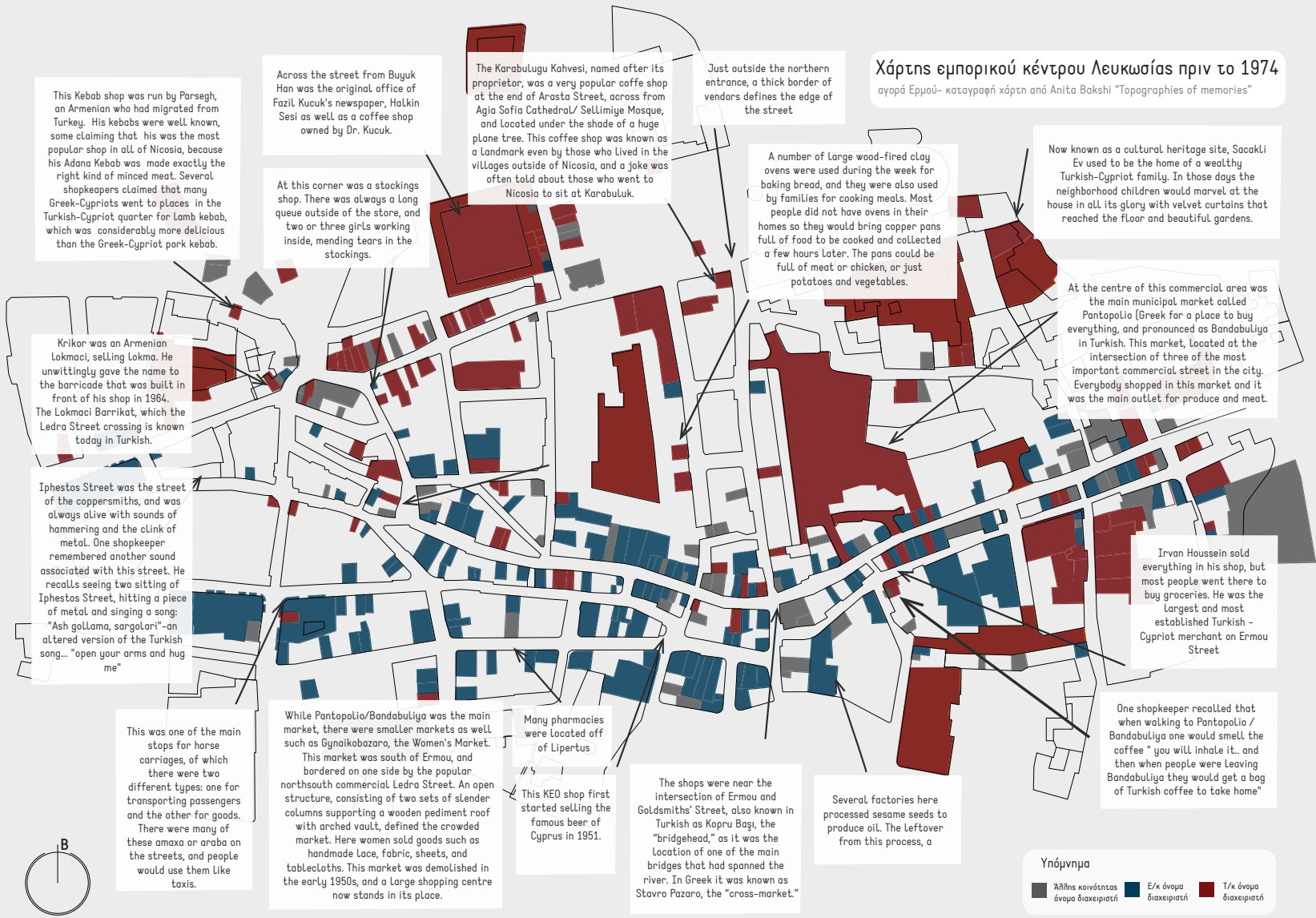

Υπόμνημα

Είδη οπτιδιά	Κατοικίες	Προσωπικές υπηρεσίες
Λοιπές χρήσεις	Χάνια	Περίβληθ-Πράσινο-Υγεία
Θρησκεία	Ξενοδοχεία	Εμπορία τροφίμων και ποτών
Εστίαση	Πρακτορεία-Γραφεία	Χονδρεμπόριο
Υπηρεσίες-Διοίκηση	Εργαστάσια	Εμπόριο ενδυμάτων, υποδημάτων, υφασμάτων και αξεσουάρ
Βιβλιοπωλεία και είδη δώρων	Βιοτεχνία-Εργαστήρια-Συνεργεία	

Χάρτης εμπορικού κέντρου Λευκωσίας πριν το 1974

αγορά Ερμού- καταγραφή χάρτη από Anita Bakshi "Topographies of memories"

This Kebab shop was run by Parsegh, an Armenian who had migrated from Turkey. His kebabs were well known, some claiming that his was the most popular shop in all of Nicosia, because his Adano Kebab was made exactly the right kind of minced meat. Several shopkeepers claimed that many Greek-Cypriots went to places in the Turkish-Cypriot quarter for lamb kebab, which was considerably more delicious than the Greek-Cypriot pork kebab.

Across the street from Buguk Han was the original office of Fazil Kucuk's newspaper, HaKin Sesi as well as a coffee shop owned by Dr. Kucuk.

The Karabulugu Kahvesi, named after its proprietor, was a very popular coffee shop at the end of Arasta Street, across from Agia Sofia Cathedral/ Sellimiye Mosque, and located under the shade of a huge plane tree. This coffee shop was known as a landmark even by those who lived in the villages outside of Nicosia, and a joke was often told about those who went to Nicosia to sit at Karabuluk.

Just outside the northern entrance, a thick border of vendors defines the edge of the street

A number of large wood-fired clay ovens were used during the week for baking bread, and they were also used by families for cooking meals. Most people did not have ovens in their homes so they would bring copper pans full of food to be cooked and collected a few hours later. The pans could be full of meat or chicken, or just potatoes and vegetables.

Now known as a cultural heritage site, Socaqli Ev used to be the home of a wealthy Turkish-Cypriot family. In those days the neighborhood children would marvel at the house in all its glory with velvet curtains that reached the floor and beautiful gardens.

At the centre of this commercial area was the main municipal market called Pantopolio (Greek for a place to buy everything, and pronounced as Bandabuliya in Turkish. This market, located at the intersection of three of the most important commercial street in the city. Everybody shopped in this market and it was the main outlet for produce and meat.

Krikor was an Armenian Lokmaci, selling Lokma. He unwittingly gave the name to the barricade that was built in front of his shop in 1964. The Lokmaci Barrikat, which the Ledra Street crossing is known today in Turkish.

Iphestos Street was the street of the coppersmiths, and was always alive with sounds of hammering and the clink of metal. One shopkeeper remembered another sound associated with this street. He recalls seeing two sitting of Iphestos Street, hitting a piece of metal and singing a song: "Ash gollama, sargolari"-an altered version of the Turkish song... "open your arms and hug me"

Irvan Houssein sold everything in his shop, but most people went there to buy groceries. He was the largest and most established Turkish - Cypriot merchant on Ermou Street

This was one of the main stops for horse carriages, of which there were two different types: one for transporting passengers and the other for goods. There were many of these amaxa or araba on the streets, and people would use them like taxis.

While Pantopolio/Bandabuliya was the main market, there were smaller markets as well such as Gynaikobazaro, the Women's Market. This market was south of Ermou, and bordered on one side by the popular northsouth commercial Ledra Street. An open structure, consisting of two sets of slender columns supporting a wooden pediment roof with arched vault, defined the crowded market. Here women sold goods such as handmade lace, fabric, sheets, and tablecloths. This market was demolished in the early 1950s, and a large shopping centre now stands in its place.

Many pharmacies were located off of Lipertus

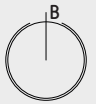
This KEO shop first started selling the famous beer of Cyprus in 1951.

The shops were near the intersection of Ermou and Goldsmiths' Street, also known in Turkish as Kapru Bagı, the "bridgehead," as it was the location of one of the main bridges that had spanned the river. In Greek it was known as Stavro Pazara, the "cross-market."

Several factories here processed sesame seeds to produce oil. The leftover from this process, a

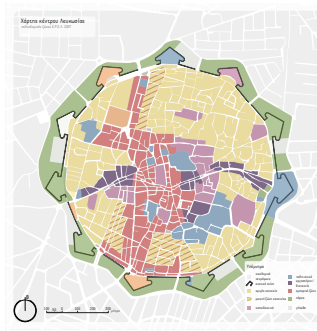
One shopkeeper recalled that when walking to Pantopolio / Bandabuliya one would smell the coffee " you will inhale it... and then when people were leaving Bandabuliya they would get a bag of Turkish coffee to take home"

Υπόμνημα
 ■ Άλλες κοινότητες άνομα διαχειριστή ■ Ε/κ άνομα διαχειριστή ■ Τ/κ άνομα διαχειριστή

Ενιαία χαρτογράφηση της Λευκωσίας

Επιχειρήσαμε να διαβάσουμε εκ νέου την πόλη της Λευκωσίας, ανακαλύπτοντας ξανά τον αστικό χώρο, μέσα από μια σειρά καταγραφών και τη δημιουργία χαρτών. Ψάχνοντας για πολεοδομικούς χάρτες της πόλης, προέκυψε το πρόβλημα της τμηματικής αναπαράστασης της πόλης τόσο από κυβερνητικούς φορείς όσο και από άλλες πηγές. Οι πολεοδομικοί χάρτες της Κυπριακής Δημοκρατίας¹⁵ δεν μπορούσαν να συμπεριλάβουν στα σχέδια το κατειλημμένο τμήμα της πόλης με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται μια πόλη που δεν συμφωνούσε με το πραγματικό μέγεθος της ούτε με την υπαρκτή της μορφή στο χώρο. Αντίστοιχα, στο τμήμα της πόλης υπό τουρκική κατοχή, όπου λειτουργεί η de facto Τ.Δ.Β.Κ. η οποιαδήποτε μελέτη και αποτύπωση συμβαίνει με το ίδιο μοτίβο αποτυπώνοντας ένα “νησί” της πόλης. Η μοναδική στοχευμένη αποτύπωση και αναπαράσταση της πόλης σαν ολότητα που βρέθηκε, έγινε από την ομάδα του Ενιαίου Ρυθμιστικού Σχεδίου Λευκωσίας.

Το Ε.Ρ.Σ.Λ. (ή και Nicosia Master Plan στα αγγλικά) , ήταν μια πρωτοβουλία σχεδιασμού η οποία διαμόρφωνε ένα νέο όραμα για την πόλη. Το NMP είχε τις ρίζες του σε μια προσπάθεια για το συντονισμό του αποχετευτικού συστήματος με συμφωνία από τους τότε δημάρχους Λ. Δημητριάδη και Μ. Ακιντζί (1978) και με την ανάγκη για ένα ενιαίο σχεδιασμό της πόλης.

Γι' αυτό τον σκοπό, το 1981 συστάθηκε μια δικαιοτική επιτροπή αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, μηχανικών και κοινωνικών επιστημόνων για τη μελέτη και διεκπεραίωση του έργου. Το έργο χωρίστηκε σε δύο αρχικές φάσεις. Την πρώτη περίοδο από το 1981 -84 έγινε μια πολεοδομική μελέτη και πρόταση για την ευρύτερη περιοχή της Λευκωσίας στο σύνολό της, ενώ η επόμενη φάση επικεντρωνόταν στον ιστορικό ιστό της πόλης εντός των τειχών, τόσο με τον πολεοδομικό σχεδιασμό αλλά και με έργα αποκατάστασης και βελτίωσης συγκεκριμένων περιοχών. Το έργο συμπεριλάμβανε ταυτόχρονα την αναστήλωση ιστορικών μνημείων της πόλης, την πεζοδρόμηση και ένταξη ποδηλατοδρόμων στον αστικό ιστό, την συνεκτική οργάνωση των πολεοδομικών ζωνών και την πρόνοια για απαραίτητες παροχές για τις συναικίες του κέντρου της πόλης (ανοικτοί χώροι, πολιτιστικές δομές, πεζόδρομοι, αποκατάσταση κτιρίων) με σκοπό την επανακατοίκηση και βελτίωση των συνθηκών ζωής στο κέντρο της πόλης¹⁶.

Ξεκινώντας τη δική μας πορεία αναγνώρισης και χαρτογράφησης της πόλης εκ νέου, δημιουργήσαμε, σε πρώτη φάση , έναν αναγνωριστικό Χάρτη τύπου Nolli του κέντρου της πόλης, με τα τείχη, τον κτιριακό όγκο, τα οικοδομικά τετράγωνα, το ίχνος του Πεδιού και την περιοχή της Β.Ζ. με τα δύο υπάρχοντα διανοίγματα οδοφραγμάτων¹⁷.

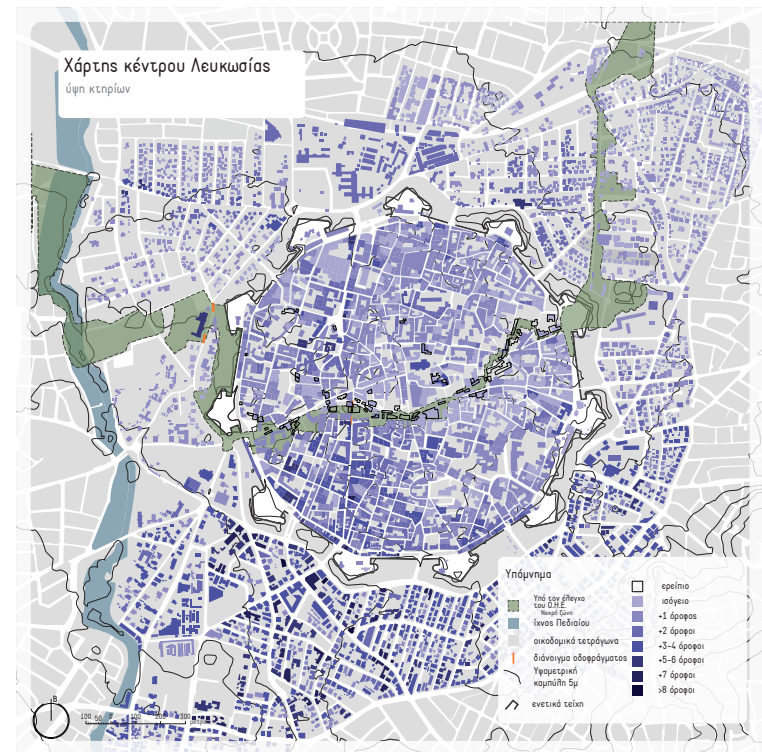
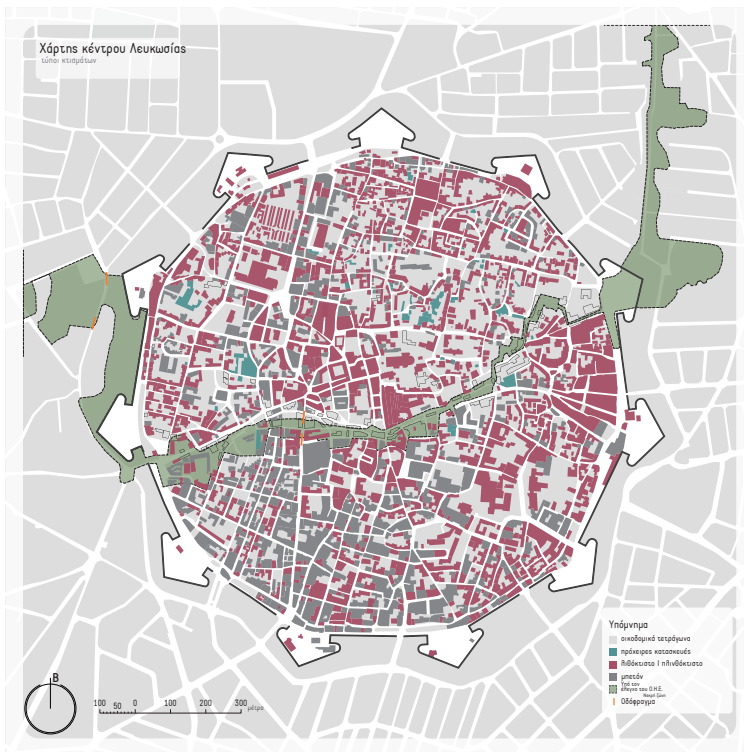
Συνδυαστικά με τον χάρτη των υψών των κτιριακών δομών¹⁸ και των τύπων των κτιρίων παρατηρείται πως στο νότιο τμήμα της πόλης η ανέγερση νέων οικοδομών ήταν ευρεία, καταδεικνύοντας μια άδεια ανάπτυξη της πόλης εκατέρωθεν της Β.Ζ. Εντός της περιοχής ελέγχου του Ο.Η.Ε. παρατηρείται ερείπωση των κτιρίων. Επιπρόσθετα, μπορεί να παρατηρηθεί ευκρινώς η

διακύμανση του φάρδους της ζώνης, όπου κατά τόπους χωρίζει τις δύο περιοχές με το φάρδος ενός δρόμου σχεδόν, ενώ σε άλλες περιπτώσεις καλή τιμή διάστημα μεγαλύτερο ενός οικοδομικού τετραγώνου¹⁹.

Χάρτης χρήσεων: Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθούμε στη σχετική συμμετρία που παρουσιάζει αυτός ο χάρτης. Αρχικά, φαίνεται πως ο δρόμος που διασχίζει την παλιά πόλη από βορρά σε νότο, έχει χαρακτηριστεί και στις δύο πλευρές εκατέρωθεν της ζώνης του ΟΗΕ ως εμπορικός άξονας, ενώ επεκτείνεται ξανά και στις δύο πλευρές εκτός των τειχών, πάνω σε

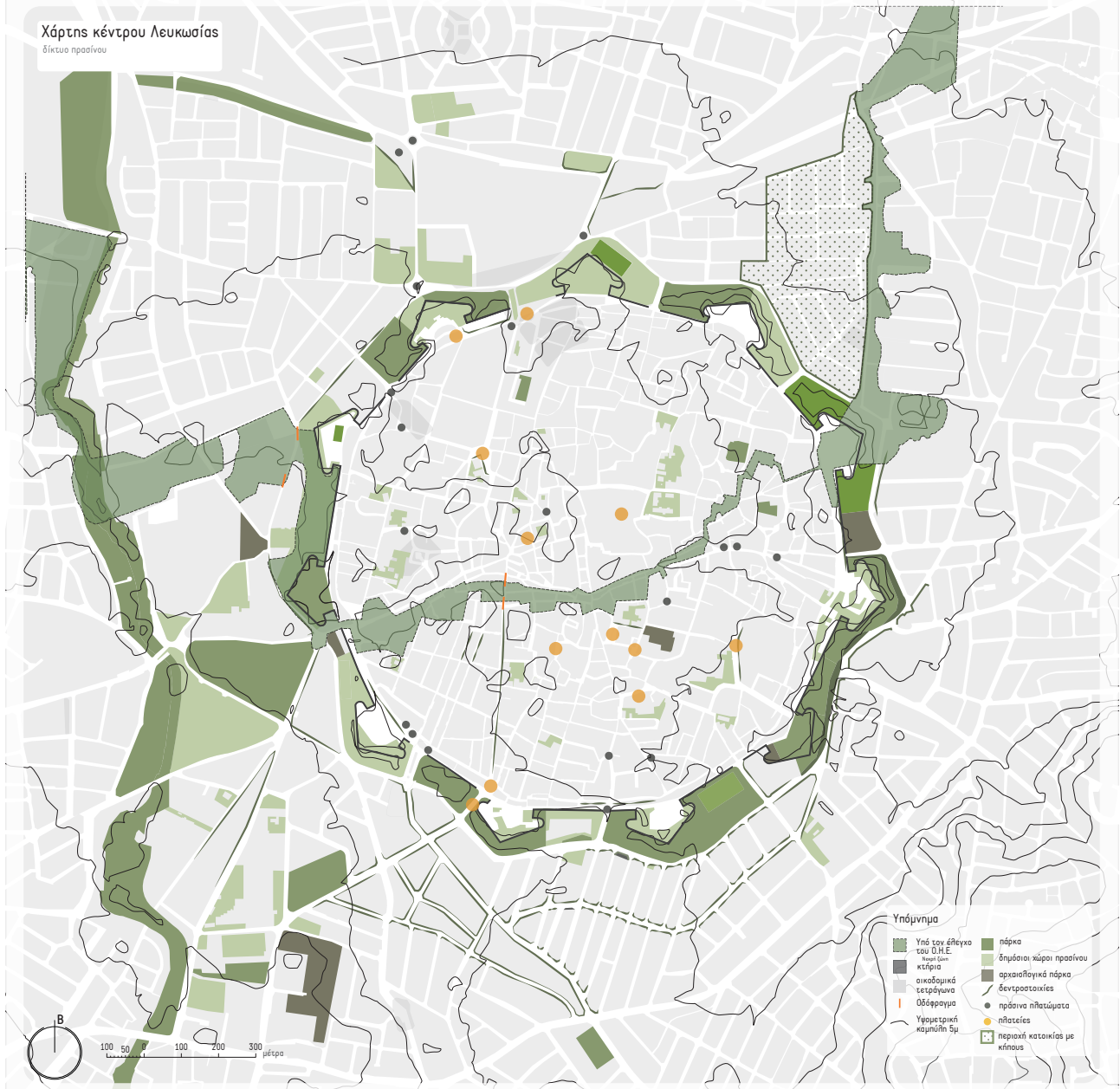
οδούς πλησίον της παλιάς πόλης²⁰. Η υπόλοιπη πόλη εντός των τειχών, με εξαίρεση κάποια σημεία, αποδίδεται στην αμιγή κατοίκηση, ενώ εμφανίζονται και κάποια εκπαιδευτικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά ιδρύματα. Πλησιάζοντας τη ΒΖ και κεντρικά, μετά τις αγορές, εμφανίζονται εργαστήρια βιοτεχνίας (τύπου ξυλουργείας, γκαράζ, κ.ά.). Περιμετρικά και εκτός των τειχών, η τάφρος στο μεγαλύτερο μέρος της έχει αποδοθεί σε πάρκα για την πόλη και κάποια γήπεδα. Τέλος, σημειώνεται πως και στις δύο πλευρές της Β.Ζ. υπάρχει έντονη συγκέντρωση κυβερνητικών κτιρίων, που δείχνει μια πρόθεση ταύτισης του ιστορικού κέντρου με το διοικητικό κέντρο της πόλης, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, βρέθηκε και μέρος του έργου του Ε.Ρ.Σ.Λ. το οποίο όπως δηλώνει και ο τίτλος του προγράμματος αναφέρεται στην ενιαία σχεδίαση της πόλης. Η ομάδα του Ε.Ρ.Σ.Λ. όρισε τις ζώνες χρήσεων εντός της παλιάς πόλης σε ένα συνολικό διάγραμμα, χωρίς τη διαχωριστική γραμμή, χωρίς την Β.Ζ. Η πρόταση δεν τροποποιεί την υπάρχουσα διευθέτηση των ζωνών λειτουργίας της πόλης αλλά παρουσιάζει κάτι ριζοσπαστικό σε σχέση με

Χάρτης κέντρου Λευκωσίας

δίκτυο πρασίνου

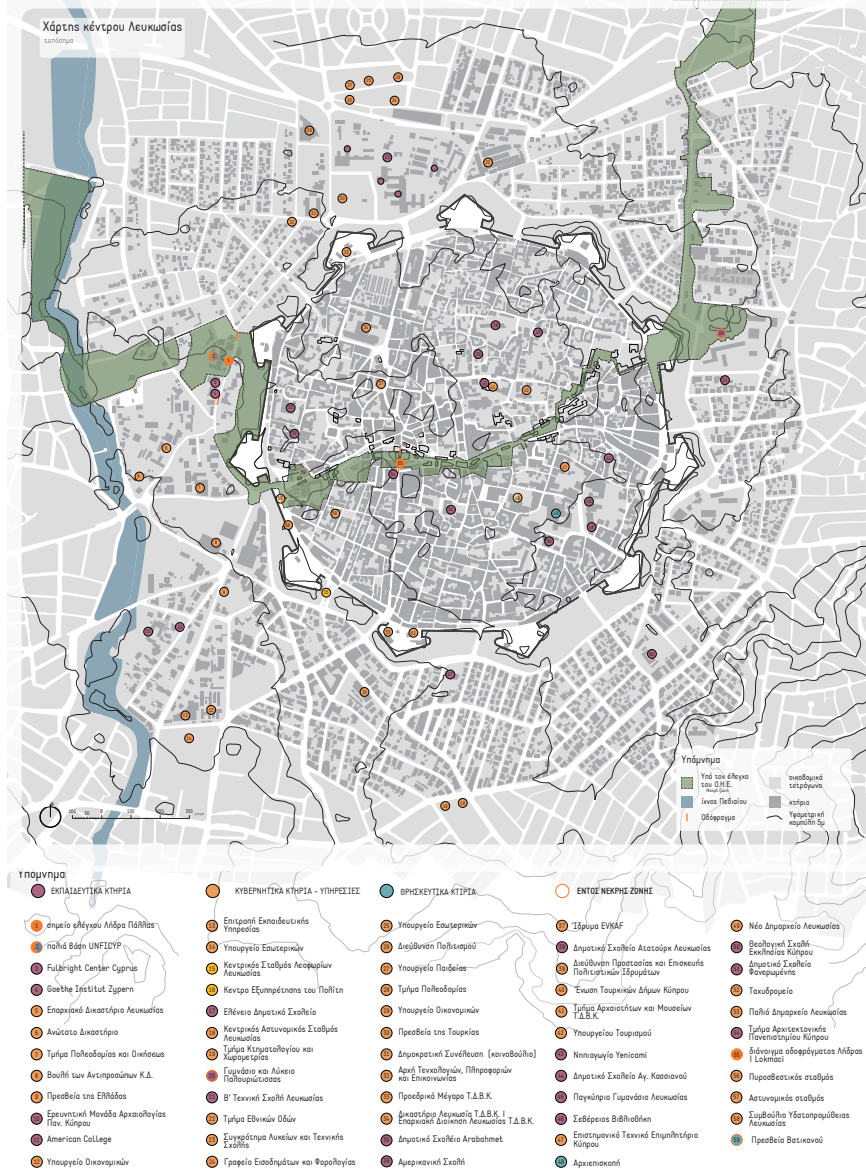

100 50 100 200 300 μέτρα

Πρώτη, είναι η ίδια η Β.Ζ. η οποία τέμνει τόσο το ίχνος του Πεδιαίου αλλιά και την τάφρο των τειχών, διασχίζει αξονικά τα τείχη και ξανασυναντά την τάφρο πριν βγει εκτός της πόλης με κατεύθυνση βορειοανατολική. Η δεύτερη σύνδεση συμβαίνει ξανά στα δυτικά των τειχών, στο σημείο που βρίσκεται το Δημοτικό πάρκο Λευκωσίας, στο μεσοδιάστημα του Πειδαίου με την τάφρο. Σε εκείνο μάλιστα το σημείο είναι που η Β.Ζ. "μπαίνει" εντός των τειχών, δημιουργώντας έναν κόμβο.

Συμπληρωματικά, θεωρήσαμε πως ήταν σημαντικό να φτιαχτεί κάποιος χάρτης τοποθέτησης τοποσημών της Λευκωσίας σήμερα, παρατεθειμένα σε κοινό υπόβαθρο, εκατέρωθεν της Β.Ζ. Προέκυψε η ανάγκη ο χάρτης τοποσημών της πόλης να αναλυθεί σε δύο διαγράμματα. Ο πρώτος χάρτης συγκεντρώνει όλους τους διοικητικούς φορείς, εκπαιδευτικά ιδρύματα και θρησκευτικά "κέντρα" ενώ ο δεύτερος παρουσιάζει τα πολιτιστικά κτίρια, αρχαιολογικούς χώρους, θρησκευτικά κτίρια και τις βασικές πλατείες. Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως και στους δύο χάρτες υπάρχει η περίπτωση όπου κάποιες χρήσεις τοποθετούνται εντός της Νεκρής Ζώνης, είτε επειδή επιλέγουν να τοποθετηθούν εκεί κάποιοι φορείς (για παράδειγμα το σπίτι της Συνεργασίας) είτε γιατί έχει γίνει κάποιος διακανονισμός ώστε να παραχωρηθεί περιοχή από τη ζώνη ελέγχου του Ο.Η.Ε. (όπως το δημόσιο ε/κ Γυμνάσιο και Λύκειο Παλιουριώτισσας).

Η διαδικασία αυτή καταγραφής στοιχείων της πόλης και της παραγωγή χάρτων για μια ενιαία απεικόνιση και ανάλυση της πόλης είναι ιδιαίτερα σημαντική. Αρχικά, έχοντας ως σκοπό τη δημιουργία των χαρτών αυτών, περιηγήμαστε την πόλη με μια συνειδητή προσπάθεια να την αναγκάσουμε στο σύνολό της. Τα "όρια" που διαβάζουμε στον ιστό της πόλης στην καθημερινή ζωή δεν αποτελούν άκρα, αλλά ξεκάθαρα ενδιάμεσα εμπόδια. Περιηγήμαστε την πόλη ψάχνοντας να βρούμε τις συνδέσεις που διακόπτονται παρά φύσει, και τις σχέσεις μεταξύ περιοχών έτσι όπως ορίζονταν σε παρελθοντικές περιόδους. Η θέση για παράδειγμα της κλειστής αγοράς και του Παντοπωλείου, ο πρώην καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας που λειτουργεί ως το Selimiye Camii και όλα τα στοιχεία της πόλης που ακομπάνε τη Β.Ζ. είναι τοποθετημένα στο κέντρο της πόλης και όχι στα άκρα της. Δυστυχώς, το κέντρο της πόλης έτσι όπως αναπτύχθηκε ιστορικά, τοποθετώντας αυτά τα σημαντικά κτίρια στην καρδιά της, πλέον χαρακτηρίζεται (σε επίπεδο καθημερινής πρακτικής) ως το άκρο του πεδίου της πόλης που κινούμαστε, και στα δύο τμήματά της. Έτσι, λοιπόν, τοποθετώντας τα ξανά πάνω σε έναν ενιαίο χάρτη, σε παροντικό χρόνο, επιχειρούμε να να παρουσιάσουμε ξανά στο κέντρο της πόλης. Χρησιμοποιούμε τους χάρτες ως τεκμήρια του χώρου έτσι όπως είναι, παρά έτσι όπως φαίνονται. Υποστηρίζουμε, μάλιστα, πως το στοιχείο / τεκμήριο αυτό της κατάστασης της πόλης λειτουργεί και ως αδειάσιμο γεγονός για την πόλη, απεικονίζοντας και εμφανίζοντας εκ νέου τη Λευκωσία, παρουσιάζοντάς την ως κάτι που ήταν, κάτι που είναι και κάτι που θα μπορούσε να είναι ξανά λειτουργώντας έτσι τόσο ως ιστορικό τεκμήριο, ως καταγραφή αλλιά και ως μια πρόταση για το πως θα μπορούσε να είναι ξανά η λειτουργική συνθήκη της πόλης.

**Όλες οι κυβερνητικές και μη Υποσημείες βόρεια της Νεκρής Ζώνης αναφέρονται στο facto Τ.Κ.Β.Κ. και όλες οι υποσημείες νότια της Νεκρής Ζώνης αναφέρονται στο de jure Κ.Δ.

BUFFER ZONE

μια μέθοδος προσέγγισης

Χάρτες ανάληψης της BZ εντός των τειχών

Όπως είναι γνωστό, η πρόσβαση στην περιοχή εντός της B.Z. ειδικά στο κέντρο της Λευκωσίας είναι σχεδόν ανέφικτη. Επομένως, δεδομένου ότι ο χώρος που θέλουμε να μελετήσουμε και να προτείνουμε κάποια παρέμβαση ήταν αυτός εντός της B.Z. έπρεπε να βρούμε τρόπους ώστε να αποτυπώσουμε όσο πιο τεκμηριωμένα γίνεται το χώρο αυτό. Για να υπάρξει κάποια υπό κλίμακα αποτύπωση, ανατρέξαμε σε πρώτη φάση, σε αρχειακό υλικό σχεδίων, ανηρητημένο σε κυβερνητική πλατφόρμα του κτηματολογίου της Κ.Δ. Εξαιτίας της συνθήκης κατοχής του βόρειου μισού της πόλης, κάποια σχέδια δεν ήταν διαθέσιμα από την Κ.Δ. και ανευρέθησαν σε πλατφόρμες της de facto κυβέρνησης που λειτουργεί στο βόρειο τμήμα. Φύλλα τεμαχίων σε κλίμακες 1:500 ή 1:1000, με υπόβαθρο να αναγράφεται πως χρονολογείται το 1927,

ήταν τα κομμάτια ενός παζλ από το οποίο θα προέκυπτε μια αναχρονιστική αποτύπωση της περιοχής ενδιαφέροντος. Ακολούθως, για να προκύψει κάποια εικόνα της κατάστασης των κτιρίων σήμερα, χρησιμοποιήσαμε το προαναφερθέν υπόβαθρο χάρτη με κολλάζ αεροφωτογραφιών²¹ του 2014. Εκεί, παρά το ότι υπάρχει μια χρονική απόσταση, καταφέραμε να δούμε κελύφη εντός της B.Z. και μετατροπές στον ιστό έτσι όπως παρουσιάζονται στο συρραφή φύλλων τεμαχίων του κτηματολογίου.

Στη συνέχεια θεωρήσαμε πως είναι κρίσιμο να κατασκευαστεί ένας χάρτης που θα παρουσιάζει τις διακοπές του οδικού δικτύου της πόλης, εμφανίζοντας ενδεχομένως πιο ευδιάκριτα τη συνθήκη της πόλης. Με σκούρο γκρι χρώμα φαίνεται το οδικό δίκτυο το οποίο συναντώντας το βόριο και νότιο άκρο της B.Z., καταλήγει σε αδιέξοδα, τα οδοφράγματα, σημειωμένα με κόκκινο χρώμα, και έτσι διακόπτεται η συνοχή των αξόνων της πόλης και του δικτύου κίνησης. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα οικοδομικά τετράγωνα είναι μοιρασμένα ανάμεσα στον ενεργό αστικό ιστό και στη νεκρή ζώνη. Παράλληλα φαίνεται πως εντός της κλειστής περιοχής της B.Z. έχουν αναπτυχθεί διαμνηκείς κινήσεις δημιουργώντας μια νέα συνθήκη και διαγράφοντας καινούριους άξονες κίνησης στην πόλη, οι οποίοι λειτουργούν για στρατιωτικούς λόγους και επικαλύπτουν την προηγούμενη κατάσταση της πόλης. Για πρώτη φορά στο χάρτη παρατηρούμε ίχνη

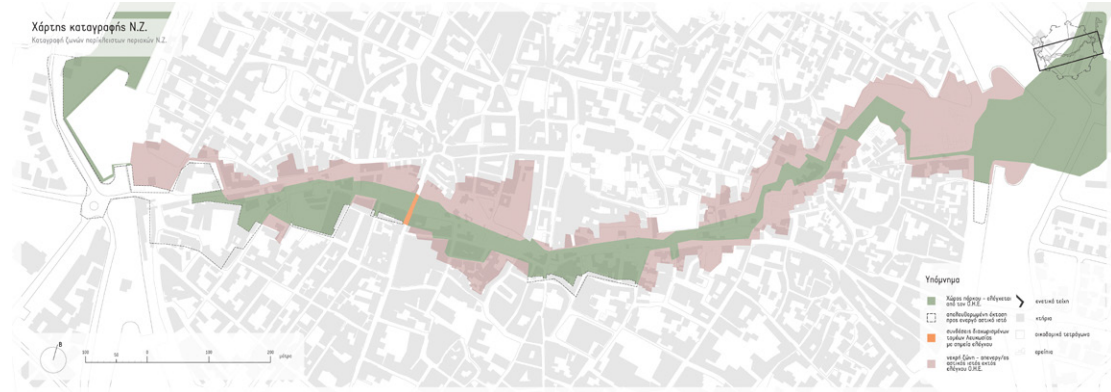
που καταδεικνύουν κάποια χρήση στο χώρο που ονομάζουμε Νεκρή Ζώνη. Η περιοχή αυτή, τα 46 τελευταία χρόνια αναπτύσσει μια "ζωή" παράλληλη σε δύο ενεργούς αστικού ιστούς, με παραμέτρους και συνθήκες πολύ αβύσιους σε σχέση με τη φυσιολογική ανάπτυξη μιας πόλης. Θα μπορούσε ίσως να παρουσιαστεί ως η περιοχή αυτή να λειτουργεί σε μια άλλη διάσταση, με ταυτόχρονες σχέσεις και αποκοπές με το περιβάλλον της, ένα γινόμενο παράλληλων καταστάσεων, αντικρουόμενων και συμπληρωματικών, καθιστώντας την ένα ακόμα νησί μέσα στο νησί.

Σ' αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να σχολιαστεί το ίχνος της B.Z.. Όπως φαίνεται στους εστιασμένους στην B.Z. χάρτες, έχουμε αποτυπώσει δύο διαφορετικά ίχνη για την κλειστή περιοχή. Παρ' όλο που δεν υπάρχει κανένας δημοσιευμένος επίσημος χάρτης που να ορίζει ή να παρουσιάζει και να αποτυπώνει τη ζώνη κατάπαυσης του πυρός, ή αλλιώς την περιοχή ελέγχου των δυνάμεων του Ο.Η.Ε., παρατηρώντας στοιχεία του περιφραγμένου χώρου της πόλης, τα στρατιωτικά φυλάκια των τριών διαφορετικών δυνάμεων και οι επιγραφές που ορίζουν κάθε φορά τι επιτρέπεται και τι όχι σύμφωνα με κάποια από τις στρατιωτικές δυνάμεις, τις τοποθετήσεις ή μη συρματοπλεγμάτων και το ίχνη σε ανειλημτους χάρτες (π.χ. google earth) συνειδητοποιήσαμε στην πορεία ότι ο κλειστός χώρος της B.Z. εντός των τειχών διακρίνεται σε τρεις ζώνες όπως φαίνεται και στο χάρτη ζωνών περικλειστων περιοχών Ν.Ζ.. Η κεντρική ζώνη αποτελεί την περιοχή που ελέγχεται από τις δυνάμεις του Ο.Η.Ε.. Εκατέρωθεν της ζώνης αυτής έχει υπάρξει μια μετακίνηση / υποχώρηση του "ορίου" προς το βορρά και προς το νότο ώστε να υπάρχει στρατιωτική εποπτεία από τις δυνάμεις της κάθε "ηγευράς". Τα στρατιωτικά φυλάκια

και υποδαμές τόσο των ε/κ δυνάμεων της Κ.Δ. (de jure) στο νότιο άκρο της Β.Ζ. όσο και των τουρκικών κατοχικών δυνάμεων στο βόριο άκρο της Β.Ζ. δε θα μπορούσαν να είναι εντός της περιοχής ελέγχου του Ο.Η.Ε. Απ' αυτό το σημείο και έπειτα, ονομάζουμε την κεντρική ζώνη ως Β.Ζ., και κατ' επέκταση, περιοχή ελέγχου του Ο.Η.Ε. και τις εκατέρωθεν περιοχές τις χαρακτηρίζουμε είτε ως ζώνες απενεργοποιημένου αστικού ιστού (νεκρές ζώνες) είτε σημειακά ως περιοχές με στρατιωτική εποπτεία.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο είχαμε αναφερθεί στο έργο της επιστημονικής ομάδας του Ε.Ρ.Σ.Λ., η οποία είχε επίσης πραγματοποιήσει μια εκτενή μελέτη στον χώρο εντός της Β.Ζ.. Η έρευνα φέρει τον τίτλο "Λευκωσία: Η Αγνωστη κληρονομιά κατά μήκος της Νεκρής Ζώνης" (2008) και υπάρχει εν μέρει δημοσιευμένη στο διαδίκτυο. Στο ψηφιακά δημοσιευμένο υλικό εκτός από τις μοναδικές φωτογραφίες που παρουσιάζουν τον μη προσβάσιμο, για τους πολίτες, χώρο της Β.Ζ., εμφανίζονται και κάποια σχέδια αποτυπώσεων αθλά και χάρτες ανάλυσης κτιρίων. Παρατηρείται επομένως πως πολλά κτίρια εντός της ζώνης έχουν μεγάλη αρχιτεκτονική αξία με κάποια κτίρια τα οποία κατατάσσονταν και στην κατηγορία μνημείων. Δυστυχώς από το έτος εκπόνησης της μελέτης μέχρι σήμερα, τα λίγα έργα που έγιναν εντός της Β.Ζ. πιθανώς να μην είναι αρκετά ώστε να έχουν προστατέψει τα κτίρια αυτά, τα οποία καταστρέφονται όλο και περισσότερο. Συνδυαστικά, βλέπουμε το χάρτη κατάστασης κτιρίων μέσα και πηλσιόν της κλειστής ζώνης. Οι στέγες στα περισσότερα κτίσματα εντός έχουν καταρρεύσει, καθιστώντας τα περισσότερο επιρρεπή στη φθορά του χρόνου και των καιρικών συνθηκών. Υπάρχουν, επομένως, αρκετά κτίρια σε ερειπίωδη κατάσταση, τόσο εντός της ζώνης ελέγχου του Ο.Η.Ε. αλλά και εκατέρωθεν, με μεγαλύτερη συγκέντρωση

βόρεια της ζώνης με αρκετά κτίρια σε κακή ή μέτρια κατάσταση. Σημαντικό είναι να σημειωθεί πως αρκετά κτίρια στις δύο πλευρές εκατέρωθεν της Β.Ζ. τα οποία έχουν χαρακτηριστεί μνημεία, υπέστησαν εργασίες αποκατάστασης υπό την αιγίδα φορέων του Ο.Η.Ε.. Τέτοια κτίρια είναι ο καθεδρικός της Αγίας Σοφίας, σήμερα Selimiye τζαμί, το παντοπωλείο, το Μεγάλο Χάνι κ.ά..

Μια ακόμα καταγραφή που θεωρήθηκε σκόπιμη ήταν ο εντοπισμός και σημείωση των φυλακίων και των οπισωνδήποτε στρατιωτικών ιχνών στον ιστό της πόλης. Έτσι, καταγράφουμε τα φυλάκια κάθε στρατιωτικής δύναμης, διακρίνοντάς τα σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τη μορφή τους:

1. φυλάκια στο επίπεδο του δρόμου, ως επί το πλείστον σε έχουν την μορφή εφήμερης κλειστής κατασκευής, μικρών διαστάσεων με παραθυράκια σε κάθε πλευρά και δίριχτη στέγη,
2. οχυρά καταφύγια τα οποία βρίσκονται συνήθως σε επίπεδο χαμηλότερο από αυτό του δρόμου, κατασκευασμένα από μπετόν, και με πολύ μικρές οπές για παρατήρηση, και
3. φυλάκια τα οποία τοποθετούνται σε υπάρχοντα κτίρια (μπαλκόνια και ταράτσες εγκαταλειμμένων κτιρίων).

Παράλληλα, σημείωσαμε το είδος της σκοπιάς που συμβαίνει σε κάθε περίπτωση (σημειακή θέαση, περιμετρική θέαση) και εφόσον παρατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό και η εγκατάλειψη, το κλεισίμο δηλαδή κάποιων φυλακίων, προστέθηκε και αυτή η πληροφορία στο χάρτη. Ανάλογα με την περιοχή που βρίσκεται το φυλάκιο είναι υπό την αντίστοιχη στρατιωτική δύναμη. Βλέπουμε πως υπάρχει μία τάση αποστρατιωτικοποίησης της πόλης στο νότιο τμήμα της, ενώ ακόμα και εντός της Β.Ζ. τα φυλάκια του Ο.Η.Ε. έχουν μειωθεί.

Παράλληλα στην καταγραφή και αποτύπωση των φυλακίων, στο συγκεκριμένο χάρτη αποτυπώνονται και τα είδη των ορίων της Β.Ζ. αλλά και των απενεργοποιημένων ζωνών εκατέρωθεν της. Τα είδη των προστηθέντων τεχνητών ορίων πάλι

χωρίζονται 3 κατηγορίες,

1. τα οδοφράγματα με συρματοπλέγματα, όπου επιτρέπουν την ορατότητα,

2. τα οδοφράγματα που σχηματίζονται από βαρέλια, με κάποια δυνατότητα οπτικής και, τέλος,

3. τα οδοφράγματα από τοίχεία που αποτρέπουν οποιαδήποτε οπτική επαφή, εκτός σε περιπτώσεις χαραμάδων.

Τα τεχνητά όρια ορίζονται ως οδοφράγματα, αφού τοποθετούνται σε σημεία δρόμων. Σε περιοχές εντός οικοδομικών τετραγώνων τα όρια ορίζονται με το ίδιο το κτιριακό απόθεμα.

Τελευταίος χάρτης ανάπτυξης της Buffer Zone είναι αυτός της λεπτομερέστερης καταγραφής χρήσεων στα γύρω οικοδομικά τετράγωνα. Από αυτή την καταγραφή έχει παρατηρηθεί πως, αναμενόμενα, στο κεντρικό τμήμα της περιοχής, πλησίον του διανοίγματος Λήδρα - Lokmaci, τοποθετούνται χρήσεις εμπορίου και εστίασης με μεγαλύτερη πυκνότητα, με τις δύο κλειστές αγορές να τοποθετούνται εκατέρωθεν της ζώνης²², ενώ περιοχές κατοικίας εμφανίζονται προς τα άκρα της περιοχής μελέτης, δηλαδή δυτικά και ανατολικά της τειχισμένης πόλης. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να παρατηρηθεί η συμμετρία των λειτουργιών αυτών τόσο στον άξονα Βορρά Νότου αλλά και στον άξονα Ανατολής - Δύσης, ο οποίος προφανώς συμπίπτει με την Β.Ζ.. Έτσι παρατηρούμε, πως οι δύο περιοχές βόρεια και νότια της ζώνης ελέγχου Ο.Η.Ε. παρουσιάζουν μια αντίστοιχη διάρθρωση του αστικού ιστού σε λειτουργικό πλαίσιο. Παράλληλα, είναι αξιοσημείωτη η παρατήρηση που προκύπτει όσον αφορά την τοποθέτηση των εργαστηρίων και βιοτεχνιών κατά μήκος της Β.Ζ. Μοιάζει σαν να σχηματίζουν κάποιες "πλάτες" και να οικειοποιούνται το όριο και τον απενεργοποιημένο ιστό και να αποφορτίζουν κάπως την ένταση του τόσο έντονου ρήγματος της πόλης. Ταυτόχρονα, θα λέγαμε πως φτιάχνουν και "αγκαλιές" προς τις οικιστικές περιοχές της πόλης, κάνοντας μια

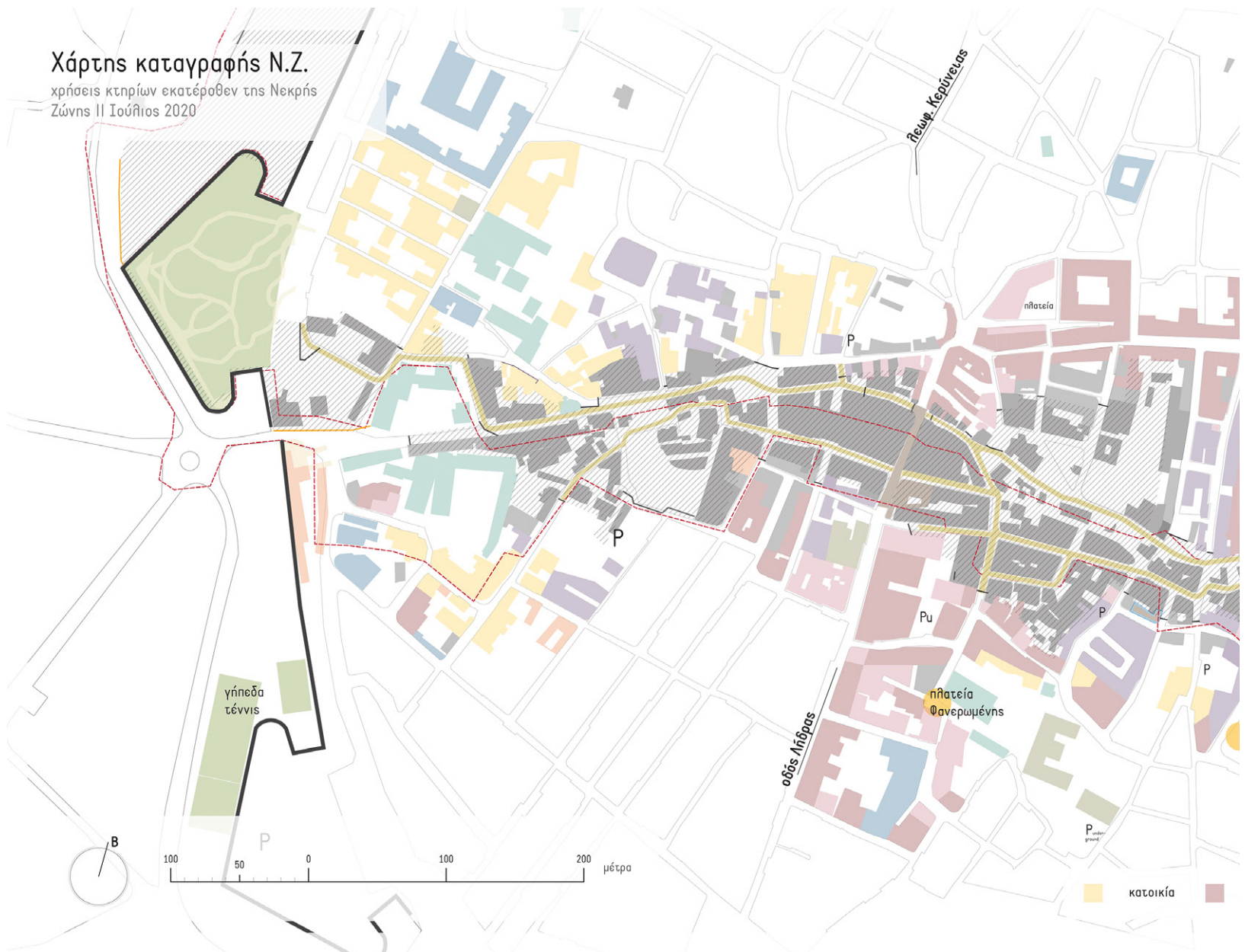
μετάβαση από το πολυσύχναστο κέντρο στην πιο "ήσυχη" περιοχή κατοίκησης. Γενική παρατήρηση της παρούσας κατάστασης είναι πως το βόρειο τμήμα της παλιάς Λευκωσίας είναι σε ιδιαίτερα κακή κατάσταση εξαιτίας των μη διατηρημένων κτιρίων της και της απομάκρυνσης βασικών λειτουργιών της πόλης από την περιοχή. Κρίνεται σκόπιμο να σχολιαστεί ακόμα ένα στοιχείο που παρατηρήθηκε επί τόπου και το οποίο δε θα μπορούσε να παραληφθεί από την απεικόνιση της πόλης, έστω και μόνο μέσω φωτογραφιών. Έχοντας υπόψιν πως κύρια πληθυσμιακή ομάδα που διαμένει στο βόρειο τμήμα της Λευκωσίας αποτελεί οικονομικά δυσχερέστερο πληθυσμό, βλέπουμε πως αυτό έχει οδηγήσει σε μια ενδιαφέρουσα τροποποίηση του ορισμού το δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου της πόλης. Η συνθήκη αυτή, έχει δημιουργήσει μια ιδιαίτερη κατάσταση στις γειτονιές της παλιάς Λευκωσίας. Το στοιχείο της ιδιωτικοποίησης ή καλύτερα οικειοποίησης του δημόσιου χώρου είναι σε τόσο έντονο βαθμό που έξω από κάθε σπίτι, στο πεζοδρόμιο σχεδόν πάντα υπάρχει τουλάχιστον μία καρέκλα, ίσως ένα τραπέζι ή, ακόμα, ένας παλιός καναπές. Η συνθήκη στο δημόσιο χώρο έξω από τα σπίτια είναι σύνθετος φαινόμενο. Τα απλωμένα ρούχα, οι γλάστρες στα πεζοδρόμια, τα παιδιά που παίζουν στο δρόμο, σηματοδοτούν διάφορες μορφές μετάβασης από το εσωτερικό της κατοικίας (ιδιωτικό χώρο) στο εξωτερικό (δημόσιο, κοινόχρηστο χώρο) και θμιρίζει περισσότερο επαρχιακά περιβάλλοντα ή ακόμα, αντιστικτικά με το χώρο της πόλης παραδομένο στους αυξανόμενους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης νοτιότερα, παραπέμπουν σε μια άλλη, παλιότερη εποχή. Τέλος, μια ακόμα σημαντική παρατήρηση είναι η συγκέντρωση θρησκευτικών κτιρίων η οποία εμφανίζεται στο δυτικό άκρο της πόλης, με τον καθολικό ναό του Τιμίου Σταυρού, τη Μαρωνίτικη εκκλησία της Παναγίας των Χαριτών, την Αρμένικη εκκλησία της Παναγίας της Ύψους λίγο βορειότερα, και ένα μικρό τζαμί ανάμεσα. Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν και σε αυτή την περίπτωση τη συνύπαρξη των κοινοτήτων που συνέβαινε στο κέντρο της Λευκωσίας μέχρι το διαχωρισμό το χαρακτηρίζουμε ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό ίχνος μέσα στη σύγχρονη πόλη.

Με το σύνολο της καταγραφής αυτής δοκιμάσαμε να φτάσουμε σε ένα όσο το δυνατό πιο ολοκληρωμένο αποτέλεσμα για την απεικόνιση μιας περιοχής χωρίς πρόσβαση. Η ίδια η διαδικασία προβολής στοιχείων σε ένα εικονικό επίπεδο, και η σύνθεση και η δημιουργία των χαρτών αυτών, αποτελεί ξανά για εμάς κομμάτι της ίδιας της παρέμβασης. Έπειτα, αδιαμφισβήτητο μια περισσότερο τεκμηριωμένη αποτύπωση τη χώρα επιτρέπει και μια πιο άμεση πρόταση για εμάς. Οι χάρτες αυτοί, κατά την πρώτη δημιουργία τους αποτελούσαν έναν μοναδικό χάρτη. Μια αποτύπωση σε πολλαπλά επίπεδα, ή ίσως με ταυτόχρονες ταυτότητες του χώρου. Περιπατώντας την πόλη καταγράψαμε τα χαρακτηριστικά της σε ένα κοινό κομμάτι χαρτί, γιατί βρίσκονταν όλα μαζί ταυτόχρονα στο χώρο. Χρειάστηκε μια επιμέρους απλοποίηση και ομαδοποίηση των παρατηρήσεων σε δεύτερο χρόνο, ώστε να μπορούν να εξαχθούν χρήσιμες πληροφορίες και οι πληροφορίες να μπορούν να γίνονται αντιληπτές. Παρ' όλη αυτά, τελικά, οι χάρτες αυτοί υπάρχουν συνδυαστικά στη μνήμη μας, ως το βασικό εργαλείο αναγνώρισης και αναθύμησης του τόπου, που στη συνέχεια θα δεχθεί μια πρόταση παρέμβασης, με όλη τις συνθήκες να συμβαίνουν ταυτόχρονα.

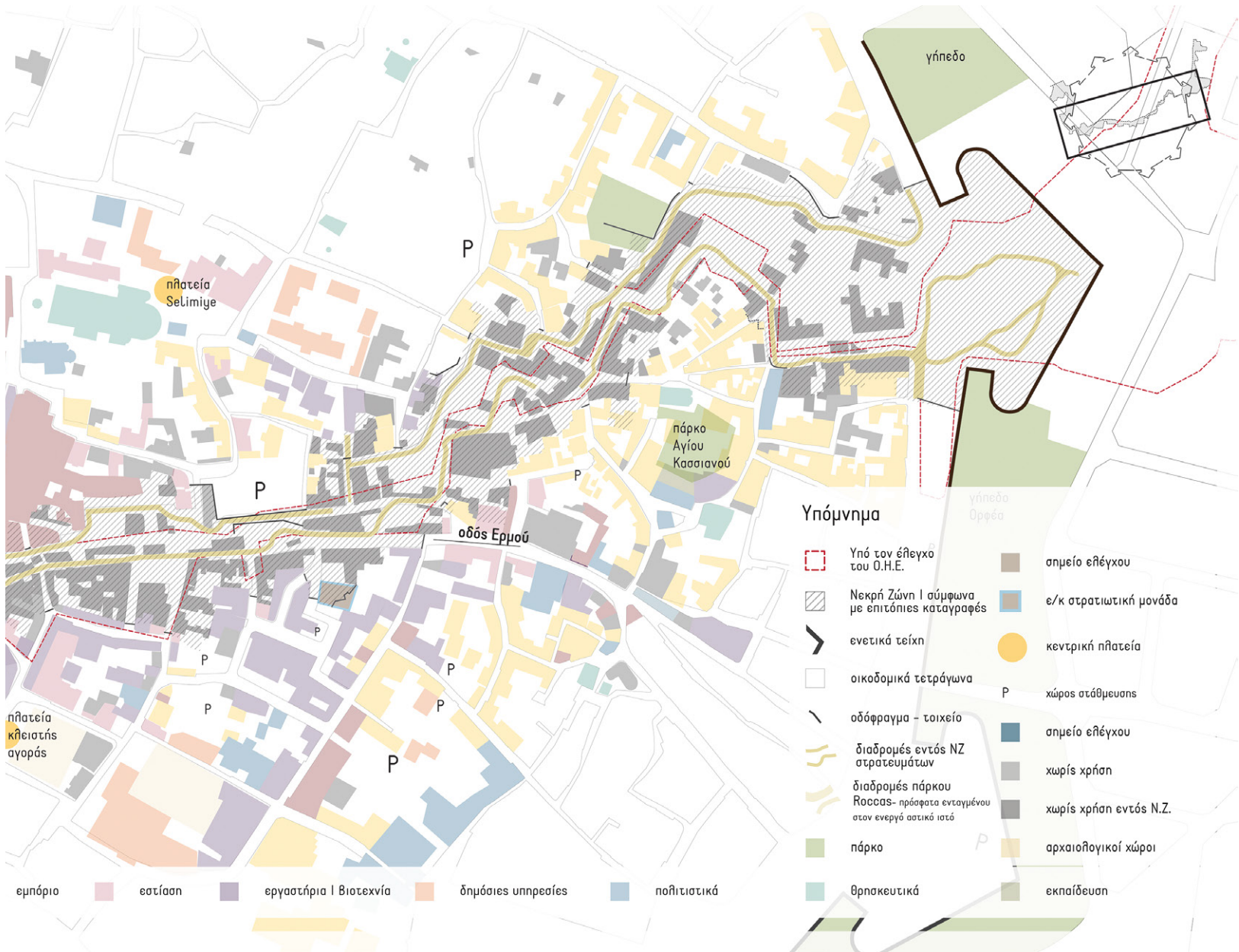
Αναφέροντας τις παράλληλες γραφές, η διάδραση ανάμεσα σε χώρο και χρόνο θα λέγαμε πως έχει έναν χαρακτηριστικό ρόλο στον επιλεγμένο χώρο παρέμβασης. Ο χώρος ο οποίος μελετάται, είναι ταυτόχρονα παγωμένος στο χρόνο, αλλά την ίδια στιγμή τα ίχνη του χρόνου είναι σκληρά. Ο χώρος υπάρχει στο παρόν και στο παρελθόν ταυτόχρονα. Εμείς ίσως προσπαθούμε να επαναφέρουμε ένα "τώρα" ζωντανό, ένα χώρο και ένα χρόνο που θα μπορεί να στεγάσει τους ανθρώπους του τόπου και να πάρει καινούριες ταυτότητες και χαρακτήρα τόσο στη συνείδηση του λαού αλλά και στον ίδιο τον χώρο.

Χάρτης καταγραφής Ν.Ζ.

χρήσεις κτηρίων εκατέρωθεν της Νεκρής
Ζώνης // Ιούλιος 2020

κατοικία

πλάτεια Selimiye

P

πάρκο Αγίου Κασσιανού

οδός Ερμού

P

P

P

P

P

P

P

πλάτεια κλειστής αγοράς

εμπόριο εστίαση εργαστήρια | βιοτεχνία δημόσιες υπηρεσίες πολιτιστικά

Υπόμνημα

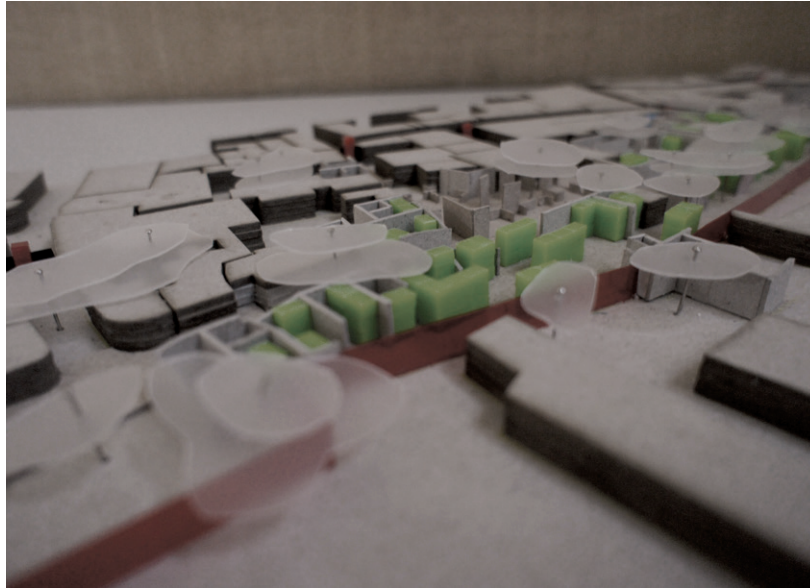
- Υπό τον έλεγχο του Ο.Η.Ε.
- Νεκρή Ζώνη I σύμφωνα με επιτόπιες καταγραφές
- ενετικά τείχη
- οικοδομικά τετράγωνα
- οδόφραγμα - τοιχείο
- διαδρομές εντός ΝΖ στρατευμάτων
- διαδρομές πάρκου Ροσσας - πρόσφατα ενταγμένου στον ενεργό αστικό ιστό
- πάρκο
- θρησκευτικά
- σημείο ελέγχου
- ε/κ στρατιωτική μονάδα
- κεντρική πλάτεια
- P χώρος στάθμευσης
- σημείο ελέγχου
- χωρίς χρήση
- χωρίς χρήση εντός Ν.Ζ.
- αρχαιολογικοί χώροι
- εκπαίδευση

γήπεδο

γήπεδο Ορφεία

P

P

φωτογραφία μακέτας 1:500

ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

σχεδιάζοντας το πάρκο | συνθέτοντας αφηγήσεις |
εκθέτοντας τεκμήρια

1

ανάδειξη ιστορίας και
κατάργηση της μίας
καθολικής κεντρικής
αφήγησης | συλλογική
μνήμη

ιστορικά
γεγονότα |
στοιχεία

σχεδιασμός
βιωματικού χώρου
σύμφωνα με τις
ιστορικές
ενότητες

2

αποκατάσταση της
εικόνας της ολιότητας |
συνοχής της πόλης

mental maps διαχωρισμένους πόλης ως
ολόκληρης, παρουσίαση επίσημων
σχεδίων και χαρτών με απουσία της
άλλης πλευράς

3

σχεδιασμός πάρκου της
πόλης ως βιώσιμου -
βιωμένου και
λειτουργικού χώρου

φύτευση, προσβάσεις, αστικός
εξοπλισμός, συσχέτιση και
αναλογία με τον υπάρχοντα
ιστό της πόλης

Παράμετροι Σχεδιασμού Παρέμβασης

Προσπαθώντας να ορίσουμε το σενάριο παρέμβασης, οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα πως η επιλογή παρέμβασης σε παρόντα χρόνο, με σταθερά τις υπάρχουσες συνθήκες, είναι η πλέον καταλληλότερη επιλογή ώστε να μπορέσουμε να ξεκινήσουμε έναν σημαντικό διάλογο για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του τόπου και των ανθρώπων του. Ο περιορισμός της πολιτικής και στρατιωτικής συνθήκης δεν είναι μια εύκολη συνθήκη όταν σχεδιάζει κανείς ένα πάρκο για όλους. Η ισχύουσα πολιτική κατάσταση, με τις πολυπληθείς πολιτικές ταυτότητες²³, οι διαφορετικές καταστάσεις αναγνώρισης δικαιωμάτων, η υιοθέτηση τίτλων και χαρακτηρισμών με ανорθολογικά κριτήρια (για παράδειγμα ο χαρακτηρισμός "πρόσφυγας" τόσο ως προς τον επίσημο νομικό ορισμό, όσο και ως προς το εσωτερικό ζήτημα της μονομερούς αναγνώρισης του τραύματος, βασισμένη στην "εθνότητα" και το φύλο²⁴) είναι ζητήματα τα οποία προσπαθούμε να σκαριάσουμε και να φέρουμε στο προσκήνιο με την συγκεκριμένη παρέμβαση και πρόταση σχεδιασμού ενός πάρκου μνήμης, ενός υπαίθριου μουσείου, μέσα σε ένα χώρο ο οποίος αποτελεί σήμα κατατεθέν της συνθήκης διαχωρισμού. Είναι το "τείχος" που ορίσαμε μεταξύ του δικού μας και του άλλου, το περιθώριο μεταξύ δύο φαινομενικά διαφορετικών και ασύμβατων καταστάσεων, που ίσως να έχουν πολλά κοινά να μοιραστούν.

Τοποθετούμαστε στο μεταίχμιο, στο χώρο ο οποίος σήμερα χαρακτηρίζεται ως buffer zone, ο ενδιάμεσος

χώρος, θεωρητικά ουδέτερος, ο οποίος θα μπορούσε σύμφωνα με τα δικά μας κριτήρια να αποτελέσει έναν κοινό χώρο ξανά, μια πλατφόρμα επικοινωνίας, επαρκή για επανπροσέγγιση της ιστορίας και της μνήμης του τόπου και του λαού, και ταυτόχρονα να λειτουργεί ως χώρος που θα φέρει στην επιφάνεια το τραύμα που έχει βιώσει τόσο ο λαός όσο και ο τόπος. Επιχειρούμε μέσα από αυτή την παρέμβαση να δημιουργήσουμε ένα χώρο κοινών εμπειριών, ανοικτό σε όλους. Το κοινό βίωμα, η ίδια η συνύπαρξη στον χώρο αυτό δηλαδή, αλληλά και η ανάδυση της ανάμνησης του κοινού τραύματος ως βίωμα όλων είναι η κατάσταση η οποία προσπαθεί να σχεδιαστεί με αρχιτεκτονικούς όρους.

Τοποθετούμαστε εντός της Β.Ζ. γιατί βρίσκουμε δυνατότητα να διεκδικήσουμε περισσότερο πράσινο στην πόλη. Η συνθήκη εγκατάλειψης και αποκλεισμού του χώρου αυτού, επέτρεψε την ανάπτυξη του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οριό του, δημιουργώντας έναν χώρο πρασίνου που διασχίζει το κέντρο της πόλης. Σχεδόν ταυτόσημο στο παλιό ίχνος του Πεδιαίου ποταμού, ο πράσινος αυτός χώρος κυριαρχεί και έρχεται να γεφυρώσει το χάσμα που δημιουργήθηκε στο συνειδησιακό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Για εμάς, το πράσινο αναδύεται μέσα από τη γη, και δύναται να επουλώσει τις πληγές του χώρου τόσο σαν ύλη αλληλά και τα τραύματα ιστορικής συνείδησης και μνήμης των κατοίκων του.

Έτσι, σχεδιάζουμε ένα πάρκο με έναν χαρακτήρα υπαίθριου μουσείου και μιας μκνής, το οποίο ταυτόχρονα προσπαθεί να αναβιώσει την εικόνα και τη λειτουργία της παλιάς κεντρικής αγοράς της πόλης, επί της οδού Ερμού, η οποία παραμένει κλειστή από τη δεκαετία του '60. Το πάρκο είναι προσβάσιμο από όλους, εφόσον βρίσκεται στον ενδιάμεσο χώρο, ανάμεσα στα σημεία ελέγχου. Η πρόσβαση γίνεται από 8 εισόδους - εξόδους επιπρόσθετους στο υπάρχον διάνοιγμα Λήδρας - Lokmaci. Οι τέσσερις που βρίσκονται πλησιέστερα στα τείχη τις πόλης, επιχειρούν μια επανασύνδεση του περιμετρικού δρόμου της πόλης, σκοπεύοντας στην αποκατάσταση την αντίληψής της ως μια πόλη η οποία

δεν ορίζεται από το ενδιάμεσο όριο διχοτόμησης. Ανάμεσα στα σημεία αυτά, τοποθετούνται επιπρόσθετα του υπάρχοντος, άλλες δύο προσβάσεις, η μια ακριβώς στο σημείο όπου η Ερμού διακόπτεται και καταλαμβάνεται από την Β.Ζ., επιτρέποντας την είσοδο - έξοδο προς τα νότια και ένα αντίστοιχο σημείο πρόσβασης προς τα βόρεια, που τοποθετείται λίγο πιο ανατολικά από την κεντρική πλατεία Selimiye και το κεντρικό παντοπωλείο.

Η πρόταση επιχειρεί να δράσει σε πολλαπλά επίπεδα σχεδιασμού και διαχείρισης του χώρου ώστε να συνθέσει στο τέλος μια ενιαία πρόταση ενός δημόσιου χώρου.

Οι τομείς σχεδιασμού της παρέμβασης είναι τρεις. Αρχικά, η ανάδειξη της ιστορίας του τόπου, βασισμένη, πια, σε πολλαπλές αφηγήσεις, με μια πρόθεση κατάργησης της ιδέας μιας καθολικής κεντρικής αφήγησης. Σε δεύτερο επίπεδο, επιχειρούμε να δημιουργήσουμε "εργαλεία" αποκατάστασης της συνεκτικής εικόνας της πόλης, προσπαθούμε να βρούμε τρόπους επανασύνδεσης, έστω σε νοητικό επίπεδο, του διακοπόμενου αστικού ιστού, επιτρέποντας οπτικές στις εκατέρωθεν γειτονιές, δίνοντας την ευκαιρία στον περιηγητή να συνδέσει στοιχεία του χώρου που μπορεί να βρίσκονται δίπλα, αλλά εξαιτίας του διαχωρισμού να μοιάζουν σαν να είναι πλήρως απομακρυσμένα. Τελευταίος στόχος είναι η διαχείριση του πράσινου χώρου και η διαμόρφωση ενός πάρκου που αναφέρεται στην πόλη.

Παράλληλα στους τομείς σχεδιασμού, δημιουργήθηκαν και δύο τυτάρχοι άξονες σχεδίασης/ δύο παράλληλα επίπεδα χρόνου: αυτόν της μεταφοράς σε έναν ιστορικό χρόνο και αυτόν που πραγματεύεται τρόπους παρέμβασης οικειοποίησης ενός χώρου - ζώνης διαχωρισμού, σήμερα, με την κατάσταση έτσι όπως είναι.

Σχεδιάσαμε έτσι, ένα πάρκο με μια βασική διαδρομή, χωρίς να θέλουμε να ορίσουμε αρχή και τέλος και μια ορισμένη κατεύθυνση, με τις 8 συνδέσεις με την πόλη. Η διαδρομή αυτή που τρέχει παράλληλα στα όρια της νεκρής ζώνης βρίσκεται στο επίπεδο του δρόμου και παίρνει την υφή του φυσικού εδάφους. Εξαιτίας της κατεύθυνσης της παρέμβασής μας, αποφασίσαμε να διαχωρίσουμε τη βασική διαδρομή από τις εγκάρσιες/ παράλληλες διαδρομές που συμβαίνουν και οι οποίες αναφέρονται στο μεταφορικό πλαίσιο σχεδιασμού, το οποίο αναφέρεται σε ιστορικά στοιχεία, αναφορές και σχόλια που σημειώσαμε εμείς στο χώρο, διαφοροποιούνται τόσο σε υλικότητα αλλά και σε υψόμετρο. Έτσι, όλες οι δευτερεύουσες διαδρομές με την αναφορά στο μεταφορικό πλαίσιο σχεδιασμού, γίνονται μεταλλικές, με υφή σκουριασμένου μετάλλου, και σε υπερυψωμένο επίπεδο από τη βασική διαδρομή. Οι παρεμβάσεις παίρνουν ένα γενικότερο χαρακτήρα μιας εφήμερης τοποθέτησης, ακολουθώντας τη χαρακτήρα αυτής της μεταβατικής κατάστασης στην οποία αποφασίζουμε να τοποθετηθούμε. Η συνθήκη στην οποία

παρεμβαίνουμε, είναι για εμάς στο μεταίχμιο μιας καταλυτικής περιόδου για την εξέλιξη των πραγμάτων στο νησί. Δημιουργούμε χώρους οι οποίοι αναφέρονται στο σήμερα, γνωρίζοντας πως αύριο οι συνθήκες μπορεί να αλλάξουν. Παρεμβαίνουμε με ελαφριές κατασκευές και χρησιμοποιούμε το χώρο σε σκηνή πάνω στην οποία προβάλλονται ιστορίες, ιδέες, αφηγήσεις.

Σημαντική παράμετρος του σχεδιασμού του πάρκου ήταν και η διαχείριση του ορίου του. Εξαιτίας της φύσης του ορίου, ενός τεχνητού ορίου που αναφέρεται σε μια βίαιη αποκοπή της πόλης με στρατιωτικές παραμέτρους, θέλαμε να βρούμε μια βέλτιστη διαχείρισή του, τόσο για τη λειτουργία του ίδιου του πάρκου αλλά και για την ίδια την πόλη που ζει εκατέρωθεν αυτού, για όλους του ανθρώπους που ζουν πάνω στο όριο, ή τυχαίνει να περνούν δίπλα σ' αυτό. Θέλαμε το πάρκο, αντί μιας αποκομμένης ζώνης και μιας περιοχής διαχωρισμού, να γίνει ένας χώρος επανασύνδεσης σε κοινωνικό χωρικό και ιστορικό πλαίσιο.

Master Plans

Λειτουργικά Διαγράμματα

σχεδίασης

Ο ίδιος ο χώρος της Β.Ζ μας μεταφέρει σε άλλους χρόνους και αποτελεί τεκμήριο της ύπαρξής τους. Μέσα από την ανάγνωση του τοπίου και της ερμηνείας του, παρατηρήσαμε ότι τα τεκμήρια αυτά, συγκεκριμένα της ύπαρξης της κοινής ζωής και του διαχωρισμού, γίνονται εντονότερα σε κάποιες περιοχές με αποτέλεσμα να το βρίσκουμε σκόπιμο να το συνδέσουμε τον σχεδιασμό των διαδρομών και των παρεμβάσεων με την ανάδειξη του ιστορικού παρελθόντος. Αφορμώμενες από τα στοιχεία του ίδιου του χώρου, ξεκινήσαμε να κάνουμε παρατηρήσεις και να δημιουργούμε παραλληλίες ανάμεσα στον υπάρχοντα χώρο και τις φάσεις της σύγχρονης ιστορίας του νησιού που αφορούν στη μίξη του πληθυσμού, τη συνύπαρξη, τις διαμάχες, το διαχωρισμό, το τραύμα και την επαναπροσέγγιση.

Θέλοντας να παρέμβουμε στο χώρο με την ταυτόχρονη αυτή μεταφορική έννοια, δημιουργήσαμε ένα αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο το οποίο θα μπορούσε να ξεχωρίσει το σκόπιο από το περιβάλλον του τοπίο. Έτσι, αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε το σκουριασμένο μέταλλο σαν τελική επιφάνεια των παρεμβάσεων που αφορούν την μνήμη, και να χρησιμοποιήσουμε υψομετρική διαφοροποίηση όποτε θέλουμε να μεταφέρουμε σε ένα παράλληλο επίπεδο μνήμης και αναστοχασμού. Δημιουργήσαμε διαδρομές σε υπερύψωση σε διάφορες περιοχές του πάρκου σύμφωνα με τα στοιχεία που θέλουμε να αναδείξουμε,

να τονίσουμε, να εμφανίσουμε. Στις μεταβάσεις από περιοχή σε περιοχή φτιάχνουμε πύλες που λειτουργούν σαν σημείο γενικής πληροφόρησης για την ενότητα που ακολουθεί, με έναν τρόπο παρόμοιο με αυτόν που οι εκθέσεις στα μουσεία χωρίζονται σε περιόδους και υπάρχει μια περιγραφή για τον επισκέπτη, η οποία μπορεί να τον κατευθύνει να παρατηρήσει κάποια περατώω στοιχεία.

Στο πάρκο, ουργήσαμε 8 εισόδους- εξόδους, όπως προαναφέραμε. Παρόλο που δε θέλαμε να δημιουργήσουμε μια γραμμική πορεία στο χώρο, και όντως δεν ορίζουμε σε κανένα σημείο καμία κατεύθυνση, προέκυψε να υπάρχει στη σχεδιασμένη διαδρομή μια συνέχεια στον μεταφορικό χρόνο. Ξεκινώντας την ανάλυση από το δυτικότερο σημείο πρόσβασης στο πάρκο, έχουμε την πρώτη είσοδο/έξοδο του πάρκο όπου μέσω μιας στενόμακρης διαδρομής, σε σχήμα Γ, μεταφερόμαστε στην περιοχή που ορίζουμε ως αυτήν που αναφέρεται στην κοινή ζωή του παρελθόντος. Είναι ουσιαστικά η πρώτη απόσυρση από το παρόν του διαχωρισμού και η συνειδητοποίηση της ύπαρξης του «άλλου». Το κατώφλι είναι το σημείο όπου διασταυρώνονται το «εμείς», οι «άλλοι» και το «μαζί». Συμβολικά για εμάς η είσοδος-έξοδος είναι η είσοδος προς την ανάδυση των αναμνήσεων και της αναζήτησης. Έχουμε λοιπόν τη μετάβαση από το διαχωμένο περιβάλλον προς έναν τόπο όπου όλοι μπορούν να συνυπάρξουν- ένας τόπος όπου ρίξωσε η κοινή ζωή. Τα θρησκευτικά κτήρια που βρίσκονται γύρω από το σημείο αυτό, μαρτυρούν το γεγονός αυτό καθώς και τον πολιπολιτισμικό χαρακτήρα της πόλης του τότε. Γι' αυτό το λόγο, θέλουμε να δημιουργήσουμε οπτικές φυγές που να στοχεύουν στα κτήρια αυτά, και να τονίζουν την ύπαρξή τους στον ίδιο χώρο.

Ο περιηγητής του πάρκου μνήμης θα συναντήσει με την είσοδο του στο πάρκο την πλητεία της «κοινής ζωής», στην οποία παρουσιάζονται οι ονομασίες χωριών σε ελληνικά και τουρκικά καθώς και η πληθυσμιακή εξέλιξη όλων των μικτών χωριών του παρελθόντος μέσα από μια εγκατάσταση εκθεσιακών στοιχείων στο χώρο. Η πλητεία αυτή βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο

από το επίπεδο κίνησης, δημιουργώντας έτσι και μια "αποκοπή" από το επίπεδο του παρόντος.

Επόμενη συμβολική περιοχή είναι του διαχωρισμού και των μετακινήσεων. Ο ίδιος ο χώρος πάλι στη ζώνη αυτή, μας επιτρέπει να κάνουμε αυτό τον παραλληλισμό και να μεταφερθούμε στην εποχή της διαμάχης, της βίας, της απομόνωσης. Το σημείο αυτό, σε σχέση με το προαναφερθέν σημείο "κατώφλι της κοινής ζωής", είναι το πρώτο οικοδομικό τετράγωνο που συναντά ένα άτομο που κινείται με αυτή την κατεύθυνση μέσα στο πάρκο. Προχωρώντας στο δρόμο μπροστά από το μέτωπο του οικοδομικού τετραγώνου, αντικρίζει την εικόνα της εγκατάλειψης, με κτίρια ερείπια και κάποια που είχαν μια καλύτερη διατήρηση. Ο αστικός ιστός από τη ζώνη που αναφέρεται στην κοινή ζωή, προς τη ζώνη αναφερόμενη στο διαχωρισμό, γίνεται πολύ πιο αραιός και κενός εξαιτίας αυτής της εγκατάλειψης, που μεταφορικά, για μας, συνδέεται με την εγκατάλειψη των χωριών, της δημιουργίας των θυλάκων και της απομάκρυνσης των κοινοτήτων. Δημιουργούμε εδώ μια υπερυψωμένη διαδρομή (βρήκε λεπτομερέστερα σχέδια σε επόμενες σελίδες), η οποία μεταφέρει τον επισκέπτη στο μεταφορικό επίπεδο που εμφανίζουμε. Ο κενός χώρος, ο «παραγκωνισμένος» στο παρελθόν μπορεί να προκαλέσει κάποιο συναισθηματικό φόβου και άγχους, συναισθήματα γνώριμα της εποχής των επεισοδίων. Στη συνέχεια της ζώνης τα ερείπια πληθαίνουν- αποτελούν ένα λαβύρινθο ερειπίων όπου ο επισκέπτης νιώθει εγκλωβισμένος και αβέβαιος, αισθήματα που παραπέμπουν στα γεγονότα που βίωναν οι εκποτισμένοι από τα χωριά τους, τις περιόδους των μετακινήσεων. Σε αυτό το κομμάτι του πάρκου, κατά μήκος της υπερυψωμένης διαδρομής, τοποθετούμε μέσα στα ερείπια οπτικοακουστικές προβολές, με αφηγήσεις τις οποίες μπορεί κανείς να παρακολουθήσει. Η υπερυψωμένη διαδρομή, περνώντας μέσα από τον λαβύρινθο των ερειπίων καταλήγει σε ένα μεγάλο άνοιγμα, αντιστικτικό της προηγούμενης εμπειρίας, όπου σχεδιάζουμε τη δεύτερη πλητεία (κατά σειρά αναφοράς στο κείμενο) η οποία επιδιώκει να μεταφέρει ξανά το ιστορικό πλαίσιο στο χώρο. Ο μεγάλος κενός χώρος μετατρέπεται σε πλητεία με τροχίες τοποθετημένες στο

έδαφος οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα μετακίνησης των καθισμάτων και τοποθέτησής τους σε διάφορα σημεία, με σταθερά στοιχεία σκίασης. Σημαντικό στοιχείο στο χώρο είναι ένα διώροφο κτίριο που δημιουργεί το ένα μέτωπο της πηλατείας, το οποίο αποτελεί εγκαταλειμμένο κτίριο φυλάκιο των δυνάμεων του Ο.Η.Ε. Βρίσκουμε και αυτό το στοιχείο του χώρου πολύ στοχευμένο, μιας και καθόλη τη διάρκεια των διακοινωνικών ταραχών, οι εξωτερικές δυνάμεις ήταν παρούσες και επέβλεπαν την κατάσταση. Γι' αυτό το λόγο, δημιουργήσαμε δύο παρατηρητήρια στην τυφλή όψη του κτηρίου που βλέπει προς την πηλατεία, στα οποία ανεβαίνει κανείς και μπορεί να παρατηρεί από ψηλά τις κινήσεις που συμβαίνουν στο χώρο, αλλά ταυτόχρονα, και όσοι βρίσκονται στο επίπεδο της πηλατείας, να συμβαίνει να έχουν την αίσθηση της εποπτείας. Είναι μια συμβολική αναπαράσταση της συνεχούς μετακίνησης των εκτοπισμένων. Η πρόσβαση στην πηλατεία αυτή, γίνεται και μέσω της κεντρικής διαδρομής του πάρκου, η οποία καταλήγοντας στην πηλατεία των μετακινούμενων στοιχείων, η οποία βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο, συνδέεται σε αυτή μέσω μιας μεταλλικής ράμπας. Η υπάρχουσα έκταση η οποία δεν έχει φύτευση , μετατρέπεται και δημιουργούνται κήποι προσθέτοντας δέντρα και φυτά.

Συναντώντας τις επόμενες εισόδους - εξόδους στο πάρκο, το διάνοιγμα οδόφραγμα Λήδρας-Lokmaci, τίθεται το ερώτημα αν στο παρόν , του χρόνου δημιουργίας του πάρκου, αποτελεί ελπίδα ή αποθάρρυνση του κοινού μέλλοντος. Ελπίδα γιατί έχει καταφέρει και έχει επιτρέψει, η διάνοιξη του, την ελεύθερη διακίνηση μεταξύ των διασπασμένων τμημάτων της πόλης, αποθάρρυνση διότι επιτρέπει την περιορισμένη διέλευση πεζών βάσει της εθνικής τους ταυτότητας. Αποτελεί λοιπόν ένα ρήγμα ή μια γέφυρα; Ενώνει ή διαχωρίζει; Το σημείο αυτό άλλωστε αποτελεί και ένα σύμβολο της βίας μεταξύ των κοινοτήτων καθώς πρώτη φορά τα επεισόδια πήραν μέρος στο δρόμο της Λήδρας και λίγο αργότερα μεταφέρθηκαν στην οδό Ερμού, λίγο πιο πάνω δηλαδή από το σημερινό σημείο ελέγχου.

Προχωρώντας αριστερά συναντάμε το υπόλοιπο τμήμα της ζώνης του διαχωρισμού , το οποίο θα λέγαμε ότι αποτελεί μια συμβολική αναπαράσταση της ιστορίας μετά τον πλήρη διαχωρισμό το 1974, καθώς η βασική πρωτεύον διαδρομή διακλαδώνεται και δημιουργούνται δυο δευτερεύουσες. Έχουμε δηλαδή στο χώρο δυο παράλληλες διαδρομές οι οποίες διαχωρίζονται από τα ερείπια που βρίσκονται κεντρικά, μεταξύ των δυο. Αυτή η καταναγκαστική επιλογή μιας πορείας και οι κλεφτές ματιές προς την άλλη μέσα από τα ερείπια χωρίς να μπορείς να πας εκεί για κάποιο χρονικό διάστημα θυμίζει την περίοδο μέχρι και το 2003. Σε αυτό το σημείο, για την συμβολική μεταφορά τοποθετούμε τις διαδρομές σε υπερυψωμένους διαδρόμους και αφήνουμε τον περιγητή να επιλέξει την πορεία του και να βυθιστεί στο παρελθόν, σε ένα παρελθόν σχετικά πρόσφατο. Καθώς περπατάει οι δυο διαδρομές γίνονται μία και η ζώνη του διαχωρισμού χειλιώνει και τη θέση της παίρνει η ζώνη διαχείρισης του τραύματος. Η μετάβαση γίνεται σε ένα βαρυσήμαντο σημείο, σε ένα σημείο το οποίο αποτέλεσε στο παρελθόν γέφυρα για τη διάσχιση του ποταμού Πεδιαίου. Η γέφυρα του παρελθόντος θεωρείται σύμβολο της γεφύρωσης του χάσματος και είσοδος σε μια νέα εποχή, εκείνης της διάνοιξης των οδοφραγμάτων και της πρώτης επαφής μετά τον διαχωρισμό.

Η ζώνη διαχείρισης του τραύματος συμπίπτει με το πυκνό τμήμα της πρώην αγοράς της Ερμού, μέρος όπου συνυπήρχαν όλες οι κοινότητες και μοιράζονταν την καθημερινή τους πρακτική. Είναι το καταλληλότερο τμήμα για να συμβολίσει την διαχείριση του τραύματος, είναι το παλιμψηστο ολόκληρης του χώρου της αγοράς καθώς αποτέλεσε σημείο πύκνωσης της σύγκρουσης αλλά και της της συνύπαρξης των κοινοτήτων. Σημαντικό μέρος της ζώνης αποτελούν οι κήποι στο ανατολικότερο τμήμα του πάρκου. Οι κήποι αυτοί τοποθετούνται στην περιοχή όπου εκατέρωθεν του πάρκου είναι αμιγής οικιστική ζώνη, και τα σπίτια με τις πίσω αυλές, τα φυτεμένα παρτέρια, οι συναντήσεις κατοίκων στις γειτονιές και η οικισιοποίηση του δημόσιου χώρου συμβαίνει σε πολύ έντονο βαθμό. Ο επισκέπτης καλείται να περί-συλληθεί για να θεραπεύσει ή να

θρέψει τη μελαγχολία του μέσω της στοχαστικής περιπλάνησης όπως συνέβαινε στους αγγλικούς κήπους του 16ου και 18ου αιώνα. Οι κήποι και η αγορά είναι τμήματα του πάρκου στα οποία μπορεί κάποιος να κάνει διάλογο ή να διαλογιστεί ανάλογα με το πώς θέλει αντιμετωπίσει και να θεραπεύσει το τραύμα του. Ανάμεσα στην αγορά και τους κήπου παρεμβάλλονται τα δύο σημεία πρόσβασης από την Ερμού και από την περιοχή κοντά στην πηλατεία Selimiye.

Τέλος έχουμε στα ανατολικά τις τελευταίες δύο εισόδους / εξόδους στο πάρκο, στην πύλη Αμμοχώστου, όπου στο παρελθόν περνούσε ο περιφερειακός δρόμος της παλιάς πόλης της Λευκωσίας ο οποίος διέσχιζε την πόλη περιμετρικά, παράλληλα με τα τείχη της. Θεωρούμε ότι η διάνοιξη εκείνου του σημείου ακόμη και προς το πάρκο είναι ουσιαστική καθώς μεταφορικά ενώνεται και πάλι το δίκτυο της πόλης, η υποδομή της

Χάρτες πρότασης πάρκου

Χάρτες ανάληψης των ορίων της ΒΖ εντός των τειχών

Η ΒΖ χωρίζει τη παλιά τειχισμένη πόλη της Λευκωσίας σε βόρειο και νότιο τμήμα έχοντας ενδιάμεσα πυκνά αλληλοστεγασμένα ή όχι όρια. Η ιστορία του ορίου στην παλιά πόλη δεν ξεκινάει από το διαχωρισμό της αλληλόστεγας έχουμε προαναφερθεί, από την αρχαιότητα, τότε που ο Πεδιαίος ποταμός αποτελούσε ένα φυσικό όριο μέσα στην πόλη. Το όριο του ποταμού, παρόλο που τη χωρίζει σε βόρειο και νότιο τμήμα δεν αποτελούσε σύμβολο διαχωρισμού αλλά αντίθετα σύμβολο ζωής και ενότητας.

Αργότερα, πάνω σχεδόν στην ίδια χάραξη, θα μπουν τα πρώτα συρματοπλέγματα και η πόλη θα διχαστεί και θα χωριστεί. Ξεκινώντας με κάποια διάσπαρτα συρματοπλέγματα, ένα διάτρητο όριο, χωρίς πάχος, μια γραμμή που διαχωρίζει τις κοινότητες φτάνουμε στο σήμερα όπου το «όριο» είναι μια ζώνη, χωρίς πολλές οπτικές φυγές, με πλάτος που ανά σημεία έχει τέτοιο μέγεθος ώστε να χωράνε ακόμα και οικοδομικά τετράγωνα σε αυτό. Επομένως, υπάρχει το «όριο» της παρεμβαλλόμενης γραμμής του ΟΗΕ που διαχωρίζει την τειχισμένη πόλη της Λευκωσίας (ελεύθερες περιοχές και κατεχόμενα) αλλά υπάρχουν επίσης και τα εκατέρωθεν όρια της ίδιας της ΒΖ, τα άκρα της που διατρέχουν το βόρειο σύνορο των ελεύθερων περιοχών και το νότιο σύνορο των κατεχομένων.

Εμείς λοιπόν θελήσαμε να ασχοληθούμε τόσο με το εσωτερικό της ΒΖ, ένας παρεμβαλλόμενος χώρος που διαχωρίζει ή εν δυνάμει ενώνει| όσο και με τα όρια της προς τα δύο εκατέρωθεν τμήματα της πόλης. Μέσα στη ΒΖ προτείνουμε τη δημιουργία ενός πάρκου μνήμης όπου θα μπορεί ο καθένας, ανεξάρτητα της κοινότητας στην οποία ανήκει να έχει πρόσβαση σε αυτό. Η ανάληψη της ιδέας και της παρέμβασης για το εσωτερικό χώρο της ΒΖ θα γίνει παρακάτω καθώς πρώτα θα αναφερθούμε στη διαχείριση των ορίων της και στις μεθόδους παρέμβασης ανάλογα τον τύπο| είδος του ίδιου του ορίου. Βασικός στόχος της διαχείρισης ήταν να μετατραπεί το όριο, από ένα τεχνητό αδιέξοδο σε μια «φανταστική» συνέχεια όπου θα μπορεί ο νους και το βλέμμα να το διαπεράσει και οι άνθρωποι να

μπορούν να συνομιλήσουν τόσο με τον ίδιο τον χώρο της ΒΖ αλλά και μεταξύ τους.

Οι βασικές κατηγορίες διαχείρισης του ορίου είναι τρεις και αυτή η κατηγοριοποίηση γίνεται σύμφωνα με τον τύπο του. Πρώτη κατηγορία είναι τα κτίρια, δεύτερη τα ερείπια και τρίτη και τελευταία τα οδοφράγματα. Να σημειωθεί εδώ ότι ο χώρος που παρεμβαίνουμε είναι πάντα εσωτερικά της ΒΖ μέχρι και κατά μήκος του ορίου της.

Στην πρώτη κατηγορία του ορίου ως κτίριο, έχουμε δυο υποκατηγορίες: κτίρια χωρίς πρόσβαση, είτε εντός (όπου η όψη του κτηρίου είναι στον ενεργό αστικό ιστό) είτε εκτός της ΒΖ (όπου η πρόσβαση είναι εντός ΒΖ) και κτίρια με χρήση ή εν δυνάμει με χρήση εκτός ΒΖ. Στα κτίρια στα οποία η πρόσβαση είναι περιορισμένη δε προορίζεται από εμάς κάποια αλλαγή στο όριο. Αντίθετα στην δεύτερη υποκατηγορία, κτίριο σε χρήση ή εν δυνάμει σε χρήση, προτείνουμε τη διαμόρφωση μιας ζώνης φύτευσης (στο πίσω μέτωπο κτηρίου στη ΒΖ – πάρκο), δημιουργώντας μια υποχώρηση του ορίου του πάρκου προς τα μέσα και τοποθετώντας κατασκευή με ειδικά χαρακτηριστικά. Η κατασκευή αυτή θα δημιουργεί ένα δεύτερο πρόσθετο, τεχνητό όριο όπου γύρω της θα δημιουργείται φυτεμένος χώρος. Αυτές οι κατασκευές στόχο έχουν την συνομιλία του έξω και του μέσα, των δυο πλευρών εκατέρωθεν του ορίου, το διάλογο των κοινοτήτων. Τα στοιχεία της κατασκευής τα οποία μπορούν να διαμορφώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες του χώρου που τοποθετείται είναι ο πάγκος, το κάθισμα και το μεταβαλλόμενο στέγαστρο.

Στην δεύτερη κατηγορία το όριο έχει την μορφή του ερειπίου. Η ταξινόμηση και η διαχείριση σε υποκατηγορίες είναι τρεις. Η πρώτη είναι το ερείπιο εκτός ΒΖ του οποίου η πρόσβαση είναι δυσπρόσιτη. Εσωτερικά το ερείπιο δε δέχεται κάποια χρήση, καθώς η τοποθεσία του στο οικοδομικό τετράγωνο δε καθιστά λειτουργική την είσοδο σε αυτό. Η μόνη διαχείριση που γίνεται είναι αυτή της διαμόρφωσης της κλειστής του όψης εσωτερικά στην περιοχή του πάρκου με κάποιο διάτρητο υλικό ώστε να μην εμποδίζει την οπτική

Χάρτης πρότασης πάρκου

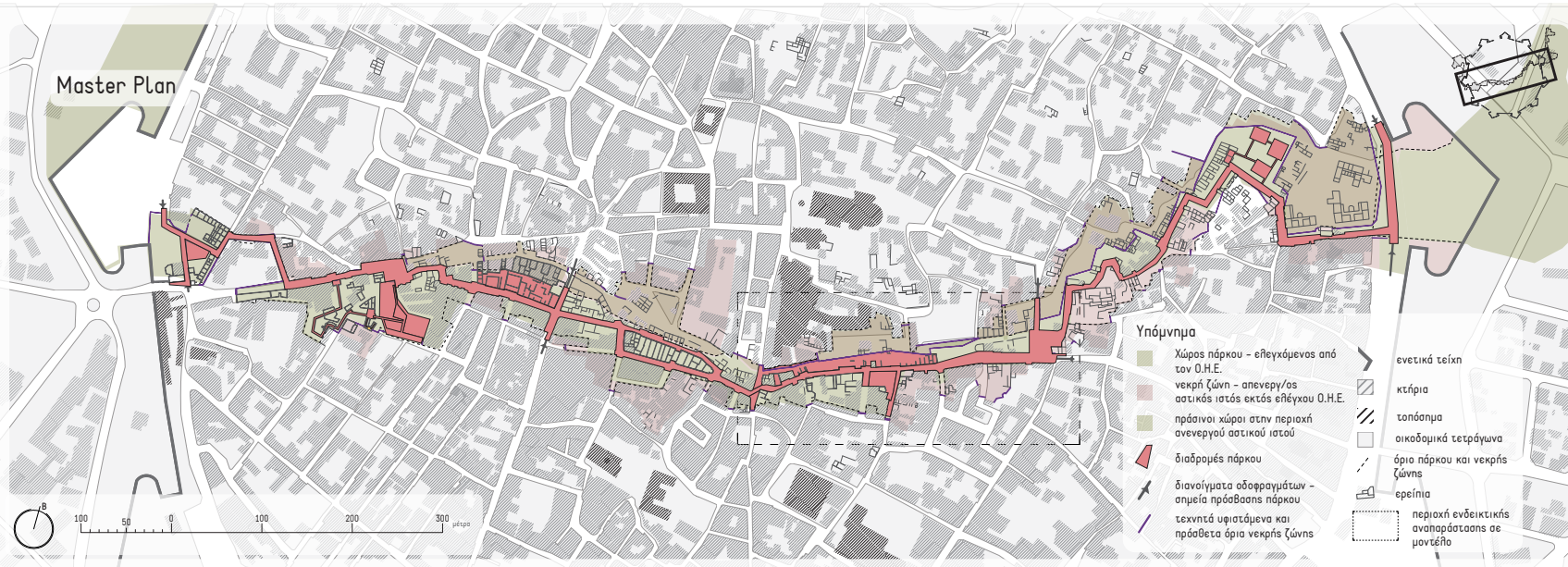
ποιότητα ορίων

Υπόμνημα

- όριο ερείμιο εκτός Ν.Ζ
- όριο ερείμιο εντός Ν.Ζ
- όριο κτήριο χωρίς χρήση εντός Ν.Ζ
- όριο κτήριο εκτός Ν.Ζ
- όριο οδοφάρμακα (δρόμοι)
- όριο τεχνικά όρια (ανοιχτά χώροι)
- ▭ κτίρια
- οικοδομικά τετράγωνα
- ερείμια
- εντικά τείχη

Master Plan

Υπόμνημα

- Χώρος πάρκου - ελεγχόμενος από τον Ο.Η.Ε.
- νεκρή ζώνη - ανεργ/ος αστικός ιστός εκτός ελέγχου Ο.Η.Ε.
- πράσινοι χώροι στην περιοχή ανεργού αστικού ιστού
- διαδρομές πάρκου
- διανοίγματα οδοφάρμαγμων - σημεία πρόσβασης πάρκου
- τεχνικά υφιστάμενα και προθέτα όρια νεκρής ζώνης
- εντικά τείχη
- κτίρια
- τοπόσημα
- οικοδομικά τετράγωνα
- όριο πάρκου και νεκρής ζώνης
- ερείμια
- περιοχί ενδεικτικής αναπαράστασης σε μοντέλο

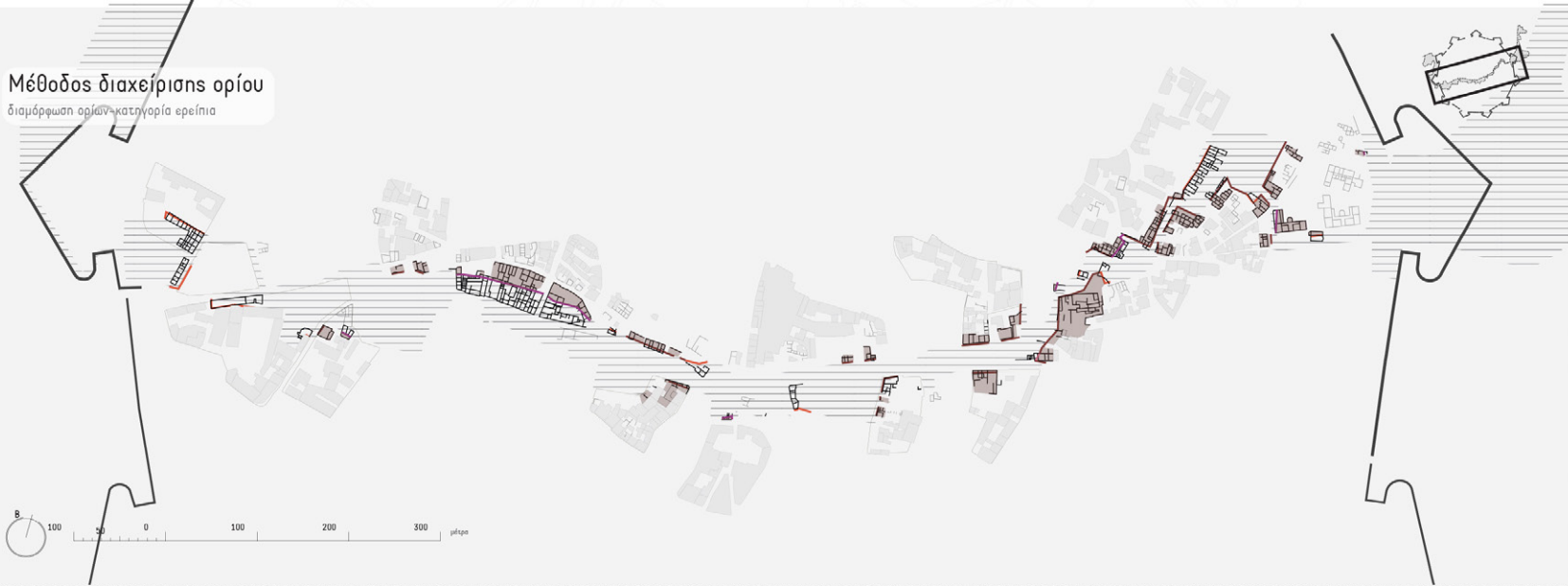
φυγή. Η επόμενη υποκατηγορία αφορά τα όρια που έχουν την μορφή ερειπίων εκτός Β.Ζ αλλά αυτή τη φορά με πρόσβαση. Εδώ πάλι η κλειστή όψη ντύνεται με διάτρητες κατασκευές ώστε να επιτρέπει πάλι την οπτική φυγή και αυτή τη φορά για τη δημιουργία εν δυνάμει διαλόγων του έξω και του μέσα. Στα ερείπια αυτά τοποθετούνται ηχητικές και οπτικές προβολές και ο χώρος διαμορφώνεται με φύτευση. Σημαντικό για μας ήταν οι περιπατητές των δυο πλευρών να μπορούν να μοιραστούν ταυτόχρονα την ίδια εμπειρία ή να παίρνουν τους ρόλους του υποκειμένου και του παρατηρητή για την ίδια εμπειρία και να υπάρχει η δυνατότητα να συνομιλήσουν για αυτή. Ακόμη στην κατηγορία αυτή έχουμε τα ερείπια εσωτερικά του πάρκου όπου σε κάποια διαμορφώνεται εσωτερικά κήπος ενώ σε κάποια τοποθετείται κατασκευή με ειδικά χαρακτηριστικά, σε όλα όμως διαμορφώνεται η εξωτερική όψη με διάτρητα υλικά και περιορίζεται η πρόσβαση. Πολλά από τα ερείπια που μετατρέπονται σε κήπους αξιοποιούν τις ήδη υπάρχουσες φυτεύσεις ενώ στην περιοχή των κήπων- ζώνη του πάρκου που συμβολίζει τη διαχείριση του τραύματος φυτεύονται διάφορα είδη φυτών της Κύπρου. Οι ειδικές κατασκευές που τοποθετούνται στο εσωτερικό κάποινων ερειπίων μεταβάλλονται ανάλογα το μέγεθος του και προορίζονται για στάση και χαλάρωση. Τα καθίσματα που συναντάμε στο πάρκο ακολουθούν μια μια κοινή μορφή, με μόνη εξαίρεση όσων τοποθετούνται στην περιοχή ορισμένη ως "περιοχή διαχείρισης του τραύματος τα οποία αποτελούνται από πιο ανάλαφρα υλικά όπως υφάσματα. Σε κάποια από τα ερείπια του πάρκου, κυρίως στα σημεία εισόδου και στις", πλατείες, τοποθετούνται κλειστά κουτιά που χρησιμοποιούνται για εκθέσεις και προβολή. Η είσοδος και η περιήγηση σε αυτά τα κουτιά- χώρους γίνεται πάντα σε υπερυψωμένη διαδρομή συμβολικά προς την αφήγηση του παρελθόντος.

Τρίτη και τελευταία κατηγορία διαχείρισης και παρέμβασης στο όριο, είναι τα όρια τα τεχνητά τα οποία τοποθετήθηκαν, κυρίως σε δρόμους, για να διαχωρίσουν την πόλη από το '58(συμβολικά) μέχρι σήμερα. Τοποθετούμε λοιπόν παράλληλα με τα τεχνητά όρια, και ανάλογα το είδος του οδοφράγματος, τις

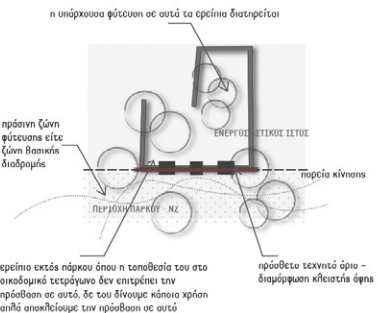
επικαλούμενες συνοριακές κατασκευές παρατήρησης. Ένα είδος οδοφράγματος είναι τα βαρέλια, μηροστά από τα οποία για να ενδυναμώσουμε μια τυχόν οικειοποίηση τους τοποθετούμε κατασκευές – καθίσματα. Αντίστοιχα, στα όρια που διαμορφώνονται από συρματοπλέγματα δημιουργούμε κατασκευές- κάρδα οι οποίες σου ταξιδεύουν το βλέμμα προς μια άλλη πόλη διαφορετική, στην πόλη του παρελθόντος, της κοινής ζωής και των συγκρούσεων (τοπόσημα). Όταν στο όριο συναντάμε κάποιο φυλλάκιο, η κατασκευή η οποία προτείνεται είναι αυτής αντίστοιχου παρατηρητηρίου όπου ο περιπατητής μπορεί να παρακολουθεί τα γεγονότα απομονωμένος είτε να παρακολουθεί από έξω αυτόν που ακολουθεί την πρώτη διαδικασία. Και όταν το υπάρχον όριο είναι τοίχιο, στο όριο δημιουργείται μια ανάβαση και μια οπτική φυγή του βλέμματος προς τα τοπόσημα της πόλης. Μια μικρή υποκατηγορία σε όλα τα προηγούμενα είναι το τεχνητό όριο, που έχει κατασκευαστεί για τον περιορισμό της κίνησης μέσα και έξω από το πάρκο. Το τεχνητό όριο είναι διάτρητο και διαδραστικό καθώς αποτελείται από πανέλα που μπορούν να περιστρέφονται και δημιουργούν ένα παιχνίδι με το άλλο – μη επισκέπτη του πάρκου. Τέτοια διαχείριση του ορίου τη προτείνουμε κυρίως σε σημεία που μαζεύουν περισσότερο κόσμο και έχουν δημόσιες χρήσεις είτε στο εσωτερικό είτε στο εξωτερικό του πάρκου πχ αγορά, πλατείες, δρόμοι με κίνηση κλπ.

Μέθοδος διαχείρισης ορίου

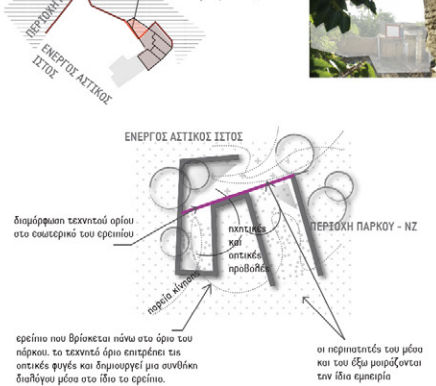
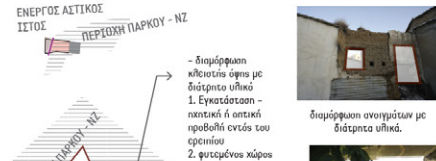
διαμόρφωση ορίων - κατηγορία ερείπια

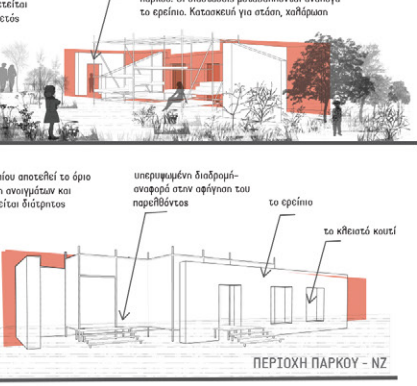
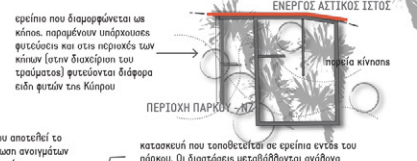
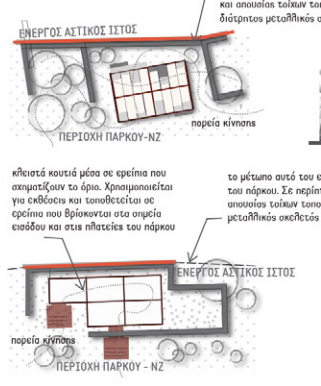
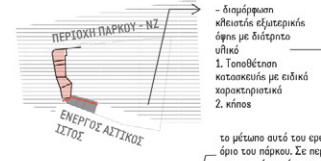
A : ερείπιο χωρίς πρόσβαση εκτός ΝΖ

B : ερείπιο με πρόσβαση εκτός ΝΖ συνορεύει με ερείπιο εντός ΝΖ - πάρκου

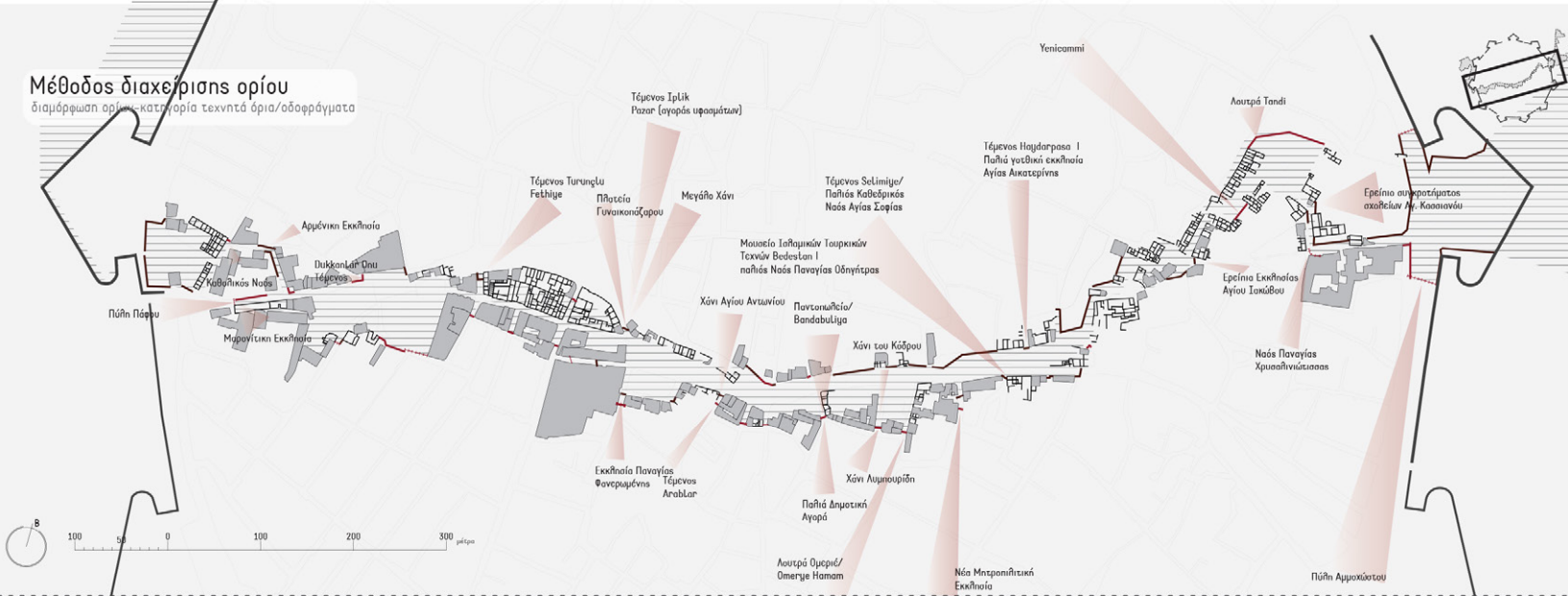

Γ : ερείπιο εσωτερικά του πάρκου-ΝΖ

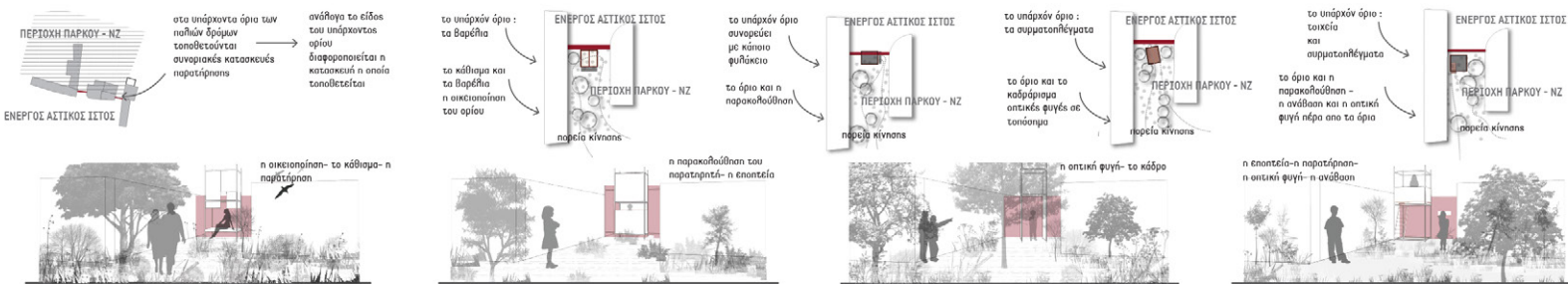

Μέθοδος διαχείρισης ορίου

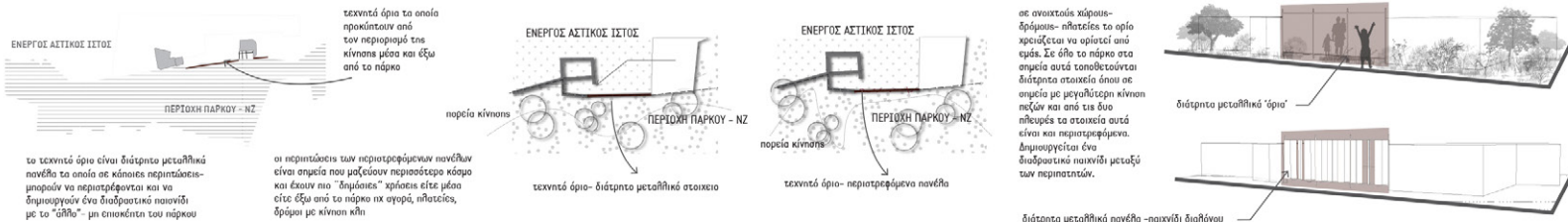
διαμόρφωση ορίου - κατηγορία τεχνικά όρια/οδοφράγματα

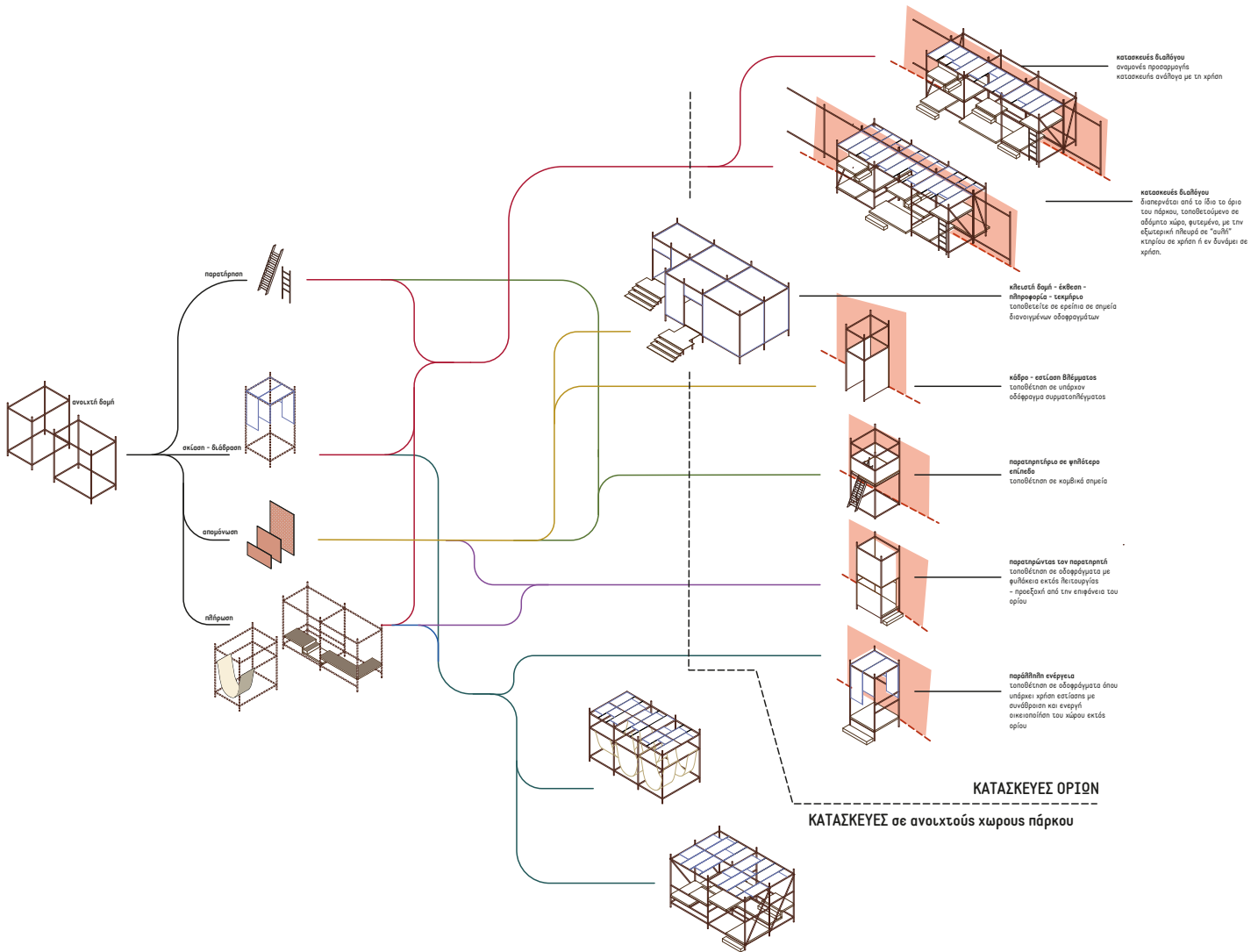

1Α: υπάρχοντα τεχνικά όρια-οδοφράγματα

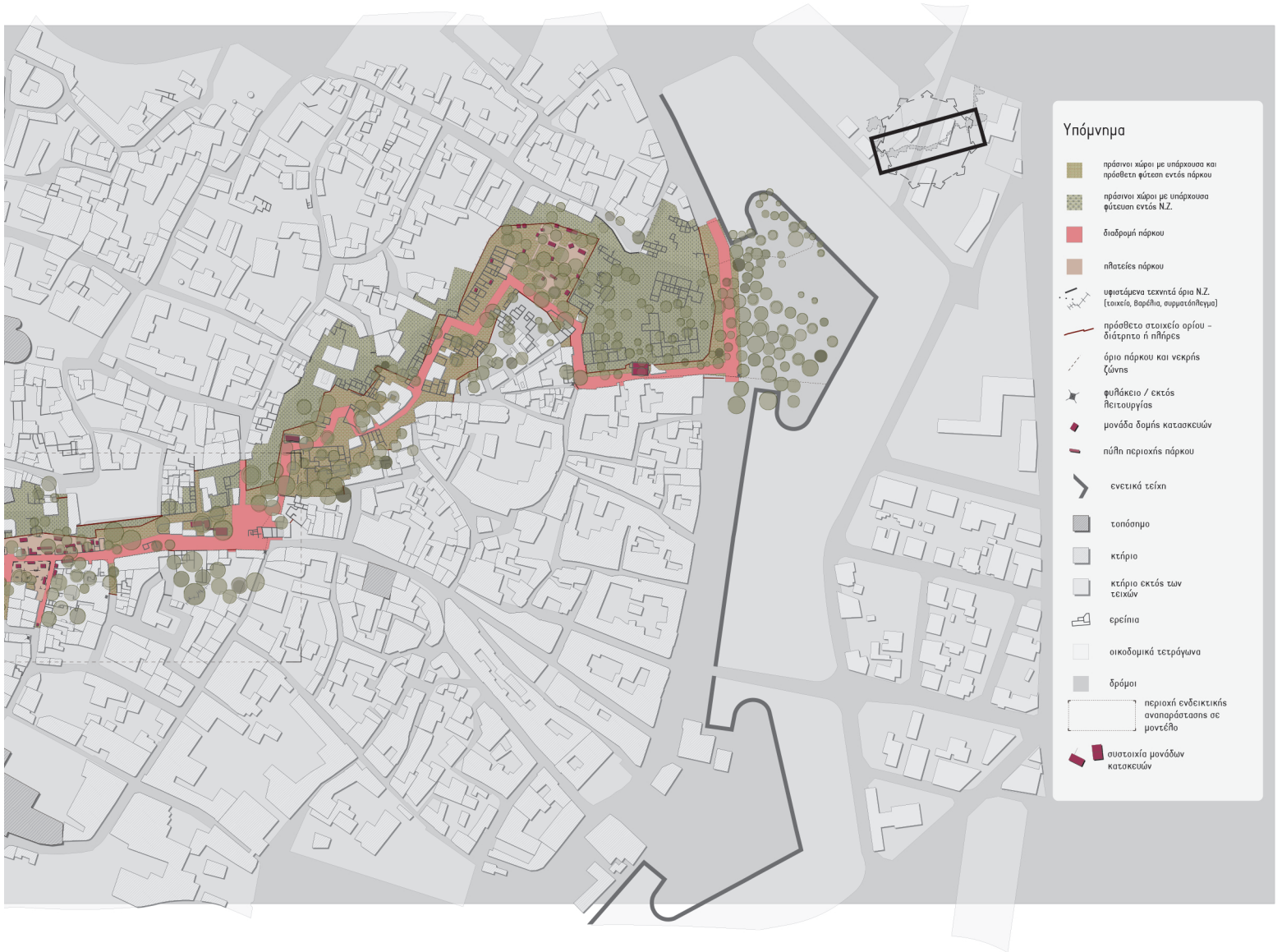
1Β: τεχνικά όρια για τη δημιουργία του πάρκου

Master Plan

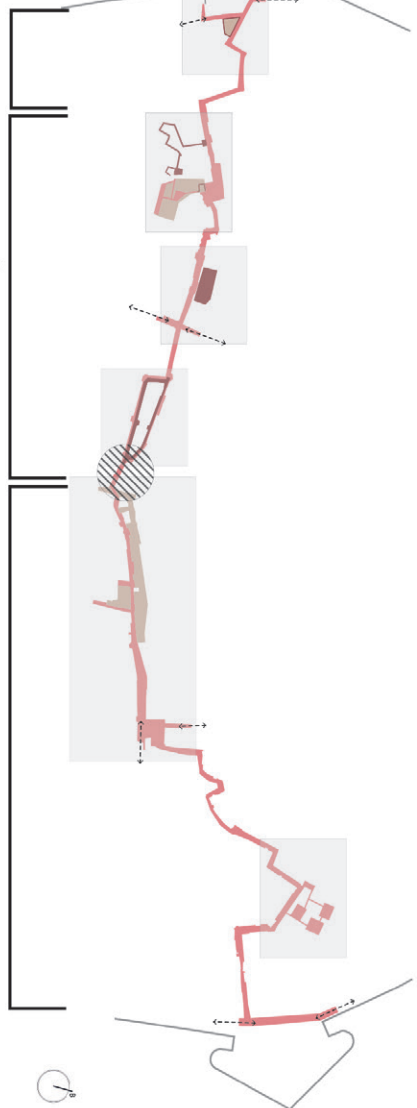
Υπόμνημα

- πρόστιμο χώροι με υπάρχουσα και πρόσθετη φύτευση εντός πάρκου
- πρόστιμο χώροι με υπάρχουσα φύτευση εντός Ν.Ζ.
- διαδρομή πάρκου
- πιστοίτες πάρκου
- υφιστάμενα τεχνικά όρια Ν.Ζ. (τοαίκιο, θαλάσσιο, συρματοπλέγμα)
- πρόσθετο στοιχείο ορίου - διάτρητο ή πλήρες
- όριο πάρκου και νεκρής ζώνης
- φυθιάκιο / εκτός λειτουργίας
- μονάδα δομής κατασκευών
- πύλη περιοχής πάρκου
- ενεστικά τείχη
- τοπόσημο
- κτήριο
- κτήριο εκτός των τειχών
- ερείπια
- οικοδομικά τετράγωνα
- δρόμοι
- περιοχί ενδεικτικίς αναπαράστασις σε μοντέλο
- συστασικά μονάδων κατασκευών

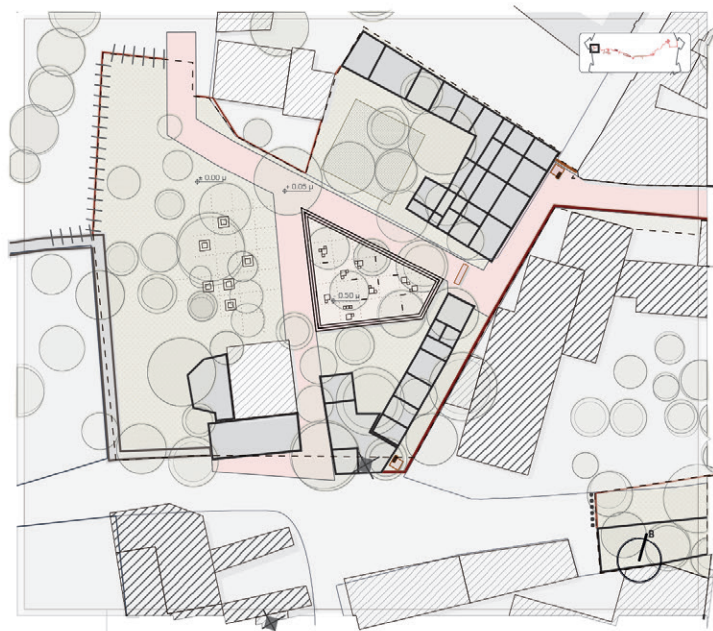
ΚΟΙΝΗ ΖΩΗ -
ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ

ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ
ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ
1956-2003

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΤΟΥ
ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ

ΠΛΑΤΕΙΑ

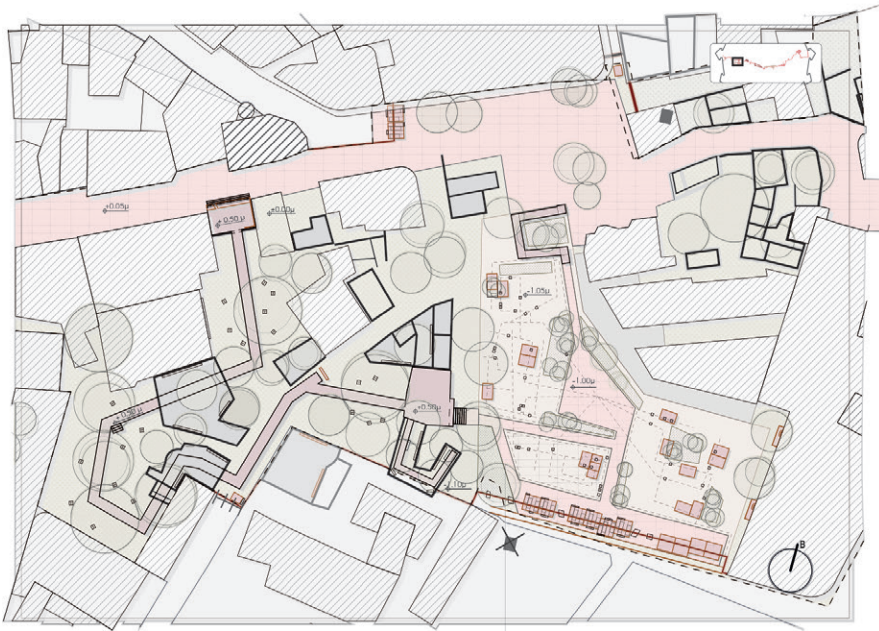
λειτουργικά

πλατεία με
επιγραφές σε
υποβαθμισμένο
επίπεδο,
διαμόρφωση
πράσινου χώρου

Χάρτης Κύπρου,
ονομασίες χωριών
σε τουρκική και
ελληνική εκδοχή

πληθυσμιακή
εξέλιξη μικτών
χωριών

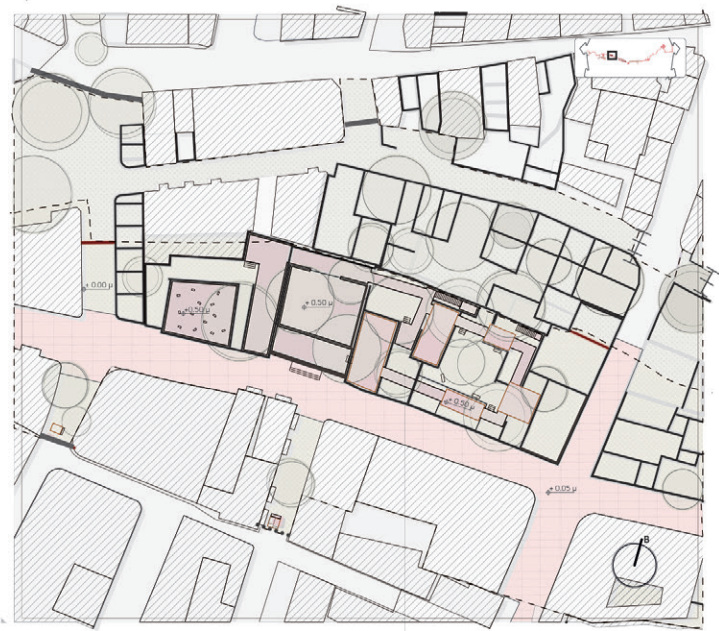
ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

δευτερεύουσα υπερυψωμένη διαδρομή,
κίνηση ανάμεσα σε "θαβύρινθο
ερείπων" με οπτικοακουστικές
προβολές αφηγήσεων

διαμορφωμένη πλατεία με
τροχιές στο έδαφος για
μετακινήσεις θέσεων

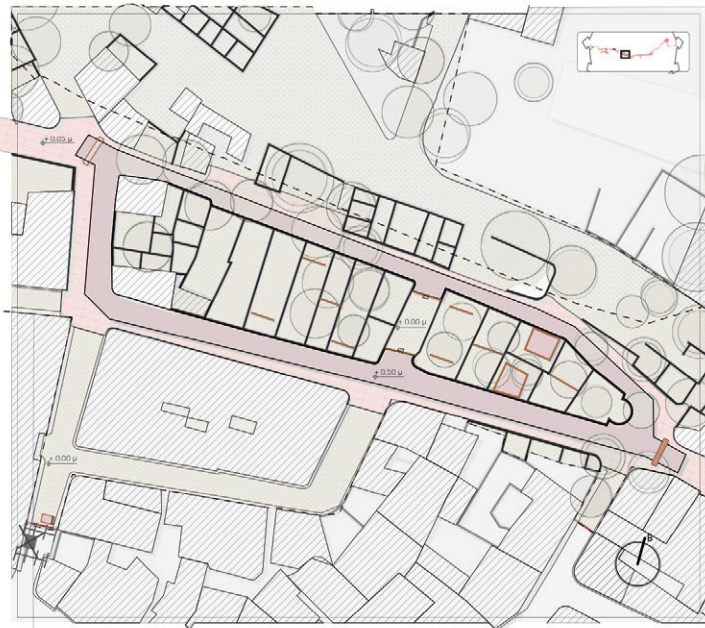
ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

αρχείο και έκθεση
τεκμηρίων

ΠΛΑΤΕΙΑ

αναγκαστική πορεία από δευτερεύουσες υπερυψωμένες διαδρομές, κίνηση παράλληλα στο ερείπιο, κλεφτές ματιές στο εσωτερικό.

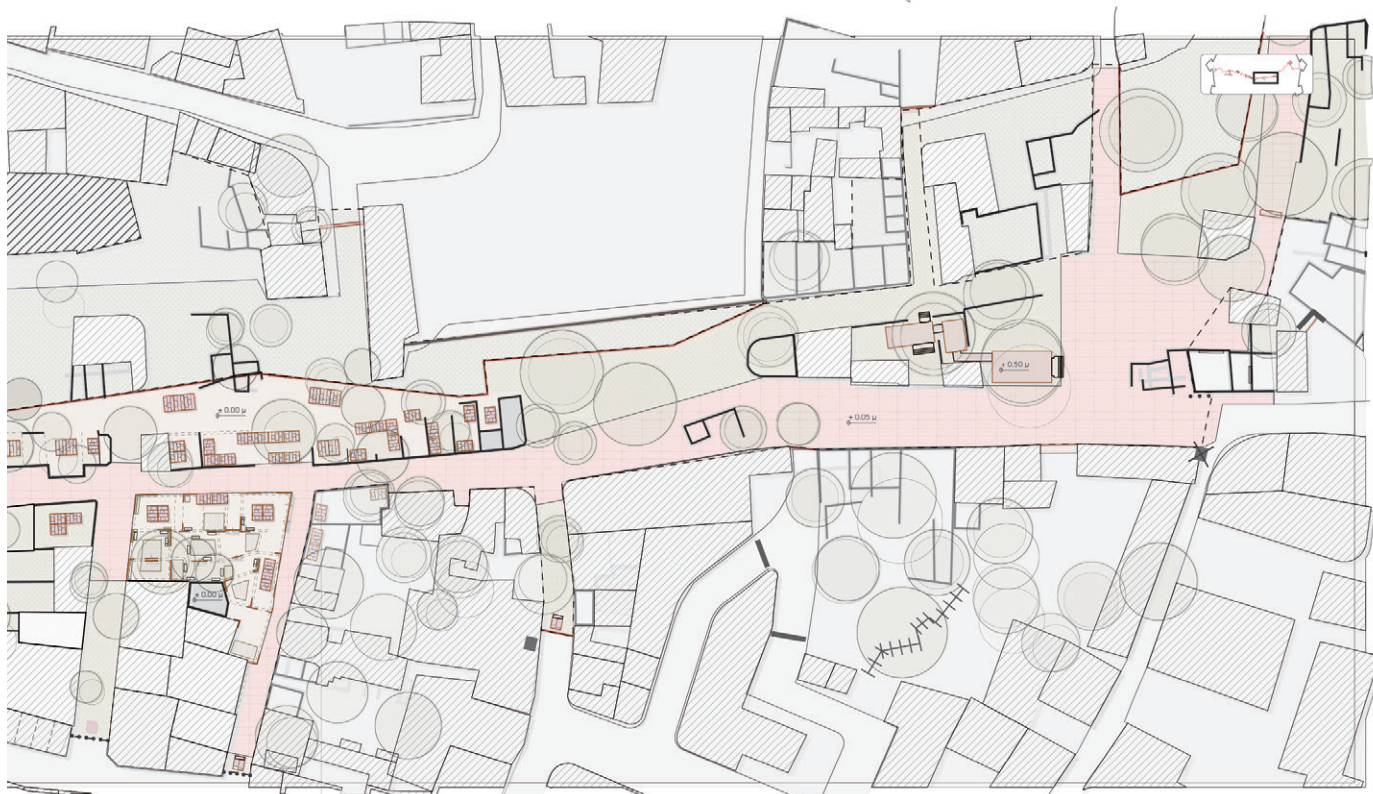
υπερυψωμένη διαδρομή παράλληλα στο οικοδομικό τετράγωνο - οπτικοακουστικές προβολές

ΥΠΑΙΘΡΙΑ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΠΛΑΤΕΙΑ

δημιουργία οπτικών στο δρόμο της Σπύρου Τρικούπη και Κυυμcular Sokak

στο παρελθόν ύπαρξη γέφυρας για διάσχιση του Πεδιαίου, γεφύρωση χάσματος

υπαίθρια αγορά τροφίμων,
μπαχαρικών, και έτοιμων φαγητών
προσαρμογή
εξοηλισμού ανάλογα
με τη χρήση

το παλιόμπιστο του χώρου της αγοράς.
Απαρχή συγκρούσεων και χώρος
μεγαλύτερης πύκνωσης κοινοτήτων

ΠΛΑΤΕΙΑ - ΚΗΠΟΙ

διαμόρφωση υπαίθριων
"καθιστικών"
φύτευση κήπων με
άνθη και καρπούς

κατασκευές διαλόγου
περίπτωση κτηρίου εκτός ΝΖ με χρήση

κατασκευές οριζου
περίπτωση κτηρίου εκτός ΝΖ με χρήση

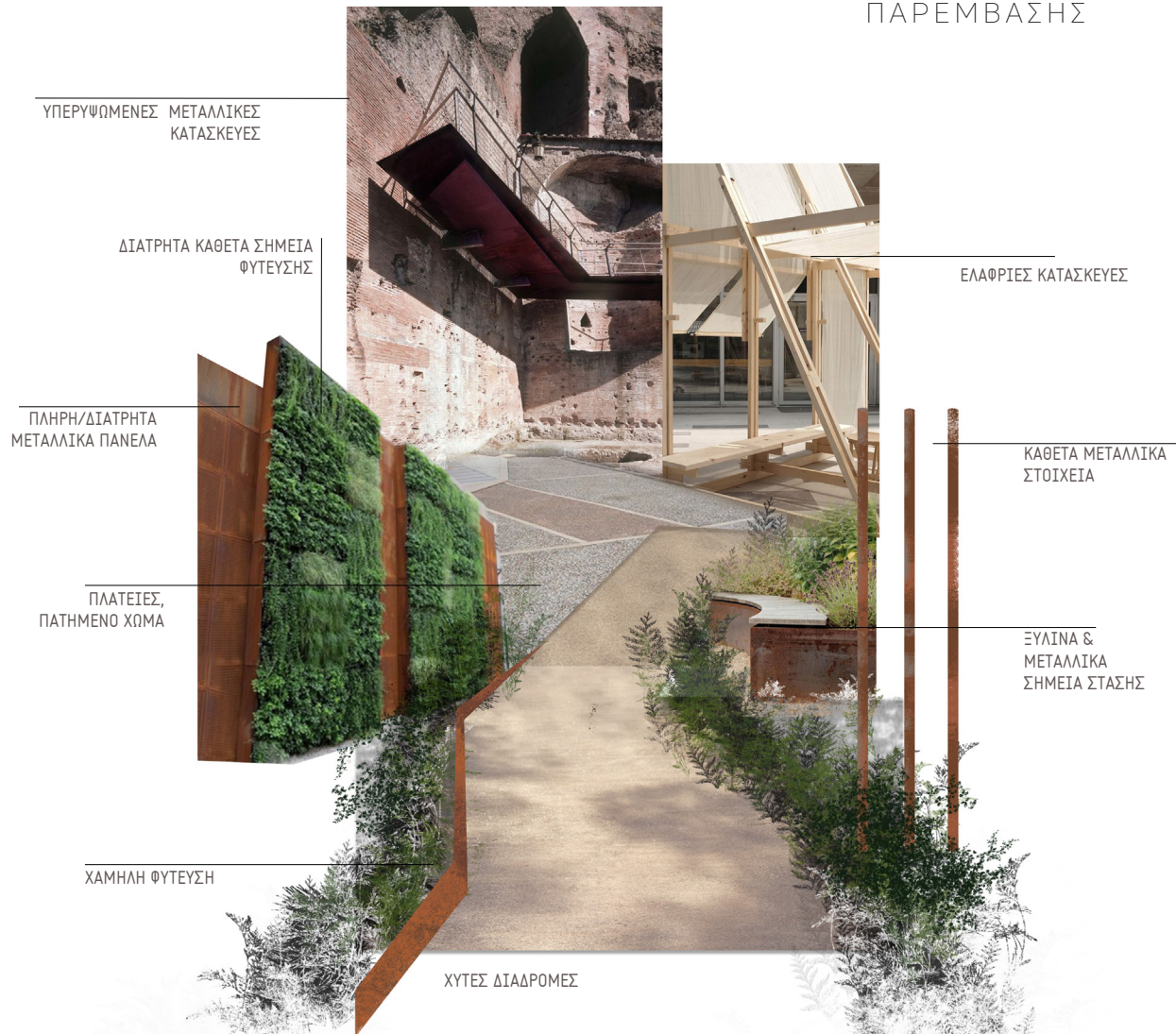

κατασκευές οριζου
περίπτωση κτηρίου εκτός ΝΖ με χρήση

κατασκευές διαλόγου
περίπτωση κτηρίου εκτός ΝΖ με χρήση

ΥΛΙΚΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Σημειώσεις κειμένου

- 1 Η ΕΟΚΑ Β' αποτελούσε ένοπλη, ακροδεξιά, εθνικιστική, παραστρατιωτική, ε/κ οργάνωση η οποία απέβληπε στην ένωση με την Ελλάδα και προέβη σε γεγονότα που είχαν ως αποκορύφωμα το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου με απόπειρα δολοφονίας του τότε προέδρου της Κ.Δ. Μακάριου. Μετά από 5 ημέρες τουρκικές δυνάμεις (η Τουρκία είναι εγγυήτρια δύναμη σύμφωνα με το σύνταγμα της Κ.Δ.) εισήλθαν στο χώρο της Κ.Δ. Οι μάχες κράτησαν κάποιες μέρες μέχρι που ανακαίστηκε η πορεία των τουρκικών δυνάμεων, με την υπάρχουσα κατάσταση κατοχής του βόρειου τμήματος του νησιού.
- 2 Εξάρτηση αποτελεί η εκπροσώπηση της Κυπ. Δημοκρατίας στο ευρωκοινοβούλιο από τον Τ/κ βουλευτή, συγγραφέα Niyazi Kizilyurek, με το κόμμα του Ακελί.
- 3 Μικρά μερίδα πληθυσμού είχε το δικαίωμα να μετακινηθεί ανάμεσα στις δύο περιοχές ελέγχου σύμφωνα με διπλωματικές/πολιτικές συνθήκες.
- 4 Κατά την περίοδο συγγραφής του παρόντος τεύχους η κληστή πόλη της Αμμοχώστου έχει διανεχθεί σε σημεία της, με εντολές των παρόντος Τούρκου πρωθυπουργού Ταγίπ Εντρογάν , σε ένα κλίμα μεγάλης αναστάτωσης για τους Κύπριους πολίτες, αφού η κίνηση αυτή έγινε ενάντια, στις συμφωνίες του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε..
- 5 Σημαντικό είναι ίσως να αναφερθεί και το έργο συντήρησης μνημείων της Κύπρου σε ολόκληρη την έκταση της από ειδικευμένες ομάδες υπό την αιγίδα της UNFICYP. Τέτοια έργα περιλαμβάνουν και την αναστήλωση του μοναστηριού του Αγίου Παντελεήμονα και του μοναστηριού του Αποστόλου Αντρέα στο Ριζοκάρπασο. Είναι σημαντικό, ειδικά με τη συνθήκη του διαχωρισμού και της απομόνωσης των περιοχών από τους προηγούμενους μόνιμους κάτοικους σε όλη την έκταση της Κύπρου, να διατηρηθεί η πολιτιστική κληρονομιά που καταδεικνύει και την ύπαρξη διαφορετικών συνθηκών, χωρίς να σβήνεται από το χώρο το ίχνος της.
- 6 Παρ' όλο που σύμφωνα με τη σύνοδο της Χάγης, οι εκποτισμένοι κάτοικοι της Κύπρου νομικά δεν ονομάζονται πρόσφυγες μιας και συνεχίζουν να βρίσκονται στην ίδια χώρα, για εμάς, με δεδομένες τις συνθήκες ξεριζωμού όλων των κατοίκων της Κύπρου σε όλες τις φάσεις της πρόσφατης ιστορίας της, δεν τίθεται ζήτημα διαχωρισμού της έννοιας εκποτισμένος ή πρόσφυγας, εφόσον δεν αναφερόμαστε σε καθαρά νομικούς όρους ούτως ή άλλως.
- 7 Όλες οι τ/κ περιουσίες που δεν έχουν άμεση εκμετάλλευση από τους νόμιμους ιδιοκτήτες τους βρίσκονται στη διαχείριση της Κ.Δ.. Σύμφωνα μ' αυτή τη συνθήκη στεγάστηκαν πολλοί Ε/κ πρόσφυγες μετά το 1974, παρέχοντας μια λύση θεωρητικά προσωρινή, μέχρι την επιστροφή τους στις περιουσίες τους. Σύμφωνα με αφηγήσεις από εκποτισθέντες κατοίκους, διαμένοντες στο χωριό Αυδήμιο, η αίσθηση που ανόικει και του "τόπου μου" ποτέ δεν συνέβη για το χωριό μετεγκατάστασης. Τα σπίτια τους και ο τόπος τους συνεχίζει να είναι υπό κατοχή, και η επιθυμία της επιστροφής είναι άσβεστη παρά της αντιξοότητας των συνθηκών.
- 8 Κατά κύριο λόγο, ο αποκλεισμός στη μετακίνηση του πληθυσμού ήταν για τους Ε/κ, αφού οι τ/κ, ως αναγνωρισμένοι πολίτες της Κ/Δ δικαιούνταν να μετακινηθούν ανάμεσα στις δύο καταστάσεις του de facto κράτους και της de jure Κ.Δ.
- 9 Από την εργασία διάθεξης της Ι.Γεωργιάδου (2013, ΕΜΠ) η κοινωνική διαστρωμάτωση της Λευκωσίας επί Φραγκοκρατίας ήταν έντονα χωρική, ξεχωρίζοντας τη βοριότερη του Πεδιαίου περιοχή ως κατοικούμενη από ευγενείς και εμπόρους ενώ τη νοτιότερη ως φτωχότερη συνοικία.
- 10 Για περισσότερες λεπτομέρειες πάνω στη δομή της πόλης της Λευκωσίας και στη συμβίωση των κοινοτήτων επί οθωμανικής αυτοκρατορίας βλ. Charalambous, N. (2020). Spatial Forms of Ethnic Coexistence in Ottoman Cyprus: The Role of Urban Form in Patterns of Everyday Life. *Journal of Urban History*, 46(3), 579–602. <https://doi.org/10.1177/0096144218816652>
- 11 σήμερα τουρκικά ονομαζόμενη ως "Bedrettin Demirel Caddesi"
- 12 σύμφωνα με προσωπικές μαρτυρίες κατοίκων.

13 Δυστυχώς δεν υπήρξαν πληροφορίες για να σκιαγραφηθεί και η παράλληλη εικόνα της βόρειας περιοχής της παλιά πόλης.

14 Σημαντική πηγή πληροφοριών της αποτύπωσης του κέντρου της πόλης αποτελεί το ψηφιακό υλικό του Constantinos Kypris, (CyNUM) "Nicosia: searching for the Centre".

15 αναφερόμενοι στο κράτος της Κυπριακής Δημοκρατίας εννοούμε πάντα τη de jure κατάστασή του.

16 Nicosia Municipality—Intro & Description. (x.x). Ανακτήθηκε 27 Φεβρουάριος 2022, από <https://www.nicosia.org.cy/en-GB/municipality/services/technical/nmp/introduction/>

N.M.P. Committee. NICOSIA MASTER PLAN: A Bi-Communal Initiative to change the image of the city. UECE. <https://unece.org/fileadmin/DAM/thepep/en/workplan/urban/documents/petridouNycosi-amasterplan.pdf>

17 Και τα δύο διανοίγματα είναι αποκλειστικά για πεζή κυκλοφορία το πρώτα κατά χρονική ακολουθία είναι στα δυτικά των τειχών, αυτό του Λήδρα Πάλης και ακολούθησε κάποια χρόνια μετά το διάνοιγμα Λήδρας - Lokmaci, στο κέντρο της παλιάς πόλης.

18 Οι συμπληρωματικοί χάρτες βασίστηκαν σε υλικό αναρτημένο για συνθετικό μάθημα 9ου εξαμήνου στη σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π. με θέμα τη Λυκωσία (2016, Στρατηγικές συρραφής της Νεκρής Ζώνης), ενώ στη συνέχεια συμπληρώθηκαν και διορθώθηκαν από επιτόπιες και ψηφιακές καταγραφές.

19 Σε επόμενο κεφάλαιο αναλύεται χαρτογραφικά σε μεγαλύτερη λεπτομέρεια το ίχνος της Β.Ζ. εντός των τειχών.

20 Η πυκνότητα του εμπορικού άξονα στα νότια είναι σαφώς μεγαλύτερη από στα βόρεια. Παρ' όλη αυτά ο συγκεκριμένος χάρτης αναφέρεται σε ποιοτικές αξίες και όχι ποσοτικές αξίες.

21 Πηγή των φωτογραφιών ήταν η πλατφόρμα του κτηματολογίου.

22 Η κλειστή αγορά στο νότιο τμήμα της πόλης δε λειτουργεί πλέον ως αγορά αλλά μετατρέπεται σταδιακά σε πολιτιστικό κέντρο/κέντρο ερευνών.

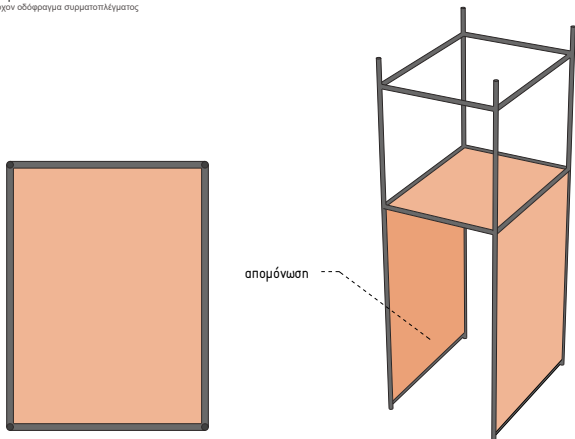
23 Ο έποικος, παρ'ότι μπορεί να βρίσκονται στο χώρο της Κ.Δ. για δεκαετίες, δεν είναι αναγνωρισμένα, νόμιμα πρόσωπα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εξαιτίας της συνθήκης με την οποία εγκαταστάθηκαν στο νησί, μετά την εισβολή και κατοχή του τμήματος της χώρας από τουρκικές δυνάμεις, οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται στο πολιτικό περιθώριο μιας και η πολιτική τους ταυτότητα και ιδιότητα δεν αναγνωρίζεται ούτε από την Κ.Δ. αλλά ούτε σε διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα, οι εκτοπισθέντες από χωριά στα βόρεια, δεν αναγνωρίζονται ως οι νόμιμοι κάτοχοι των περιουσιών τους από την de fact Τ.Δ.Β.Κ., αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να προκύπτουν πολλαπλές και δυσνόητες πολιτικές ταυτότητες και νομικά ηλίσια.

24 Σύμφωνα με το δικαστήριο της Χάγης, πρόσφυγας θεωρείται το πολιτικό πρόσωπο το οποίο αναγκάζεται να φύγει εκτός του κράτους στο οποίο διέμενε, έτσι οι Κύπριοι ορίζονται εκτοπισθέντες και όχι πρόσφυγες. Όσον αφορά το θέμα της εθνότητας και της αναγνώρισης της προσφυγοποίησης, σύμφωνα με την επίσημη ιστορία που διδάσκεται στα ε/κ σχολεία, ο όρος πρόσφυγας, για την κυπριακή κοινότητα, τοποθετείται στον ιστορικό χάρτη το 1974, χωρίς να αναγνωρίζει ούτε τις προηγούμενες περιόδους εκτοπισμών αλλά κυρίως χωρίς να αναγνωρίζεται η προσφυγοποίηση και του τ/κ πληθυσμού, ή να αναφέρονται και οι διαχωρισμοί που προέκυψαν για όλες τις μειονότητες του νησιού. Παράλληλα, οι πρόσφυγες 2ης γενιάς διαχωρίζονται σε εκ μητρογονίας και σε πρόσφυγες, ορίζοντας και διαχωρίζοντας την κατάσταση προσφυγοποίησης ως έμφυλη εμπειρία.

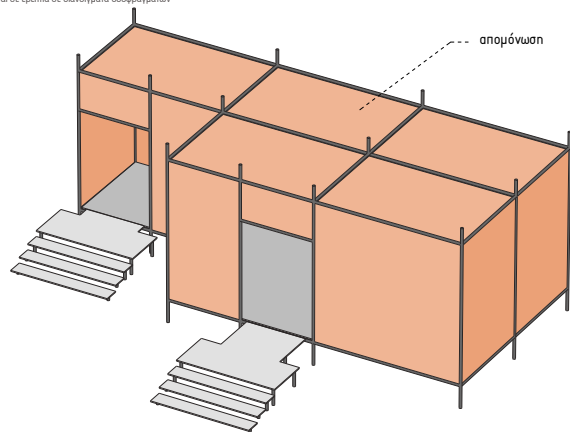
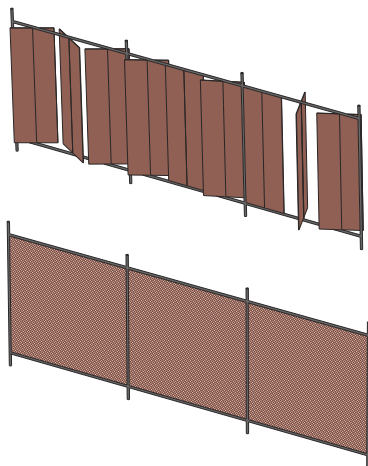
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

κατασκευή παρατήρησης

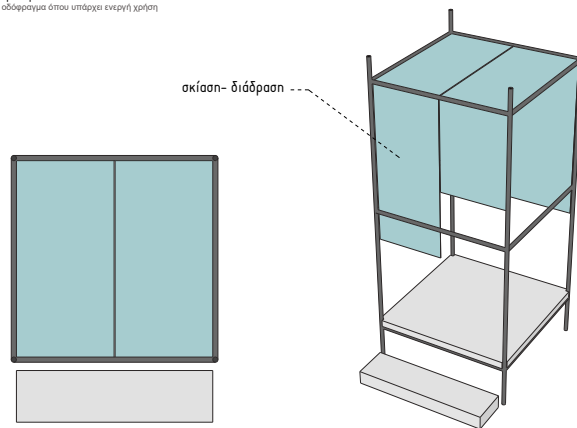
τοποθέτηση σε υπάρχον οδοφράγμα συμπατοπλέγματος

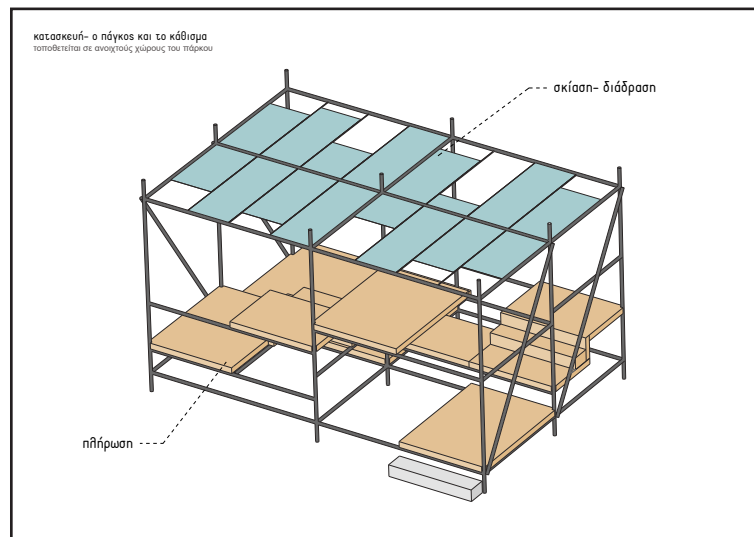
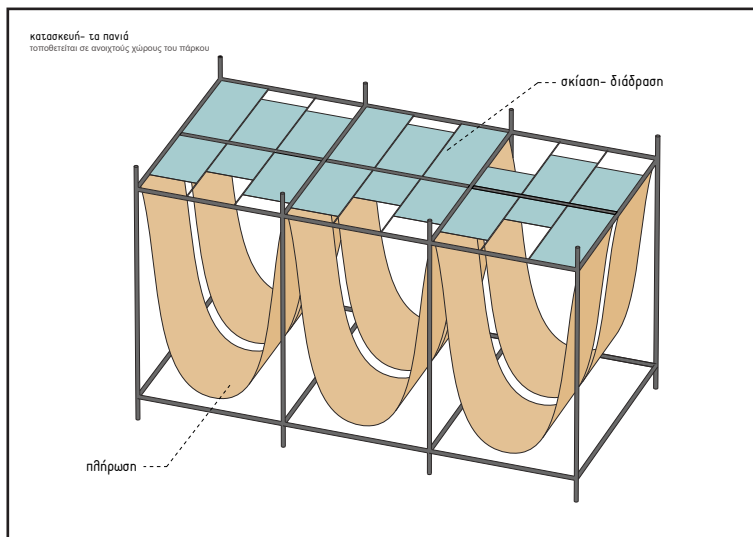
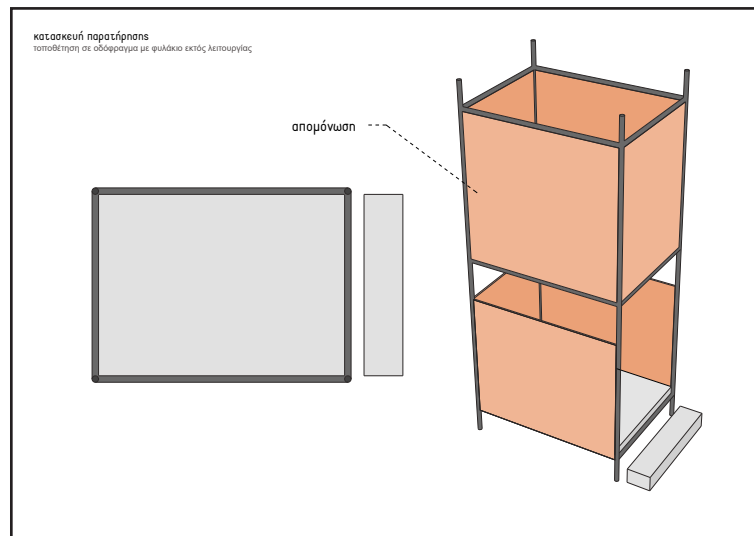
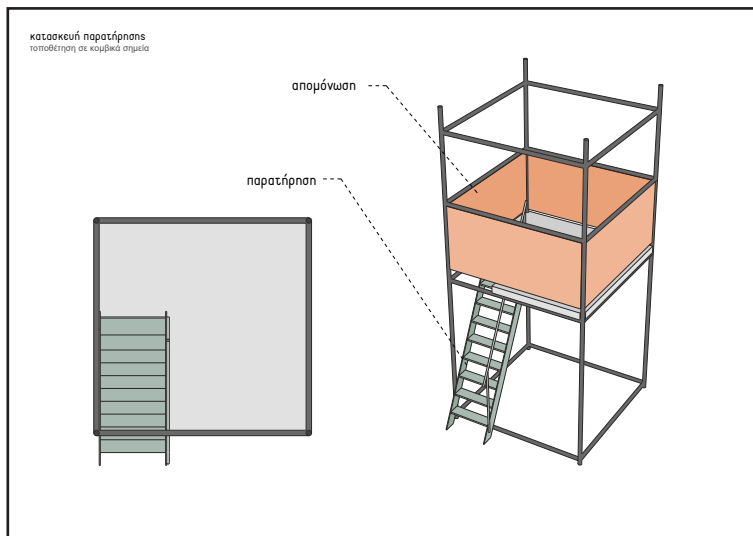
κατασκευή κλειστού κουτιού-ή έκθεση

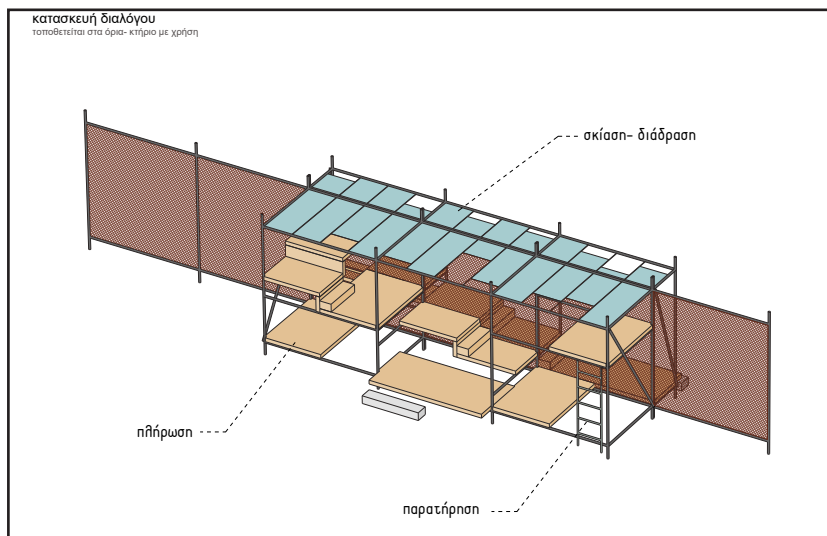
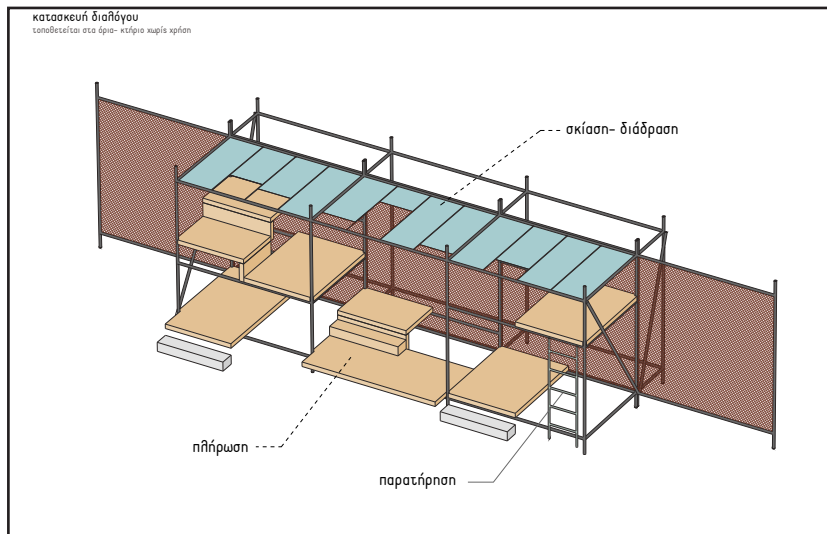
τοποθετείται σε ερείμα σε διαυλιγμένα οδοφράγματα

κατασκευές τεχνητών ορίων**κατασκευή παρατήρησης**

τοποθέτηση σε οδοφράγμα όπου υπάρχει ενεργή χρήση

ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΤΙΑΛΗΨΗΣ	ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΣΩΜΑΤΑ			
	PHYSICAL BODY	EMOTIONAL BODY	MENTAL BODY	SOCIAL BODY
ORIENTING SYSTEM	Structure (δομή/κατασκευή) Walls (τοιχοί) Gravity (βαρύτητα) Weight (βάρος) Horizontal planes (οριζόντια επίπεδα) Vertical planes (κατακόρυφα επίπεδα) Pressure (πίεση)	Temporary holding ground (προσωρινή "νεοποίηση") Place for witnessing (έκθεση σε μαρτυρίες) Solitude (απομόνωση) Nodes (κόμβος) Shells (κέλυφος) Undergrounding (υπόγειο)	TimeLines (χρονο-λόγια) List of dates (λίστες ημερών) List of names (λίστες ονομάτων) Historical imagery (ιστορικές εικόνες) Chronologies (χρονολογίες)	Gathering spaces (συγκεντρωτικοί χώροι) Narrowness (στενότητα) Compression (συμπίεση/συνωστισμός) Expansion (διεύρυνση,αύξηση) Lines of movement (γραμμές κίνησης)
AUDITORY SYSTEM	Footsteps falling on different materials (βήματα σε διαφορετικά υλικά) Ambient sound of the space (περιβαλλοντικός ήχος)	Whispers (ψίθυροι) Shouts (κραυγές) Echoes (ηχώ) Creaking (τριξίμο) Drips or torrents (σταγόνες ή χειμάρροι) Breezes or wind (αεράκι ή άνεμοι)	Oral history (προφορική ιστορία) Documentary voices (φωνές ντοκουμαντερ)	Echoes (ηχώ) Conversation spots (σημεία συνομιλίας) Storytelling (αφήγηση ιστοριών) Speaking prompts (κίνητρα συνομιλίας) Crackling fire (φωτιά που τριξοβολά)
HAPTIC SYSTEM	Tread of the feet over varying materials (περπάτημα ή βόδιμα σε διάφορα υλικά) Smooth (λεία επιφάνεια) Rough (τραχιιά επιφάνεια) Slipping and falling (γλίστρωμα και και κλίση) Careful or free (προσεχτικό ή ανεμπόδιστο)	Dragging fingertips (αέροντας ακροδάκτυλα) Rubbing names (τριβοντας ονόματα) Tracing patterns (μοτίβα ανίχνευσης) Warm or cool to touch (ζεστό ή κρύο) Flaking off (ξεφλούδισμα) Additive (πρόσθετο) Subtractive (αφαιρετικό)	Touching historic elements or materials (αγγίζοντας ιστορικό στοιχεία ή υλικά) Embossed or engraved symbols or glyphs (ανάγλυφα ή χαραγμένα σύμβολα ή χαρακτήρες)	Explore textures together (εξερευνώντας υφές μαζί) Sink into softness (χαλάρωση/ηρεμία) Navigate roughness (πλοήγηση σε ακήρηρο περιβάλλον) Build together (χτίσιμο μαζί) Dismantle together (σποσαρμολόγηση μαζί)
TASTING/ SMELLING SYSTEM	Enclosure within landscape (περιβάλλεισσι από τοπίο) Presence of water (παρουσία νερού) Scent of building materials-cob, rammed earth, rusted steel, timber- (άρωμα δομικών υλικών)	Crushing between fingers (σύνθλιψη μεταξύ δακτύλων) Releasing scents (απελευθερώνοντας αρώματα) Rubbing (τριψίμο) Nostalgic scents (νοσταλγικές μυρωδιές) Aromatic steam (αρωματικοί ατμοί) Infused scents (έγχυση αρωμάτων)	Chemical medicinal (χημικές ουσίες)	Creating and gathering around fire (δημιουργία και συγκέντρωση γύρω από τη φωτιά) Cooking (μαγείρεμα) Eating (φαγητό) Picking and collecting (μάζωμα και συλλογή)
VISUAL SYSTEM	Form (μορφή) Structure (δομή/κατασκευή) Lights (φως) Signs (σημάδια/πινακίδες) Volume (ένταση) Proportion (αναλογίες) Rhythm (ρυθμός) Pattern (μοτίβο)	Viewing individual reflections (γράψιμο) Writing (γράψιμο) Viewing writings of others (γραφές) Tracing (ανίχνευση) Changing malleable materials and forms (sand, earth, stones) Shocking (σοκ/πλήγμα) Jolting (ταρακούνημα) Disrupting expectations (διαταραχές προσδοκιών)	Reading information (διαβάζοντας πληροφορίες) Seeing artifacts Exhibitions (εκθέσεις) Juxtaposition of elements (αντιπαράθεση στοιχείων) Defamiliarization (απομυθοποίηση/αποφθοριοποίηση) Jolting (ταρακούνημα) Display (έκθεση) Classification (ταξινόμηση)	Seeing the movement of others (βλέποντας κινήσεις άλλων) Choreographing movement (χορογραφώντας την κίνηση) Watching others (παρακολουθώ) Being watched (παρακολουθούμαι) Viewing reflections and distortions (προβολή αντανακλάσεων και στρεβλώσεων) People become shape,line, form, or volume (Οι άνθρωποι γίνονται σχήμα, γραμμή, φόρμα ή όγκος)

άρθρο εφημερίδας για το διαχωρισμό της αγοράς κατά τα επεισόδια του 1957

* μνήμη φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(Βελτιωμένη έκδοση Μάρτιου 2021)

ημέρα υπαίθριας αγοράς στην περιοχή πύλης Κερύνειας (δεκαετία 1920)

* μνήμη φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(Βελτιωμένη έκδοση Μάρτιου 2021)

πρώτα συρματοπλέγματα στην πόλη 1956

* μνήμη φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(Βελτιωμένη έκδοση Μάρτιου 2021)

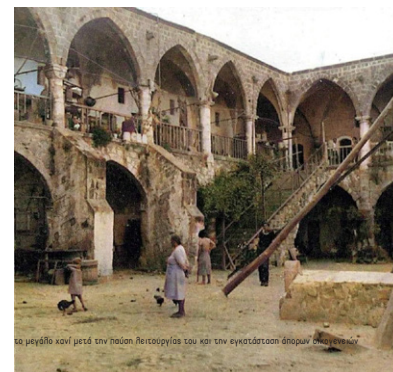
πρώτα συρματοπλέγματα στην πόλη 1956

* μνήμη φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(Βελτιωμένη έκδοση Μάρτιου 2021)

οδός Αλδρας, Αγκυρακτοσία

* μνήμη φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(Βελτιωμένη έκδοση Μάρτιου 2021)

το μεγάλο κωνί μετά την παύση περιτοπίστας του και την εγκατάστασιν άνωθεν σκαλωσιών*

* μνήμη φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(Βελτιωμένη έκδοση Μάρτιου 2021)

"γυναϊκοζόρα" ή Cuma Pazarı (της Παράσκευης) στις οδούς Σιγρού Τρικούλη και Κεγυμσαλίρ Sahak (άρθρος των Κομπουτσιάνη, ημερησίω του κεντρικού πανταμιλλίου)

* ημνή φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(βελτιστωτέ πλάση Μάρτιο 2022)

Deveciler Khan - κώνη των κώνηφόρων

* ημνή φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(βελτιστωτέ πλάση Μάρτιο 2022)

* ημνή φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(βελτιστωτέ πλάση Μάρτιο 2022)

Οδός Πάφου 1940, δεξιά το εζογι Dukkantar

* ημνή φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(βελτιστωτέ πλάση Μάρτιο 2022)

Ερμού 1940

* ημνή φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(βελτιστωτέ πλάση Μάρτιο 2022)

φωτογραφία από το αρχηγείο της πυλής Πάφου, κώνη του καθολική εκκλήσία του Τιμούρ Στσαυρά, οδός Πάφου, περίοδος Αγγλοκρατίας

* ημνή φωτογραφίας: "Nicosia The story of a shared and contested city" project του AHDR
(βελτιστωτέ πλάση Μάρτιο 2022)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Borders & Barriers—Richard Wainwright Photography. . Ανακτήθηκε 22 Ιούλιος 2020, από <https://www.richwainwright.com/blog/borders-barriers/>
- International Partnership for the Satoyama Initiative » The Cyprus Buffer Zone as a Socio-Ecological Landscape. . Ανακτήθηκε 22 Ιούλιος 2020, από <https://satoyama-initiative.org/old/the-cyprus-buffer-zone-as-a-socio-ecological-landscape/>
- International Planning History Society Proceedings. (2018). International Planning History Society Proceedings, Vol 17 No 1 (2016): HISTORY URBANISM RESILIENCE: Ideas on the Move and Modernisation. 14MB. <https://doi.org/10.7480/IPHS.2016.1>
- Open letter Europa Nostra to Cyprus leaders to protect Nicosia Buffer Zone. (2019, Μάρτιος 5). European Heritage Tribune. <https://heritagetribune.eu/cyprus/open-letter-europa-nostra-to-cyprus-leaders-to-protect-nicosia-buffer-zone/>
- Rare Photos Inside the United Nations Buffer Zone in Cyprus. . Ανακτήθηκε 22 Ιούλιος 2020, από <https://petapixel.com/2018/10/24/rare-photos-inside-the-united-nations-buffer-zone-in-cyprus/>
- Cyprus—Population. . Ανακτήθηκε 29 Δεκέμβριος 2020, από <http://countrystudies.us/cyprus/21.htm>
- Statistical Service—Population and Social Conditions—Population Census—Archived Key Figures. . Ανακτήθηκε 29 Δεκέμβριος 2020, από https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_keyfarchive_en/populationcondition_22main_keyfarchive_en?OpenForm&yr=19601B866503A26CC10198EAA881F19E955C&n=1960
- Απογραφή Πληθυσμού 1973 (Κύπρος)—Wikiwand. . Ανακτήθηκε 9 Οκτώβριος 2020, από <https://www.wikiwand.com>
- Στατιστική Υπηρεσία—Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες—Απογραφή Πληθυσμού—Κυριότερα Στοιχεία. . Ανακτήθηκε 9 Οκτώβριος 2020, από https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_gr/populationcondition_22main_gr?OpenForm&sub=2&set=2
- Bakshi, A. (2012). The Legacy of Ottoman Building in Nicosia: Hans as Spaces of Coexistence in Pre-conflict Cyprus. *International Journal of Islamic Architecture*, 1(1), 107–128. https://doi.org/10.1386/jia.11.107_1
- Bakshi, A. (2017). *Topographies of Memories: A New Poetics of Commemoration* (1st ed. 2017). Springer International Publishing : Imprint: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-63462-3>
- Bakshi, A. (2012). A shell of memory: The Cyprus conflict and Nicosia's walled city. *Memory Studies*, 5(4), 479–496. <https://doi.org/10.1177/1750698012449785>
- BIRLIKTE / TOGETHER (Greek Subtitles). (2020, Απρίλιος 10). <https://www.youtube.com/watch?v=XA4Ogh8kQLk>
- Bryant, R. (Επιμ.). (2016). *Post-Ottoman coexistence: Sharing space in the shadow of conflict*. Berghahn Books.
- DeSilvey, C., & Harrison, R. (2020). Anticipating loss: Rethinking endangerment in heritage futures. *International Journal of Heritage Studies*, 26(1), 1–7. <https://doi.org/10.1080/13527258.2019.1644530>
- Glassner, M. I. (1996). Political geography and the United Nations. *Political Geography*, 15(3–4), 227–230. [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00106-9](https://doi.org/10.1016/0962-6298(95)00106-9)
- Gurel, A., Νίκος Τριμικληϊνιώτης, & Κορίνα Δημητρίου. (2012). Ο Εκτοπισμός στην Κύπρο Οι Συνέπειες της Πολιτειακής και της Στρατιωτικής Διαμάχης (τ. 4). PRIO Cyprus Centre.
- Jeffery, G. (1918). A description of the historic monuments of Cyprus. *Studies in the archaeology and architecture of the island. Cyprus*. <http://archive.org/details/cu31924028551319>
- Navaro-Yashin, Y. (2003). 'Life is dead here': Sensing the political in 'no man's land'. *Anthropological Theory*, 3(1), 107–125. <https://doi.org/10.1177/1463499603003001174>
- Navaro-Yashin, Y. (2012). *The make-believe space: Affective geography in a postwar polity*. Duke University Press.
- Papadakis, Y. (2005). *Echoes from the dead zone: Across the Cyprus divide*. I.B. Tauris ; Distributed in the U.S.A. by Palgrave Macmillan

- Avakτήθηκε 21 Ιούλιος 2020, από http://www.moi.gov.cy/moi/tph/tph.nsf/page73_gr/page73_gr?OpenForm
- 32-0.jpg (1150×901) Avakτήθηκε 15 Ιούλιος 2020, από <https://docplayer.biz.tr/docs-images/39/18945251/images/32-0.jpg>
- Πύλην Κτηματολογίου. Avakτήθηκε 21 Ιούλιος 2020, από <https://eservices.dls.moi.gov.cy/#/national/geoportalmapviewer>
- ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΗΣΕΩΣ - Σχέδια Ανάπτυξης. Avakτήθηκε 21 Ιούλιος 2020, από <http://www.moi.gov.cy/moi/tph/tph.nsf/AlU/CCD8E2A2C9BC1743C225828D0040A716?OpenDocument>
- Administrative divisions of Nicosia. (2020). Στο Wikipedia. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Administrative_divisions_of_Nicosia&oldid=961571049
- Cyprus 1:50,000. . [Image]. Library of Congress, Washington, D.C. 20540 USA. Avakτήθηκε 18 Ιούλιος 2020, από <https://www.loc.gov/resource/g7450m.gct00475/?sp=2&st=gallery>
- Cyprus AMS Topographic Maps—Perry-Castañeda Map Collection—UT Library Online. Avakτήθηκε 18 Ιούλιος 2020, από <http://legacy.lib.utexas.edu/maps/ams/cyprus/>
- Green Line Map—Peter Young και Peter Young. Google Arts & Culture. Avakτήθηκε 18 Δεκέμβριος 2020, από <https://artsandculture.google.com/asset/green-line-map-peter-young/ywGASlF-Ny-poYQ>
- National Soil Maps (EUDASM)—ESDAC - European Commission. Avakτήθηκε 18 Ιούλιος 2020, από https://esdac.jrc.ec.europa.eu/resource-type/national-soil-maps-eudasm?field_data_content_tid_selective=1266&field_data_country_country_selective=CY&field_data_content_coverage_value=
- Nicosia & environs [cartographic material]. Trove. Avakτήθηκε 10 Φεβρουάριος 2021, από <https://nla.gov.au/nla.obj-233554010>
- N.M.P. Committee. NICOSIA MASTER PLAN: A Bi-Communal Initiative to change the image of the city. UECE. <https://unece.org/fileadmin/DAM/thepep/en/workplan/urban/documents/petridouNycosiamasterplan.pdf>
- Panagos, P., Jones, A., Bosco, C., & Kumar, P. S. S. (2011). European digital archive on soil maps (EuDASM): Preserving important soil data for public free access. *International Journal of Digital Earth*, 4(5), 434–443. <https://doi.org/10.1080/17538947.2011.596580>
- [The siege of Nicosia]—Sylvia Ioannou Foundation. Avakτήθηκε 3 Μάιος 2021, από <https://sylviaioannoufoundation.org/el/collection/digital-library/m0221/>
- Town plan Cyprus [cartographic material]: Nicosia within the walls. Trove. Avakτήθηκε 10 Φεβρουάριος 2021, από <https://nla.gov.au/nla.obj-232895818>
- Γεωργιάδου, Ι. (2013). Διτικές επιρροές στη μεσαιωνική και παραδοσιακή αρχιτεκτονική δημιουργία της Λευκωσίας και της ευρύτερης περιοχής της [Διάρθεξη, Ε.Μ.Π.]. <https://dspace.lib.ntua.gr/xmlui/handle/123456789/8412>
- Δρουσιώτης, Μ. (2015, Δεκέμβριος 4). Ο δρόμος έχει τη δική του ιστορία. ΠΟΛΙΤΗΣ. <http://www.makarios.eu/cgi-bin/hweb?-A=1019&-V=articles>
- Η Λευκωσία έχει διδυμη αδελφή-πόλη. Η Λευκωσία Έχει Διδυμη Αδελφή-Πόλη. Avakτήθηκε 22 Ιούλιος 2020, από <https://city.sigmalive.com/article/2016/12/17/i-leykasia-ehei-didyimi-adelfi-poli/>
- Ιστορικό Σχολείου Δημοτικό Σχολείο Αγίου Κασσιανού. Avakτήθηκε 23 Σεπτέμβριος 2020, από http://dim-ag-kassianos-lefschools.ac.cy/index.php?id=ergasies_mathiton
- Σπύρος Σακελλάρουπουλος. Avakτήθηκε 22 Ιούλιος 2020, από <http://spyrossakellaropoulos.com/lessons.php?lid=4>
- Φραγκοκρατία. Avakτήθηκε 24 Φεβρουάριος 2022, από <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=13549&-V=limmata>
- Administrative divisions of Nicosia. (2020). Στο Wikipedia. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Administrative_divisions_of_Nicosia&oldid=975079398

- Borders & Barriers. . Richard Wainwright Photography. Ανακτήθηκε 22 Ιούνιος 2020, από <https://www.richwainwright.com/blog/borders-barriers/>
- Charalambous, N. (2020). Spatial Forms of Ethnic Coexistence in Ottoman Cyprus: The Role of Urban Form in Patterns of Everyday Life. *Journal of Urban History*, 46(3), 579–602. <https://doi.org/10.1177/0096144218816652>
- Department of Antiquities—The Looting of Cultural heritage in Occupied Cyprus. . Ανακτήθηκε 23 Σεπτέμβριος 2020, από <http://www.mcw.gov.cy/mcw/DA/DA.nsf/All/BC8DB498E-39DA650C2257276003EA4CD?OpenDocument>
- Constantinos Kypris, (CyNUM) "Nicosia: searching for the Centre"
- Nicosia, Cyprus—Change Detection—Earth Watching. . Ανακτήθηκε 22 Ιούνιος 2020, από <https://earth.esa.int/web/earth-watching/change-detection/content/-/article/nicosia-cyprus>
- Nicosia Municipality—Intro & Description. . Ανακτήθηκε 27 Φεβρουάριος 2022, από <https://www.nicosia.org.cy/en-GB/municipality/services/technical/nmp/introduction/>
- Nicosia The story of a shared and contested city. . Ανακτήθηκε 26 Απρίλιος 2021, από <https://www.nicosiaproject.eu/>
- Pictorial Map of Nicosia, 1944: MapPorn. . Ανακτήθηκε 22 Ιούνιος 2020, από https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/9hngnf/pictorial_map_of_nicosia_1944/
- Polignosi. . Φραγκοκρατία. www.polignosi.com. Ανακτήθηκε 24 Φεβρουάριος 2022, από <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=13549&-V=limmata>
- Rehabilitation of the Walled City | Aga Khan Development Network. . Ανακτήθηκε 22 Ιούνιος 2020, από <https://www.akdn.org/architecture/project/rehabilitation-walled-city>
- Wayback Machine. (2013, Ιανουάριος 16). <https://web.archive.org/web/20130116120824/http://nufussayimi.devplan.org/Census%202006.pdf>
- Η Κύπρος του χθες Η Λευκωσία αηλάζει ύψη, οπότε δεν θα την ξαναδοούμε ποτέ έτσι. (2017, Ιανουάριος 25). <https://www.youtube.com/watch?v=vNJhddW740Q>
- Cyprus landscape Reporter to camera with the Mason Dixon Line behind... . Getty Images. Ανακτήθηκε 23 Σεπτέμβριος 2020, από <https://www.gettyimages.com/detail/video/cyprus-cyprus-nicosia-ext-air-view-cyprus-landscape-news-footage/827477370>
- Permanent Exhibition: Digging Deeper | District Six. . Ανακτήθηκε 23 Σεπτέμβριος 2020, από <https://www.districtsix.co.za/permanent-exhibition-digging-deeper/>
- Lacarrière, J. (2003). Λευκωσία: Η Νεκρή Ζώνη.
- Lytras, Eleni & Psaltis, Charis. (2011). Λύτρα, Ε. & Ψάλτης, Χ. (2011b). Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο: Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος. Στη χώρα της Νεκρής Ζώνης, Κωνσταντίνα Ζάνου άρθρο
- Το σύνορο και η διάβαση, Νίκου Τ. Ριμικθινιώτη, εφημερίδα "περιπέτειες ιδεών"
- Αστικός σχεδιασμός στη νεκρή ζώνη της Λευκωσίας, Πάνος Λεβέντης, Αρχιτεκτονικά θέματα 1998

